

**ARVIOINTI LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON
ASIAKASSUUNNITELMISSA JA ARVIOINNEISSA NÄKYVÄT
SOSIAALITYÖN TEORIAM**

MIIA HAAPANEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2015

HAAPANEN, MIIA: Arviointi lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa ja arvioinneissa näkyvät sosiaalityön teoriat

Pro gradu -tutkielma, 95 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tarja Pösö

Syyskuu 2015

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on lisätä ymmärrystä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden tekemästä arvioinnista ja arvioinneissa esiintyvistä sosiaalityön teorioista. Tutkimuksen aihe on ajankohtainen, aikaisempaa tutkimustietoa sosiaalityöntekijöiden tekemästä arvioinnista on vähän ja näkökulma aiheeseen on tuore. Tutkimus vastaa kahteen kysymykseen, eli siihen minkälaisia asiakkaisiin liittyviä arviointeja sosiaalityöntekijät kirjaavat lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin sekä siihen miten sosiaalityölle keskeiset teoriat näkyvät näissä sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa arvioinneissa.

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä määritellään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemää arviointia lastensuojelun tehtävästä käsin. Teoreettisen viitekehyksen toinen osa keskittyy esittelemään tutkimuksen kannalta relevantit sosiaalityön teoriat, eli kiintymyssuhdeteorian, systeemiteorian ja sosiaalipedagogiikan. Sosiaalityön teorioiden ensisijaisena lähdeveksena toimii Malcolm Paynen kirja *Modern Social Work Theory*. Tutkimus on laadullinen tutkimus ja aineisto koostuu 74:stä erään kunnan lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmasta. Tutkimuksen aineiston analyysi toteutetaan sisällönanalyysin keinoin.

Johtopäätösten mukaan lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin sisältyy runsaasti arvioinneiksi tulkittavia kirjauksia. Arvioinneista on löydettävissä erilaisia arvioinnin muotoja ja sisältöjä. Arviointien muotojen kautta tarkasteltuna arviointi näyttäytyy pyrkivän vaikuttamiseen ja muutokseen. Arviointi ilmentää myös sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Arviointien sisältöjä tarkasteltaessa vanhemmuus, lapsen toiminta ja lastensuojelun toimenpiteet muodostavat keskeiset arvioinnin kohteet.

Arvioinneissa on löydettävissä sitoutumisia kiintymyssuhdeteorian, systeemiteorian ja sosiaalipedagogiikan teoriaperinteisiin. Näistä teorioista on nähtävissä monipuolisimmin kiintymyssuhdeteorian ideoita ja heikoin esiintyvyys on sosiaalipedagogiikalla. Teoreettiset kiinnittymät näyttävät tukevan tiettyjä arviointeja ja toisaalta jättävän osan arvioinneista sivuun. Arvioinneissa ei ole tunnistettavissa vain yhtä teoriaa, joka esiintyisi jokaisessa arvioinnissa. Teoriat eivät myöskään näyttäytyä kokonaisvaltaisina, vaan arvioinneissa on käytetty yksittäisiä teorioiden ideoita. Tämä viittaa teorioiden eklektiseen käyttöön, jossa erilaiset ideat yhdistyvät useista erilaisista teorioista.

Avainsanat: lastensuojelu, arviointi, kiintymyssuhdeteoria, systeemiteoria, sosiaalipedagogiikka, asiakassuunnitelma.

HAAPANEN, MIIA: Assessment in child welfare services' client plans and social work theories appearing in the assessments.

Master's Thesis, 95 pages

Social Work

Supervisor: Tarja Pösö

September 2015

The purpose of this master's thesis is to increase understanding of the assessment done by social workers in child welfare services and of the social work theories occurring in these assessments. The subject of this study is contemporary, the subject has been previously studied only marginally and the approach to this topic is new. Research questions are: what kind of client related assessments social workers document in client plans of child welfare services and how the main social work theories appear in these documented assessments.

The assessment done by social workers in child welfare services is defined in the theoretical framework from the point of view of the function of child welfare services. The second part of the theoretical framework presents the social work theories that are relevant for this study: Attachment theory, Systems theory and Social pedagogy. The main source of these social work theories is Malcolm Payne's work *Modern Social Work Theory*. The study is qualitative and the material consists of 74 child welfare services' client plans collected from one municipality of Finland. The method of analysis is contents analysis.

According to the results, there is an abundant amount of documentation in child welfare services client plans that can be interpreted as assessments. One can find different forms and contents can be found from the assessments. Viewing the forms of assessment, the assessment appears to aim in being influential and to result in change. The assessment also embodies the expertise of social workers. Viewing the contents of assessments, the assessment seems to focus on parenthood, actions of a child and the measures of child welfare services.

Commitments to the traditions of social work theories can be found in assessments. These theory traditions are Attachment theory, Systems theory and Social pedagogy. By viewing these theories one can see, that in assessments Attachment theory's ideas are used most frequently and Social pedagogy's ideas the least. Theories seem to support certain assessments and on the other hand seem to leave others aside. In the assessments one cannot find only one theory that would appear in every assessment. Also the theories are not holistic. In other words theory ideas are used individually in the assessments. This indicates that theories are used eclectically where different ideas are combined from various theories.

Keywords: child welfare services, assessment, attachment theory, systems theory, social pedagogy, client plan.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 NÄKÖKULMIA ARVIOINTIIN LASTENSUOJELUSSA	5
2.1 Lastensuojelun tehtävä	7
2.2 Vuorovaikutus arvioinnin pohjana	9
2.3 Arviointi institutionaalisena sosiaalisten ongelmien tulkintatyönä	11
2.4 Arvioinnin normalisaatiota tuottava luonne	13
2.5 Dokumentointi ja arviointi.....	15
3 TEORIAT SOSIAALITYÖSSÄ	19
3.1 Johdatus sosiaalityössä käytettäviin teorioihin.....	20
3.2 Sosiaalityön teoriat Modern Social Work Theory -teoksessa.....	22
3.2.1 Kiintymyssuhdeteoria	24
3.2.2 Systeemiteoria.....	27
3.2.3 Sosiaalipedagogiikka	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	33
4.1 Tutkimustehtävä	33
4.2 Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat tutkimuskohteena	33
4.3 Arvioinnin tunnistaminen tekstistä	34
4.4 Aineiston keruu ja sisällönanalyysi	37
4.5 Tutkimuksen eettisyys	40
5 MILLAISIA ARVIOINTEJA SOSIAALITYÖNTEKIJÄT DOKUMENTOIVAT?	42
5.1 Näkökulmana arvioinnin erilaiset muodot	42
5.1.1 Selkeästi merkityt arvioinnit	43
5.1.2 Epäsuorat arvioinnit	44
5.2 Näkökulmana arvioinnin sisällöt	47
5.2.1 Instituution määrittämät lastensuojelun tehtävät	48
5.2.2 Lastensuojelun tehtäväksi otetut arvioinnit.....	54
5.3 Arviointityypit	62
5.4 Analyysitulosten yhteenveto	67
6 MITEN SOSIAALITYÖN TEORIAT NÄKYVÄT SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN ARVIOINNEISSA?	70
6.1 Sosiaalityön teoriat palvelutarpeen arviointityypissä	70
6.2 Sosiaalityön teoriat huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityypissä	74
6.3 Sosiaalityön teoriat vanhemmuuden arviointityypissä	75
6.4 Sosiaalityön teoriat lapsen toimijuuden arviointityypissä	77
6.5 Sosiaalityön teoriat lapsen tarpeiden arviointityypissä	78
6.6 Analyysitulosten yhteenveto	79

7 JOHTOPÄÄTÖKSET	82
LÄHTEET	88
SUOMEN SÄÄDÖSKOKOELMA:	95

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukko 1 Sosiaalityön teorat.....	23
Taulukko 2 Arvioinnin erilaiset muodot.....	43
Taulukko 3 Arvioinnin sisällöt.....	48
Taulukko 4 Sosiaalityön systeemit.....	72
Taulukko 5 Arviointityyppien sosiaalityön teorat.....	84
Kuvio 1 Mikro- ja makrotason perhesysteemi.....	71
Kuvio 2 Mikro-, meso- ja makrotason perhesysteemi.....	73

1 JOHDANTO

Tutkimukseni aiheena on lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin kirjatut sosiaalityöntekijöiden arvioinnit ja näissä arvioinneissa näkyvät sosiaalityön teoriat. Lastensuojelun ilmiöiden tutkiminen oli alkulähtökohta tätä tutkimusta suunnitellessani, sillä olen suunnannut opiskeluni systemaattisesti lasten ja nuorten parissa tehtävään työhön sekä työkokemukseni on kertynyt erilaisista lapsiin ja nuoriin liittyvistä työtehtävistä, viimeisimpänä tekemäni sijaisuus lastensuojelun avohuollossa. Alkusysäyksen arvioinnin tutkimiseen sainkin käytännön työelämästä ja niistä työpaikkakeskusteluista, joissa pohdimme arvioinnin kirjaamisen merkitystä ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ammatitaidon näkyväksi tekemistä.

Arvioimisesta puhutaan useissa erilaisissa yhteyksissä, joten arviointi -sanalle on olemassa useita erilaisia merkityksiä. Sanakirjoja tarkasteltaessa arviointi liittyy jonkin asian arvoon tai ansioon. Suomalaisista termiä arviointi voidaan tarkastella suhteessa englannin kieleen, jolloin arvioinnin eri muodot tulevat selkeämmin esiin. Englannin kielelle arviointi kääntyy muun muassa kolmella tavalla, joita ovat ”appraisal”, ”evaluation” ja ”assessment”. Appraisal -sana viittaa muun muassa henkilöstön toiminnan arviointiin, evaluation -sana liittyy usein erilaisten prosessien ja toimien arvon tai laadun määrittämiseen ja assessment -sana on käytössä, kun kyseessä on tiedon tuottaminen palvelun käyttäjistä. (Vuorenmaa 2001, 29.) Tässä tutkimuksessa olen ymmärtänyt arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisena toimintana, joka kohdistuu lapsiin, perheisiin ja heidän tilanteeseensa.

Opintojeni aikana en ole aikaisemmin perehtynyt lastensuojelussa tehtävään arviointiin, joten aihevalinta oli itselleni uusi ja kiinnostusta herättävä. Työkokemukseni mukaan arviointi on keskeisessä osassa lastensuojelutyötä ja sitä tehdään päivittäin eri tavoin, erilaisissa tilanteissa ja yhteyksissä. Tämän näkemyksen kautta rakensin myös tähän tutkimukseen laaja-alaisen näkökulman arviointiin. Arviointia omana ilmiönään ei ole tutkittu suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa tai käsitelty suoraan kirjallisuudessa. Myös kansainvälisessä kirjallisuudessa ja tutkimuksessa arviointia on käsitelty mielestäni melko suppeasti tiettyjen näkökulmien kautta. Tämän vuoksi näen, että arvioinnin määrittely ja tutkiminen on ensisijaisen tärkeää, jotta käytännön lastensuojelussa tehtävää arviointia voitaisiin paremmin ymmärtää ja käsitteellistää. Tämän tutkimuksen teoreettisessa osassa tuon esiin oman näkemykseni arvioinnin sisällöistä.

Ajatukseni mukaan lastensuojelussa tehtävä arviointi on ammattitaitoa vaativaa toimintaa, joten halusin tarkastella arviointia myös tästä näkökulmasta. Jotta tutkimukseni ei laajentuisi liikaa, rajasin sosiaalityöntekijöiden ammatillisen toiminnan tiedolliseen näkökulmaan. Sosiaalityöntekijällä tulee

olla jotakin tietoa, jonka perusteella hän voi ylipäättään tehdä asiantuntevan arvion lasten ja perheiden tilanteista. Julie Drury-Hudsonin (1999) mukaan tiedon lajeja on yhteensä viisi erilaista: teoreettinen tieto, empiirinen tieto, menettelytapatieto, henkilökohtainen tieto ja käytännön viisaus. Rajasin näistä tiedon lajeista kiinnostuksen kohteeksi teoreettisen tiedon. Valinnalle on kaksi perustelua. Ensinnäkin muiden tiedon lajien tarkastelu asiakirjojen kautta olisi ollut melko haastavaa ja toiseksi olen itse kiinnostunut perehtymään tarkemmin erilaisiin teorioihin. Näen, että sosiaalityön teorioihin syventymällä kykenen kehittämään myös omaa osaamistani tulevana sosiaalityöntekijänä.

Hanna Laurila (1990) on tutkinut suomalaisten sosiaalityöntekijöiden käsityksiä työskentelyn tiedollisesta perustasta ja sitä, ovatko sosiaalityöntekijät kiinnittyneet johonkin teoreettiseen lähestymistapaan tai metodiin. Tutkimukseen osallistui 35 sosiaalityöntekijää, joista vain muutama nimesi jonkin teoreettisen viitekehyksen työskentelyn lähtökohdaksi. Laurila päätyi lopputulokseen, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden työn tekeminen perustui enemmän työkokemuksesta peräisin olevaan tietoon kuin koulutuksesta saatuun teorian tietoon. (Emt., 72–75.) Myös joissakin kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että sosiaalityöntekijät eivät yleensä pohjaa työskentelyään teoreettiseen tietoon (esim. Rosen 1994) ja että teorian ja käytännön välinen suhde on hyvin ohut (esim. Corby 1982).

Julie Drury-Hudson (1999) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että vasta-aloittaneilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut tarpeeksi kattavaa ymmärrystä erilaisista teorioista, jotta he olisivat voineet käyttää niitä käytännön työssä. Toisaalta kuitenkin kokeneemmat sosiaalityöntekijät käyttivät teorioita tiedotetusti ja näkivät teorian apuvälineinä, jotka muodostivat pohjan ymmärtämiselle ja tulkinnalle. (Emt., 151–152.) Jennifer Osmond ja Ian O'Connor (2004) toteavatkin, että aikaisemmissa tutkimuksissa osa sosiaalityöntekijöiden hallitsemasta muodollisesta tiedosta on saattanut jäädä huomioimatta. Tämä johtuu käytännön sosiaalityöntekijöiden ja tutkijoiden erilaisista tavoista kuvata tietoa, eli käytännössä sosiaalityöntekijät eivät yleensä puhu teorioista selkeästi, organisoidusti ja niin, että he nimeäisivät tiettyjä käyttämiään teorioita. Näin ollen tutkijalta saattaa jäädä huomaamatta sosiaalityöntekijän käyttämä tieto, koska se on ilmaistu eri tavalla kuin mitä tutkija odottaa. (Emt., 681.)

Halusin tässä tutkimuksessa selvittää millaisia viitteitä teoreettisen tiedon käytöstä on löydettävissä sosiaalityöntekijöiden arvioinneista. Lähtökohtainen ajatukseni oli, että arviointeihin ei kirjata suoraan niitä teorioita, joihin sosiaalityöntekijät mahdollisesti tukeutuvat arviointia tehdessään, vaan teorioita tulee etsiä ikään kuin rivien välistä.

Tutkielmani on käytännön sosiaalityön tutkimusta ja tarkastelemalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kirjaamia asiakassuunnitelmia pyrin tuomaan esiin lastensuojelussa olevia ilmiöitä. Lastensuojelun asiakirjoja on tutkittu jonkin verran (ks. esim. Kääriäinen 2003; Vierula 2012; Huuskonen

2014) ja näihin tutkimuksiin perehtyessäni ajattelin asiakirjojen kertovan mahdollisesti jotakin olennaista myös lastensuojelussa tehtävästä arvioinnista. Asiakassuunnitelmia kirjoitetaan läpi asiakkuuden (Lastensuojelulaki 417/2007, 30§) ja halusin tavoittaa mahdollisimman monipuolisia asiakastilanteita ja niihin kohdistuvia erilaisia arviointeja. Näin ollen koin asiakassuunnitelmien sopivan hyvin tutkimukseni aineistoksi.

Tutkimukseni koostuu seitsemästä pääluvusta. Tämän johdantoluvun jälkeen tulevat kaksi päälukua rakentavat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Näissä luvuissa keskityn ensimmäiseksi lastensuojelun arvioinnin näkökulmiin. Lähden liikkeelle lastensuojelun tehtävästä käsin, koska tarkastelemalla lastensuojelun tehtävää kykenin muodostamaan näkemykseni siitä, mitkä asiat ovat olennaisia lastensuojelussa tehtävälle arvioinnille. Tämän jälkeen siirryn kolmeen alalukuun, joissa käsittelen arviointia kolmen eri tason, mikro-, meso- ja makrotason, kautta. Viimeisessä alaluvussa keskityn valitsemani aineiston kannalta olennaiseen näkökulmaan, eli lastensuojelun dokumentointiin. Teoreettisen viitekehyksen toisessa pääluvussa käsittelen sosiaalityön teorioiden taustoitusta ja esittelyä, sekä paneudun tarkemmin tutkimukseni kannalta olennaisimpiin teorioihin, eli systeemiteoriaan, sosiaalipedagogiikkaan ja kiintymyssuhdeteoriaan.

Neljäs pääluku esittelee tutkimuksen toteuttamista. Aloitan määrittelemällä tutkimukseni tehtävän, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan sitä, mikä on olennaista dokumenttien tutkimisessa ja minkälaisia aineistoni asiakassuunnitelmat ovat. Koska tarkoitukseni on tarkastella asiakassuunnitelmissa olevia arviointeja, tarvitsin tietoa siitä, miten arvioivan kirjoittamisen voi löytää asiakassuunnitelmista. Tätä varten kirjoitin kolmannen alaluvun, jossa esittelen tarkemmin sitä, millä tavoin tekstistä voi tunnistaa arvioivia kirjoituksia. Tämän jälkeen esittelen aineiston keruuprosessin ja valitsemani aineiston analyysitavan eli sisällönanalyysin. Päätän tutkimuksen toteuttamista käsittelevän luvun katsauksella tutkimuksen eettisiin kysymyksiin.

Tutkimuksen empiirinen osuus muodostuu viidennestä ja kuudennessa pääluvusta. Viidennessä pääluvussa tarkastelen lastensuojelussa tehtävää arviointia ensimmäisen tutkimuskysymykseni kautta. Etsin siis vastauksia kysymykseen minkälaisia arviointeja sosiaalityöntekijät dokumentoivat. Näkökulmani kysymykseen on kaksijakoinen, ensimmäiseksi paneudun arviointien muotoihin ja toiseksi arviointien sisältöihin. Tämän jälkeen siirryn tyypittelemään aikaisemmin löytämäni arvioinnin sisällöt. Luvun lopuksi esitän yhteenvedon tutkimuksen annista. Kuudennessa pääluvussa etsin vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen, eli miten sosiaalityölle keskeiset teoriat näkyvät lastensuojelun avoimuuden sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa. Aloitan tämän luvun käyttämällä edellisessä luvussa luomiani arvioinnin sisältöjen tyypittelyä. Näistä arviointityypeistä etsin viitteitä kolmesta sosiaali-

työn teoriasta, systeemiteoriasta, sosiaalipedagogiikasta ja kiintymyssuhdeteoriasta. Luvun päätteeksi esitän tutkimustulosten pohdintaa. Tutkimukseni päättyy seitsemänteen päälukuun, joka koostuu tutkimuksen johtopäätöksistä. Luvussa käsittelen tutkimuksen tuloksia yleisemmällä tasolla.

2 NÄKÖKULMIA ARVIOINTIIN LASTENSUOJELUSSA

Lähtökohtani on tarkastella arviointia osana lastensuojelun sosiaalityöntekijän ammatillista toimintaa ja tässä luvussa nostan esiin keskeisiä käsitteitä, jotka liittyvät lastensuojelussa tehtävään arviointiin. Arvioinnin määrittäminen osoittautui haasteelliseksi, sillä sosiaalityön kirjallisuudessa arviointia on joko sivuttu lyhyesti tai sitten sitä on käsitelty tarkasti rajattujen ilmiöiden näkökulmasta. Tällä tarkoitan sitä, että arviointia on voitu tarkastella suomalaisessa kirjallisuudessa esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvityksen tilanearviointiin liittyen (ks. Oranen 2006) tai kansainvälisessä kirjallisuudessa esimerkiksi riskien, lasten tarpeiden ja lasten kaltoinkohtelun arviointiin (ks. Munro 2002; Holland 2004; Fowler 2002). Suomalaisen lastensuojelun käytännöt yleensä eroavat arvioinnin kohdalla esimerkiksi anglo-amerikkalaisesta ja brittiläisestä käytännöstä, joten tämä saattaa selittää, miksi suomalaisessa kirjallisuudessa käsitellään arviointia eri näkökulmasta verrattuna kansainväliseen kirjallisuuteen.

Sally Holland (2004) on tehnyt katsauksen erilaisiin lastensuojelun arvioinnin tapoihin Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Yhdysvalloissa lastensuojelun arviointi on määritelty osavaltioiden tasolla, joista suurimmassa osassa käytetään riskin arviointiin kehitettyjä työvälineitä. Myös tutkimus kohdistuu näiden työvälineiden tutkimiseen. Vaikka nämä arvioinnin tukena olevat menetelmät pyrkivät nojautumaan objektiivisuuteen, käytännössä niiden soveltamiseen tarvitaan työntekijän omaa arviointia. Holland toteaa, että Britanniassa on tapahtunut muutoksia liittyen arviointikäytäntöihin, sillä viime aikoina Britanniassa on siirrytty tarkastelemaan lasten tarpeita aikaisempaa laajemmasta näkökulmasta käsin. Tässä kehityksessä tärkeimmäksi teokseksi on muodostunut Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (Department of Health, 2000). Teos tarjoaa arvioinnille viitekehyksen, jossa on esitetty olennaisimmat lapsen tarpeet. Viitekehyksen avulla sosiaalityöntekijät voivat tehdä arviointia lapsen tilanteesta. (Emt., 19–21.) Ajattelen, että suomalaisessa lastensuojelussa arviointi ei painota erityisesti riskien näkökulmaa ja käytössä ei myöskään ole laajasti kehitettyä, yhtenäistä näkökulmaa lastensuojelun arviointiin. Suomalaisen lastensuojelun arvioinnin painopisteitä on tutkittu erittäin vähän, joten on vaikea täsmentää arvioinnille tyypillisiä piirteitä. Tämän tutkielman tarkoituksena onkin selkeyttää arvioinnin käsitettä ja luoda lisätietoa lastensuojelun arvioinnista. Esittelen seuraavaksi lähtökohtani arvioinnin määrittelyyn.

Yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä 1980-1990 luvuilla sosiaalityössä lisääntyi post-moderni keskustelu. Yhteiskunnallinen kasvava erilaistuminen, epävarmuus ja arvaamattomuus, sekä

joustavien lähestymistapojen löytämisen tarpeet vaikuttivat siihen, että sosiaalityön varmuuden tavoittelun tilalle astui merkityksistä neuvotteleva asiantuntijuus. (Fook 2002; Healy 2000 & 2005; Karvinen 1996; Karvinen ym. 2000; Payne & Askeland 2008 Karvinen-Niinikosken 2009, 132 muk.) Postmodernin sosiaalityön peruslähtökohta on ajatus siitä, että sosiaalityö on olemukseltaan sosiaalisesti konstruoitunutta, jossa sekä sosiaalityöntekijä että asiakas rakentavat sosiaalityötä käytäntöjen kautta (Karvinen-Niinikoski 2009, 142). Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta objektiivista kuvaa maailmasta on mahdotonta saavuttaa, sillä todellisuus rakentuu sosiaalisissa prosesseissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Burr 2003, 4–5). Näkökulmani lastensuojelussa tehtävään sosiaalityöhön perustuu sosiaaliseen konstruktionismiin. Ajattelen ettei arviointia kannata pelkistää vain esimerkiksi tiettyihin lastensuojelun institutionaalsiin tehtäviin, kuten lastensuojelutarpeen selvitykseen, koska kyseessä on mielestäni laajempi ilmiö.

Hahmotan lastensuojelun arvioinnin tässä kolmiulotteiseksi. Arviointia on läsnä ensinnäkin mikrotasolla, jossa se ilmenee esimerkiksi jokaisen asiakkaan kohtaamisessa. Toiseksi arviointia tapahtuu mesotasolla, eli lastensuojelun institutionaalsiin tehtäviin liittyen. Tämä tarkoittaa sitä, että arviointi kytkeytyy päätösten tekemiseen tai esimerkiksi palvelutarpeen selvittämiseen. Instituution tehtävät määrittävät sen, mikä on arvioinnin kannalta olennaista. Viimeisenä makrotasolla arviointi perustuu kulttuurin ja yhteiskunnan luomiin normeihin ja samalla lastensuojelun sosiaalityössä luodaan sekä vahvistetaan näitä normeja. Nämä kolme tasoa ovat toisiinsa nivoutuneina, eikä niitä voi pitää täysin erillisinä toisistaan. Ajattelen arvioinnin olevan perusluonteeltaan vuorovaikutuksellista toimintaa, jota instituutio määrittelee.

Aloitin tässä luvussa arvioinnin tarkastelun yleisesti lastensuojelun tehtävästä käsin. Sen jälkeen tulevat alaluvut koostuvat pääosin hahmottelemani kolmiulotteisen mallin, eli mikro-, meso- ja makrotasojen mukaisesti. Ensimmäiseksi pyrin hahmottamaan mitä merkityksiä arvioinnilla on vuorovaikutteisena toimintana. Tarkastelen vuorovaikutteista arviointia pääosin institutionaalisen vuorovaikutuksen käsitteen avulla. Toiseksi siirryn tarkastelemaan sosiaalisten ongelmien institutionaalista tulkintatyötä ja kolmanneksi käsittelen arvioinnin yhteiskunnallista merkitystä normalisaatio -käsitteen kautta. Tässä alaluvussa olen keskittynyt esittelemään pääosin Michel Foucault'n tuotannon kautta erilaisia näkemyksiä normalisaatioon. Viimeisenä kokonaisuutena perehdyn lastensuojelun dokumentointiin eli sosiaalityöntekijöiden tekemään kirjaamiseen.

2.1 Lastensuojelun tehtävä

Lastensuojelu voidaan nähdä hallinnollisena ja ammatillisena käytäntönä, jolloin viitataan joko laajemmalti lapsiväestön hyvinvoinnin edistämiseen ja lapsipolitiikkaan tai suppeammin yksilöihin ja perheisiin kohdistuvaan toimintaan (Heino & Pösö 2003, 590). Lastensuojelulaki käsittää myös laajalti eri yhteiskuntapoliittisia näkökulmia kasvuolojen rakenteista lähtien aina yksilöiden elämää voimakkaasti rajoittaviin yksittäisiin toimenpiteisiin. Lastensuojelulaissa lastensuojelun tehtäväksi on asetettu yleisistä oloista huolehtiminen ja ongelmien ehkäisy, korjaaminen sekä yksilöihin ja perheisiin kohdistuva huolenpito. (Bardy 2009, 39.) Rajaan jatkossa pääsääntöisesti lastensuojelun käsitteilyn kunnallisissa sosiaalitoimistoissa tehtäväksi lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojelutyöksi, institutionaaliseksi toiminnaksi jota ohjaavat muun muassa lait ja hallinnolliset käytännöt.

Lastensuojelun tavoitteena on turvata lapsen kehitys ja terveys sekä poistaa niitä tekijöitä, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia. Lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen, sillä perhe nähdään ensisijaisena ja erityisesti lasten oikeuksia korostetaan. Sosiaalitoimistoissa tehtävä lastensuojelutyö kattaa perheiden koko elämänkirjoon liittyviä ongelmallisia tilanteita aina taloudellisista haasteista ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Vaikka asiakaskunta on tietyllä tapaa suppea, tehtäväkenttä muodostuu laajaksi. (Bardy 2009, 41–42.) Lena Dominelli (2004) toteaa lastensuojelun olevan erittäin vaativaa työtä, koska siinä kohdataan monimutkaisia ja sensitiivisiä tilanteita. Lastensuojelun sosiaalityöntekijältä edellytetään osaamista toimia esimerkiksi erilaisten perhemuotojen, kulttuuristen perinteiden ja elämäntapavalintojen parissa. Lastensuojelussa lisäpainetta tuovat osallisten ristiriitaiset edut ja tarpeet sekä resurssien rajallisuus. Virheitä ei helpolla anneta anteeksi, kun kyseessä on haavoittuvien lasten elämä. (Emt., 109.)

Lastensuojelun tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan monipuolista ja toimivaa palvelujärjestelmää. Tämän palvelujärjestelmän tulee vastata ihmisten erilaisiin tarpeisiin ja auttaminen voi olla esimerkiksi konkreettista käytännön apua. Avun tarpeen kesto vaihtelee lyhyestä pitkäkestoiseen ja tavoitteena on räätälöidä apu ja tuki jokaiselle lapselle ja perheelle yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. (Bardy & Heino 2013, 20.) Lastensuojelussa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee pitää huolta perheen ja lapsen tilanteen kokonaisuudesta asiakkuuden alusta loppuun saakka. Tässä keskeisenä voidaan pitää asiakkaan kanssa yhdessä laadittua suunnitelmaa ja siihen liittyvää monimuotoista arviointia. (Bardy 2009, 42.)

Lastensuojelussa tehtävä arviointi kohdistuu muun muassa perheen ja lasten ongelmiin. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on arvioida, vaikuttavatko nämä ongelmat todennäköisesti lapsen kehitykseen ja

hyvinvointiin. Sosiaalityöntekijöiden tulee myös punnita, voiko näihin ongelmiin vaikuttaa lastensuojelun keinoin niin, että lapsen etu toteutuu. Arviot tehdään tapauskohtaisesti ja arviointi alkaa jo lastensuojeluprosessin alussa, kun sosiaalityöntekijät määrittelevät tuleeko lastensuojelun asiakkuus aloittaa, vai sijoittuuko perhe lastensuojelun instituution ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijät myös asemoivat asiakkuudessa olevia lapsia ja toimenpiteitä erilaisiin asemiin. Tässä valikoinnissa otetaan samalla kantaa siihen, mitä tehtäviä lastensuojelulla on yhteiskunnassa ja myös lastensuojelun tavoitteet ja oikeutukset tulevat näkyväksi. (Pösö 2010, 324–325.) Lastensuojelu on saavuttanut auktoriteettia toiminnalleen, koska vaihtoehtoisia organisaatioita tai työntekijöitä ei ole laissa määriteltynä (Juhila & Pösö 2000, 59).

Lastensuojelu on instituutio, joka toimii julkisen hallinnon ja yksilöiden välissä. Lastensuojelussa valvotaan, otetaan kantaa, ohjataan ja tuetaan ongelmallisia perheitä ja pyritään ehkäisemään vakavampien ongelmien syntymistä. Kun lastensuojelu puuttuu yksittäisten perheiden elämään tai tukee sitä, henkilökohtainen alue muuttuu instituution toiminnan kohteeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lastenkasvatuksen nähdään kuuluvan laajemmin yleisen edun piiriin eli kasvatus ei ole vain yksityinen asia. Lastensuojelun tarkoituksena on säilyttää perheen autonomia mahdollisimman pitkään ehkäisemällä tarpeettomia interventioita, mutta samalla pitää huolta siitä, etteivät vaarassa olevat lapset jää huomioimatta. (Nijnatten 2010, 72; Pösö 2010, 325.)

Lorraine Fox Harding (1997) esittää neljä erilaisia perspektiiviä liittyen lastensuojelun tehtävään. Tämän luokittelun tavoitteena on auttaa ymmärtämään lastensuojelun monimutkaisuutta, jossa myös arvot ja tunteet ovat suuressa osassa. Perspektiivit on yhdistelty aikaisemmin julkaistusta kirjallisuudesta ja ne kokoavat erilaisia näkökulmia julkisen vallan roolista lastensuojelussa. Ensimmäinen perspektiivi on minimalismi ja patriarkalisuus. Tässä perspektiivissä olennaista on näkemys, jonka mukaan perhe-elämään ei tule puuttua, ellei ole kyse erittäin äärimmäisestä tilanteesta. Julkisen vallan rooli on tällöin minimalistinen. Vanhemman ja lapsen välistä yksityisyyttä ja pyhyyttä tulee kunnioittaa. Jos tilanne kuitenkin vaatii interventiota, tämän intervention tulisi olla mahdollisimman vahva ja autoritäärinen, jolloin lapsi tulee sijoittaa turvaan uusien vanhempien luokse. (Emt., 8–10.)

Toinen perspektiivi on julkisen vallan paternalismi, jossa laaja-alainen julkisen vallan puuttuminen lasten suojelemiseksi ja hoitamiseksi on oikeutettua, mutta valtion interventio itsessään voi olla autoritäärinen. Lapsen ja vanhemman välisiä biologisia siteitä arvostetaan vain vähän. Kun biologisten vanhempien tarjoama hoiva on todettu riittämättömäksi, nähdään tärkeänä, että lapsi voidaan sijoittaa laadukkaaseen sijaishuoltoon. (Fox Harding 1997, 10.) Vanhempien oikeuksilla ja vapauksilla on vain vähäinen merkitys, lapsi itsessään nähdään tärkeimpänä (emt., 40). Moderni perspektiivi on kolmas näkökulma, jossa biologisen perheen ja vanhempien oikeuksien puolustaminen on tärkeää. Tässä

perspektiivissä julkisen vallan väliintulo on oikeutettua, mutta sen tulisi olla luonteeltaan tukevaa ja tavoitteena on biologisen perheen puolustaminen ja suojeleminen. Lastensuojelun voidaan näin ollen ajatella olevan perheen auttamista. (Emt., 9.)

Viimeisen näkökulman Harding on nimennyt lasten oikeuksien perspektiiviksi. Nimensä mukaisesti näkökulma korostaa lapsia subjekteina, itsenäisinä yksilöinä joilla on samankaltaiset oikeudet kuin aikuisilla. Perspektiivissä korostuu ajatus, jonka mukaan lasten tulisi vapautua aikuisten sorrosta ja lapsille tulisi antaa aikuisille ominaista statusta. (Fox Harding 1997, 9.) Epäselväksi kuitenkin jää, kuinka kykeneväisiä lapset ovat ottamaan vastuuta kuten aikuiset. Perspektiivin lievemmän näkökulman mukaan lasten omia näkemyksiä ja toiveita kunnioitetaan ja lasten tulisi saada enemmän sananvaltaa siihen, mitä heidän elämässään tapahtuu. (Emt., 109.)

Tässä luvussa olen esitellyt sitä toimintaympäristöä, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät arviointia ja joka myös määrittelee osaltaan arvioinnin merkitystä ja sitä, minkälaisia perspektiivejä arvioinneissa voidaan esimerkiksi painottaa. Luvusta on myös löydettävissä vihjeitä tulevilla luvuilla tarkemmin käsittelemistäni arvioinnin näkökulmista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että olen määritellyt arvioinnille olennaisimmat aihealueet lastensuojelun tehtävästä käsin. Tässä luvussa korostui myös lastensuojelulle mielestäni ominaiset piirteet, eli monimerkityksellisyys ja laaja-alaisuus. Lastensuojelussa kohdataan erilaisia perheitä, joiden elämäntilanteet vaihtelevat laajalti ja koska kyseessä on ihmisten parissa työskentelystä, varmuutta on vaikea saavuttaa. Tästä johtuen myös arviointi on monimutkaista ja sitä on haastavaa määritellä yksinkertaisesti. Seuraavissa luvuissa sosiaalisen konstruktionismin¹ näkökulmat muodostavat pääsääntöisen pohjavireen arvioinnin määrittämiselle.

2.2 Vuorovaikutus arvioinnin pohjana

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Ihmiset tapaavat toisiaan erilaisissa yhteyksissä ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Nämä vuorovaikutustilanteet voivat olla luonteeltaan esimerkiksi ristiriitojen sävyttämiä tai yksimie-

---

¹ Sosiaalinen konstruktionismi on laaja-alainen teoreettinen suuntaus, jonka peruslähtökohdat liitetään Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (1994) alun perin vuonna 1966 kirjoittamaan teokseen *The Social Construction of Reality* (Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen). Teoksessa esitetään, että todellisuus muodostuu ihmisten tulkintojen kautta ja tämä yhtenäinen elämismailma on subjektiivisesti merkityksellistä. Jokapäiväinen elämismailma ei siis ole itsestään selvä todellisuus, vaan tätä todellisuutta tuotetaan ajattelun ja toiminnan kautta. (Emt., 29–30.)

lisiä, mutta pohjimmiltaan kyseessä on erilaisten sosiaalisten totuuksien neuvottelemisesta ja erilais-
ten tulkintojen konstruomisesta. Toisin sanoen vuorovaikutustilanteessa osapuolet neuvottelevat so-
siaalisesta totuudesta ja rakentavat siitä tulkintoja. Myös monologit, kuten puheet ja tekstit ovat vuo-
rovaikutteisia, sillä ne välittävät tulkintaa sosiaalisesta todellisuudesta, joka on aina tuotettu jostain
syystä ja aina puhuttu tai kirjoitettu jollekulle. Vuorovaikutus ei kuitenkaan rajoitu vain todellisuuden
kuvaamiseen, vaan se voidaan nähdä toimintana, joka tuottaa todellisuutta. (Juhila, Pösö, Hall & Par-
ton 2003, 17.)

Sosiaalityön näkökulmasta vuorovaikutuksessa olennaista on hyvä kommunikaatiotaito, joka on
luonteeltaan empaattista, mutta myös tarkoituksenmukaista keskustelua ja kuuntelua. Asiakkaiden
kanssa keskustelu tähtää tiedon keräämiseen, ongelmien tunnistamiseen ja arviointiin sekä oikeiden
päätösten tekemiseen. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan kommunikaatiotaitoa, jossa korostuu kyky
kuunnella asiakasta tarkasti, kyky kysyä oikeita kysymyksiä ja antaa selkeitä neuvoja. Tärkeää on
myös kyetä tavoittamaan keskustelusta kaikki olennaisimmat yksityiskohdat. Keskustelu asiakkaiden
kanssa luo pohjan päätöksille, joiden mukaan jatkossa toimitaan. (Hall, Juhila, Matarese & Nijnatten
2014, 1.) Arviointia ei luoda tyhjästä, vaan asiakkaiden kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta.
Tässä kohtaa on mielestäni tarpeen laajentaa asiakkaan käsitystä, sillä lastensuojelussa virallisesti
asiakkaana on nimenomaan lapsi. Sosiaalityöntekijöiden arviointi ei kuitenkaan yleensä perustu vain
vuorovaikutukseen lapsen kanssa, vaan keskustelussa on läsnä koko perhe ja mahdollisesti muita lap-
selle läheisiä ihmisiä. Näen myös erilaisten yhteistyötahojen kanssa käytyjen keskusteluiden tai kir-
jallisen kommunikoinnin muodostavan pohjaa arvioinnille.

Carolus van Nijnatten (2010) puhuu arvioinnista dialogisena prosessina, jossa erilaisia näkökulmia
rakennetaan uudelleen käytyjen neuvotteluiden pohjalta. Arviointi tulee merkitykselliseksi vain sil-
loin, kun perheen ongelmien kaikki perspektiivit on otettu huomioon. Yhtä oikeaa tulkintaa perheen
tilanteesta ei ole olemassa, joten ei ole myöskään mahdollista muodostaa yhtä oikeaa päätöstä. Jos
asiakas voi tunnistaa esimerkiksi päätösten ja muiden asiakirjojen kuvauksia itsestään, on todennä-
köisempää että asiakas kykenee ymmärtämään mistä perheen ongelmista on kyse ja tekemään jat-
kossa yhteistyötä ongelmien ratkaisemiseksi. Tällaisessa tapauksessa arviointi on jo itsessään olen-
nainen sysäys siihen, että asiakas kykenee näkemään perheen tilanteen eri tavalla kuin aikaisemmin.
(Emt., 133.)

Lastensuojelussa tapahtuvalle vuorovaikutukselle ominaista on sen institutionaalinen luonne. Suvi
Raitakaria (2006) mukaillen puhun instituutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Instituutionaalisella tar-
koitetaan tässä sitä, että vuorovaikutusta määrittävät tietyt yhteiskunnalliset ja ammatilliset tehtävät.
Tämä johtaa siihen, että vuorovaikutuksen osanottajat asettuvat näiden tehtävien mukaisesti tiettyihin

asemiin ja toimivat enemmän tai vähemmän asemien mukaisesti. (Jokinen, Suoninen & Wahlström 2000, 16.) Juhilan (2003) mukaan toimijat voidaan jakaa esimerkiksi kahteen kategoriaan, eli sosiaalityöntekijään ja asiakkaaseen. Kumpikin osapuoli toimii tiettyjen rooliodotusten mukaisesti, sosiaalityöntekijän tehtävänä on esimerkiksi kartoittaa asiakkaiden ongelmia ja antaa neuvoja, kun taas asiakkaan rooliin kuuluu hakea ammatillista apua, antaa tietoa omasta henkilökohtaisesta tilanteestaan ja ottaa vastaan apua sekä neuvoja. (Emt., 83.) Esimerkin jaottelu on melko yksinkertaistettu, sillä lastensuojelussa omassa roolissaan voivat olla myös esimerkiksi perheen lähisukulaiset, jolloin rooliodotukset ovat erilaisia. Olennaista kuitenkin on, että erilaiset roolit perustuvat institutionaalsiin sääntöihin, joita osanottajien odotetaan noudattavan (Emt., 83).

Institutionaaliseen keskusteluun osallistuvien roolit ovat keskenään myös epäsymmetrisiä. Epäsymmetrisyys muodostuu esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa, joissa osapuolilla on erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseen ja seuraamuksiin. Epäsymmetrisyys voi näyttäytyä negatiivisena mutta aina sitä ei voi näin yksiselitteisesti määritellä. Käytännössä epäsymmetrinen vuorovaikutus antaa mahdollisuuden vallankäyttöön, mutta vuorovaikutustilanteen luonne määrittelee sen, miten valtaa käytetään. (Silverman 1987; Thornborrow 2002; Markova & Floppa 1997 Raitakarin 2006, 31 muk.)

Yksi lastensuojelussa käydyistä keskusteluaiheista liittyy asiakkaiden ongelmiin. Kyseessä on tällöin ongelmapuhe. Ongelmapuheessa vaikeuksien kuvaukset rakentuvat vuorovaikutuksellisesti asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden kesken käydyissä keskusteluissa. Toisin sanoen sosiaalityöntekijät ja asiakkaat seuraavat, arvioivat ja kommentoivat toinen toistensa ongelmapuhetta, jonka perusteella ongelman kuvaukset rakentuvat. Ilman yhteisesti jaettua näkemystä jonkinlaisen ongelman olemassaolosta ammatillista auttamista ei tarvittaisi. Lähtökohtana on jonkinlainen ongelma, sillä ilman ongelman määrittelyä ei voitaisi myöskään etsiä ratkaisua siihen. Näin ollen ongelmapuhe on myös läsnä asiakkaan voimavarojen kartoittamisessa ja tulevaisuuden tavoitteiden määrittelyssä. (Juhila & Pösö 2000, 38–39.) Seuraavassa luvussa määrittelen tarkemmin ongelmien tulkintatyötä, joka pohjimmitaan perustuu myös asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen vuorovaikutukseen.

2.3 Arviointi institutionaalisenä sosiaalisten ongelmien tulkintatyönä

Sosiaalityössä sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja nimeäminen muodostavat peruspohjan työskentelylle. Sosiaalisia ongelmia voivat olla esimerkiksi väkivalta, päihteidenkäyttö ja työttömyys. Tämän kaltainen luokittelu on tärkeää, jotta sosiaalityössä kyetään ymmärtämään, keskustelemaan ja puuttumaan tunnistettuihin ongelmiin. Sosiaalisten ongelmien kautta muodostuu myös osa sosiaali-

työn tietopohjasta. (Mäkitalo 2014, 25.) Sosiaaliset ongelmat eivät muodostu tyhjästä, vaan konstruktionistisen näkemyksen mukaan asioille ja ilmiöille luodaan merkityksiä vuorovaikutuksen kautta. Tässä prosessissa tarvitaan ihmisiä jotka tuovat esiin jonkin ilmiön ongelmallisuutta ja sen lisäksi ihmisiä, jotka arvioivat esitettyjen kannanottojen uskottavuutta ja merkityksellisyyttä. Näin ilmiö joko saavuttaa tai ei saavuta asemaa sosiaalisena ongelmana. (Loseke 2003, 25.)

Sosiaaliset ongelmat eivät kuitenkaan ole aina samanlaisia ja pysyviä, sillä luokittelun tavat ja painotukset aiheuttavat ongelmien määrittäisiin ikään kuin jatkuvaa liikehdintää. Sosiaalisten ongelmien määrittelyyn vaikuttaa se, mistä aikakaudesta käsin sosiaalisia ongelmia tarkastellaan. Eri aikoina sosiaaliset ongelmat saavat erilaisia korostuksia, eli samat ongelmat nähdään joskus voimakkaampina ja joskus lievempinä tai ei ollenkaan ongelmallisina. (Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 12.)

Institutionaalisessa sosiaalisten ongelmien määrittelyssä on olennaista, että ongelmia ei käsitellä minkä tahansa luokittelun perusteella, vaan organisaatio määrittelee pitkälti käytettävissä olevia kategorioita. Tämä luokitteluprosessi on usein ensimmäinen askel arvioinnissa, jonka avulla muodostetaan suunnitelmaa asiakkuuden jatkoa ajatellen. Sosiaalisten ongelmien määrittelyllä on näin ollen käytännöllinen merkitys, eli asettamalla asiakkaita sosiaalisten ongelmien luokkiin sosiaalityöntekijät kykenevät epäämään tai myöntämään palveluita, jotka sopivat parhaiten asiakkaan ongelman laatuun. (Holstein & Miller 1997, xvi–xvii.)

Yksinkertaistetussa esimerkkitilanteessa lastensuojelun sosiaalityöntekijä määrittelee äidin päih-teidenkäyttäjäksi, jonka jälkeen hänelle myönnetään päih-teiden käyttöön erikoistuneita palveluita. Määrittelyssä tarvitaan tulkintaa, jotta sosiaalityöntekijä voi luokitella äidin päihderiippuvaiseksi ja myös asiakkaaksi, jota voidaan auttaa lastensuojelun keinoin. (Vrt. Holstein & Miller xvi.) Organisaation lähtökohtien voidaan ajatella kietoutuvan osaksi sosiaalityön käytäntöjä ja tavallaan sosiaalityöntekijä myös muokkaa asiakasta ja hänen ongelmiaan niin, että ne sopivat organisaation määrittämiin tehtäviin (Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 15). Ymmärryksen mukaan tulkinnasta puhuttaessa voitaisiin samalla käyttää periaatteessa sanaa arviointi. Näin ollen sosiaalityöntekijöiden tekemä arviointi ei olisi vain vaikeasti tavoitettavissa oleva käsite, vaan tässä kohtaa selkeästi linkittynyt sosiaalisten ongelmien määrittelyyn ja asiakkaiden kategorisoimiseen.

Asiakkaiden tilanteen muuttuessa myös asiakkuuden sisällön ja tarpeen arviointia tulee tehdä uudelleen, jolloin ongelmamääritykset voivat muuttua toisenlaisiksi tai purkautua kokonaan. Instituutio määrittelee toiminnan kehikon, joka mahdollistaa ja toisaalta rajoittaa tiettyjen tulkintojen syntyä ja vakiintumista. Sosiaalisten ongelmien tulkinta on piirteiltään jatkuvaa, suhteellisen avointa ja tiettyyn

tilanteeseen sijoittuvaa. (Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 19–21.) Arviointi ei siis voi liittyä vain esimerkiksi asiakkuuden alkuun, vaan sitä tarvitaan asiakkuuden erilaisissa vaiheissa.

Seuraavassa luvussa siirryn viimeiseen arvioinnin tarkastelutasoon, jossa olen valinnut normalisaation käsitteen kuvaamaan sitä, mitä laajempia seurauksia ja vaikutuksia arvioinnilla voi olla.

2.4 Arvioinnin normalisaatiota tuottava luonne

Lastensuojelulla on vaikutusvaltaa asettaa standardit niin sanotulle normaalille perheelle. Tämä tapahtuu normalisaation prosessissa, jossa tuodaan esiin ongelmallisten ja ongelmattomien perheiden erot. Ongelmallisten perheiden valvonnalla on kurinpidollinen tarkoitus, joka perustuu jakoon hyvästä ja huonosta perhe-elämästä. Samalla lastensuojelu vahvistaa keskiluokan kasvatuksellisten normien hegemoniaa. (Nijnatten 2010, 72.) Sääntelemällä perheitä sosiaalityöntekijät valvovat yleisemmin perheiden sosiaalista rakentumista ja antavat tukensa vallalla olevalle valkoiselle heteroseksuaaliselle ydinperhemallille ja tukevat sen statusta suositeltavimpana. Sosiaalityöntekijät tekevät toimia, joiden kautta käytäntö muuttuu teknologiaksi. Tämän teknologian avulla muokataan ennustettavilla tavoilla sellaisten ihmisten käyttäytymistä, jotka on määritelty huolen kohteiksi tai sosiaalisia ongelmia omaaviksi. (Dominelli 2004, 97.)

Normalisaation näkökulmasta ihmisten valtavirta määrittää tietyn tiedon ja toimijuuden muodon ja marginalisoidut ihmiset edustavat jotakin muuta. Valtavirta ja marginalisoituneet voivat olla olemassa vain toisiinsa sidottuina, eli jokin perhe voidaan määritellä normaaliksi, koska sen rinnalla toinen perhe voidaan kategorisoida poikkeavaksi. (Dominelli 2004, 98.) Poikkeavuuden kategoriat ovat ikään kuin ulkopuolinen väline, jonka avulla ihmiset pakotetaan elämään normaalin standardin mukaisesti. Joissakin tapauksissa näitä kategorioita käytetään oikeuttamaan vahvojakin interventiota, mutta useimmiten niiden avulla luodaan yksilöille paineita, jotta he vapaaehtoisesti noudattaisivat sääntöjä ja eläisivät sosiaalisten konventioiden mukaisesti. Tämä ei ole vain ulkopuolisten normien muuttamista sisäisiksi arvoiksi, vaan enemmänkin monimutkainen vuorovaikutteinen prosessi, jossa yleiset kategoriat ilmentyvät ja toteutuvat ihmisillä, jotka suorittavat institutionaalisia käytäntöjä. (Nijnatten 2010, 72.)

Normalisaatio on sisäänkirjoitettuna valvonnan prosesseihin, joissa sosiaalityöntekijät tekevät päätelmiä ihmisten käyttäytymisestä ja käyttävät hyväkseen harkintavaltaa kategorisoidessaan tiettyjä toimia hyväksytyiksi tai hyväksymättömiksi. Normaalin määrittely ei ole pelkästään sosiaalityön teh-

tävä, vaan siihen osallistuvat myös muut sosiaaliset ammattikunnat. Näitä ammattikuntia ovat esimerkiksi lääketiede, psykiatria, psykologia ja kriminologia. (Dominelli 2004, 107.) Nämä ammattilaiset käyttävät kolmea prosessia ”kurittaakseen” intervention kohteita, tai heitä jotka on määritelty työskentelyn kohteiksi. Kurin kolme instrumenttia ovat hierarkkinen tarkkailu, normalisoiva tuomitseminen ja tutkinto. (Foucault 1995, 170–194; Dominelli 2004, 108.) Nämä prosessit ovat erityisen selkeitä lastensuojelussa (Dominelli 2004, 108).

Hierarkkisella tarkkailulla viitataan erilaisiin instituutioihin, joissa ihmistä voidaan tarkkailla. Esimerkkeinä tämän kaltaisista instituutioista ovat koulut ja sairaalat. Nämä instituutiot ovat ikään kuin ”vallan laboratorioita”, koska ne muodostavat koneiston joissa tarkkailu ja koulutus voivat tapahtua. Lastensuojelun voidaan ajatella olevan tällainen instituutio, sillä se valvoo lapsia, heidän vanhempiaan ja perhe-elämää. Lapsia ja vanhempia voidaan myös ”kouluttaa”, eli ohjata ja neuvoa kohti haluttua lopputulosta. Normalisoiva tuomitseminen liittyy tapaan verrata yksilöiden toimintaa toisten yksilöiden toimintaan. Näitä toimintoja voidaan arvioida ja mitata ja näin voidaan muodostaa normi ja yhdenmukaisuus voidaan saavuttaa tarvittaessa korjauksella. (Nettleton 1994, 81.) Tuomareina toimivat Foucault’n (1995) mukaan esimerkiksi opettajat, lääkärit ja sosiaalityöntekijät. Näillä tuomareilla on universaali valta vaikuttaa siihen, mihin normatiivisuus perustuu. Jokainen yksilö altistaa oman vartalonsa, käyttäytymisensä, kykynsä, eleensä ja saavutuksensa tuomareiden arvioitavaksi. (Emt., 304.) Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä toimii eräänlaisena tuomarina tehdessään arviointia perheen ja yksilöiden tilanteista.

Tutkinto on kolmas kurin instrumenteista. Tutkinto yhdistää hierarkkisen tarkkailun ja normalisoivan tuomitsemisen. Foucault kuvaa tutkintoa normalisoivana katseena, valvontana joka mahdollistaa luokittelun, määrittelyn ja rankaisemisen. Tutkintoa voidaan tarkastella myös kolmesta erilaisesta näkökulmasta. Ensimmäiseksi on pakollinen läpinäkyvyys, joka takaa että valtaa käytetään kaikkiin kohteisiin ja näin taataan tieto näistä kohteista. (Foucault 1995, 184–187.) Lastensuojelun kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelun piiriin tulevia perheitä tutkitaan ja näin saadaan myös kerättyä tietoa useista erilaisista perheistä. (Vrt. Nettleton 1994, 82.)

Tutkinnon toinen näkökulma on yksilöiden dokumentointi (Foucault 1995, 189). Lastensuojelussa, kuten tässä tutkimuksessa myöhemmin esittelen, dokumentointi on olennainen osa institutionaalista prosessia. Jokaisella lapsella on omat asiakirjansa, joihin kirjataan asiakkuuden kannalta olennaisimmat tiedot. Näitä asiakirjoja käytetään normalisaation prosessissa (Nettleton 1994, 82). Jos perheen tilanne ei sovi perheiltä odotettavaan normiin, tilannetta voidaan korjata. Tämä voi tarkoittaa interventiota, kuten lastensuojelussa esimerkiksi perhetyön aloittamista. Asiakirjoissa olevat havainnot ja

arvioinnit luovat kuvaa sekä yksilöistä että useista perheistä ja tilanteista, joten ilmiöistä voidaan saada laajempia kokonaiskuvia. (Vrt. Nettleton 1994, 82–83.)

Kolmantena tutkintoa ympäröivät dokumentoinnin tekniikat tekevät jokaisesta yksilöstä ”tapauksen” (Foucault 1995, 191). Jokainen lastensuojelun asiakas on ”tapaus”, sillä sosiaalityöntekijä kirjaa jokaisen kohdalla ”tapaukselle” ominaisimmat piirteet, kuten esimerkiksi iän, osoitteen, alkoholinkäytön tai kodin olosuhteet. Näin jokaista yksilöä voidaan kuvailla, tuomita, mitata ja verrata muihin. (Vrt. Nettleton 1994, 83.) Edellä esittämäni tutkinnon kolmen ominaisuuden avulla lastensuojelun sosiaalityöntekijät keräävät eri tavoin ja erilaisia tietoja perheistä, joiden avulla myös arviointia voidaan toteuttaa.

Sosiaalisten normien tarkastelussa voidaan ajatella olevan kyse vallasta ja valtarakenteista. Valta käsitetään usein pääosin negatiivisesti, mutta tämä näkemys on suppea. (Alasuutari 2011, 66.) Foucault’n mukaan negatiivisesta näkökulmasta käsin valta on käskyjen, rajojen ja kieltojen määrittämää, jolloin vallan kohteet ovat kykenemättömiä tekemään mitään muuta, kuin noudattamaan näitä rajoitettavia tekijöitä. Tämän kaltainen vallankäsitys on toisaalta välttämätöntä, sillä se tekee vallan siedettäväksi. Vallan tulee peittää itse itseään ja mitä paremmin tämä onnistuu, sitä menestyneempää vallan käyttö on. Valta tulisikin Foucault’n mukaan ymmärtää laajemmin monimutkaisena strategisena tilanteena. Näin tarkasteltuna valta ei sisällytä vain rajaamista, käskyjä ja kieltoja, vaan tuottaa subjekteja, joilla on omat halut, pyrkimykset ja taipumukset. (Foucault 1998 Alasuutarin 2011, 66–67 muk.)

Näin ollen lastensuojelussa tehtävät arvioinnit ovat luonteeltaan normalisaatiota tuottavia. Arvioinnit tehdessään sosiaalityöntekijät tarkkailevat, tuomitsevat ja valvovat yksilöitä ja perheitä. Sosiaalityöntekijöillä on instituution määrittämä valta puuttua perheiden tilanteisiin ja arvioinneilla erotetaan lastensuojelun toimenpiteitä tarvitsevat perheet normaaleista perheistä. Lastensuojelun arviointiin liittyvän normalisaation ja siihen sisältyvän vallan vuoksi ajattelen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden merkityksen korostuvan. Sosiaalityöntekijöiden tekemällä arvioinnilla on suora vaikutus yksilöiden ja perheiden elämään.

2.5 Dokumentointi ja arviointi

Päätän toisen luvun keskittymällä lastensuojelussa tehtävään dokumentointiin, sillä aineistoni muodostuu lastensuojelun asiakirjoista ja mielestäni on tärkeää ymmärtää lastensuojelun dokumentointiin liittyvät taustatekijät ja olennaisimmat piirteet. Dokumentit muodostavat yhden kanavan, jonka kautta

sosiaalityöntekijän arviointia kykenee tarkastelemaan. Arviointia kirjatessaan sosiaalityöntekijä samalla muuttaa arvioinnin pysyvään muotoon, jolloin arvioinnin merkitys saattaa korostua ja mahdollisesti seurata asiakasta esimerkiksi eri instituutioista toiseen. Dokumentoitu arviointi sisältää vallan elementtejä, sillä asiakirjoilla voi olla jatkossa asiakkaan elämään vaikutuksia, kuten esimerkiksi palveluiden saamisen muodossa. (Vierula 2012, 149.) Dokumentoimalla arviointiaan sosiaalityöntekijä ilmentää omaa asiantuntijan asemaansa.

Lastensuojelun dokumentointia säätelee laki. Keskeisiä lakeja hallintokäytäntöihin, asiakirjahallintoon ja dokumentointiin ovat Hallintolaki (434/2003), Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), Henkilötietolaki (523/1999), Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999), Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007) ja Lastensuojelulaki (417/2007). Lain mukaan asiakasta koskevaa tietoa saa dokumentoida vain asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja toimenpiteiden toteuttamiseksi (Laaksonen ym. 2011, 17). Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee, että lapsen kanssa työskentelevien tahojen tulee kirjata kaikki lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä kaikki tarpeellinen tieto, joka koskee lastensuojelun toimenpiteiden suunnittelua, toteuttamista ja seurantaa. Lastensuojelussa dokumentointia tehdään asiakkuuden vireille tulosta alkaen aina siihen saakka, kunnes lapsen asiakkuus päättyy. (Emt., 33§.)

Dokumentointia ohjaavat lait eivät kuitenkaan määrittele kirjaamista tarkasti ja sosiaalityöntekijöillä on myös muita lähtökohtia, joista käsin kirjauksia tehdään. Esimerkiksi asiakastietojärjestelmät ja erilaiset teoreettiset näkemykset ohjaavat sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista (Vierula 2012, 151). Myös ammatillisen harkinnan käyttäminen asiakkaita koskevien tietojen käsittelyssä on erittäin tärkeää. Kirjatessaan asiakirjoja sosiaalityöntekijä tekee tulkintaa asiakkaan tilanteesta, jolloin on tärkeää olla tietoinen siitä, mistä tulkinnat syntyvät. Kirjoittajan oma elämänhistoria ja ympäristö ovat dokumentoinnissa aina läsnä. (Laaksonen ym. 2011, 11.)

Lastensuojelun asiakkuuden aikana sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia asiakirjoja ovat esimerkiksi asiakaskertomukset, asiakassuunnitelmat ja päätökset. Ojaniemen ja Rantajärven (2010) mukaan lastensuojelun avohuollossa asiakassuunnitelmat liittyvät kiinteästi suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Asiakkaan kannalta on tärkeää, että hän saa tiedon tavoitteista ja tässä olennaisessa osassa toimii kirjallinen asiakassuunnitelma. (Emt., 242.) Lastensuojelulaissa (417/2007)² määritetään, että asiakkaana olevalle lapselle on kirjattava asiakassuunnitelma ja tätä suunnitelmaa tulee tarkistaa vuoden

---

² Olen tässä tutkimuksessa käyttänyt lähteenä lastensuojelulain vanhempia pykäläiä, sillä muutetut pykälät (muun muassa §30 ja §36) astuivat voimaan 1.4.2015, eli aineistoni keruun jälkeen. Aineistoni asiakassuunnitelmat on siis kirjoitettu vanhempien pykälien voimassaolon aikana.

välein. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata perheen tuen tarve ja perheen tilanne, johon lastensuojelussa pyritään vaikuttamaan. Lisäksi on dokumentoitava muutoksen kannalta olennaiset palvelut ja tukitoimet sekä arvio ajasta, jonka kuluessa asetetut tavoitteet pyritään saavuttamaan. (Emt., 30§.)

Sosiaalityöntekijät kirjaavat asiakirjoja asiakkaiden tarpeisiin, mutta niillä on myös muita tehtäviä ja niitä lukevat erilaiset tahot. Laaksosen ja kumppaneiden (2011) mukaan sosiaalityöntekijät kirjoittavat asiakirjoja sosiaalihuollon työntekijöille ja palveluntuottajille, jolloin yleensä kyseessä on palvelutarpeen arviointi tai palveluiden järjestäminen. Edunvalvonta ja tuomioistuin ovat esimerkkejä tahoista, jotka voivat pyytää sosiaalityöntekijältä asiakirjoja ja sosiaalityöntekijät myös kirjaavat tarvittaessa virka-apuna lausuntoja tai arvioita. (Emt., 38.) Yksittäisellään asiakirjalla saattaa olla laaja lukijakunta, mikä aiheuttaa haasteita sosiaalityöntekijän kirjaamiselle. Esimerkiksi asiakassuunnitelma kirjoitetaan asiakkaan luettavaksi, mutta se voidaan myös lähettää myöhemmin huostaanottohakemuksen liitteenä hallinto-oikeuteen, jolloin asiakassuunnitelmaan olisi tärkeä sisällyttää sekä asiakkaan että hallinto-oikeuden kannalta olennaisimmat asiat.

Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi, joten jokaiselle perheen lapsista kirjoitetaan omat asiakirjat jokaisen lapsen omasta tilanteesta ja tarpeesta käsin (Kääriäinen & Leinonen & Metsäranta 2006, 24). Sosiaalityöntekijä tekee erilaisia valintoja dokumentoidessaan lapsen asiakkuuteen liittyviä tietoja, koska käytännössä asiakkaiden kohtaamisessa esiin tulevien kaikkien asioiden kirjaaminen on mahdollonta. Sosiaalityöntekijä valitsee, mitkä asiat ovat tärkeitä kirjata, miten ja keiden näkökulmasta. (Vierula 2012, 151–152.) Sosiaalityöntekijä voi käyttää myös erilaisia kirjoittamisen keinoja, joilla osoittaa ammatillista tietoa ja valtaa (Kääriäinen 2003, 180). Valtaa seuraa vastuu ja tämä vastuu on tärkeää ottaa huomioon kirjaamisessa. Sosiaalityöntekijä on vastuussa kirjaamisestaan asioista asiakkaalle, organisaatiolle, yhteisölle ja sosiaalityön professiolle. Sosiaalityöntekijöiden tulee kuvata, arvioida ja selittää asiakkaan tilanne, asiakkaan palveluntarve sekä palveluun liittyvät päätökset, toimenpiteet, prosessit ja lopputulokset. (Huuskonen 2014, 18.)

Saila Huuskonen (2014) nimittää näitä tehtäviä institutionaalisiksi toimiksi. Huuskosen mukaan tarkka institutionaalisten toimien kirjaaminen asiakirjoihin muodostaa tietynlaisen pohjan, jonka perusteella sosiaalityöntekijä voi kirjata myös asiakkaiden henkilökohtaisia asioita. (Emt., 18.) Riittäväällä, asianmukaisella ja virheettömällä kirjaamisella edistetään myös asianosaisten, eli esimerkiksi asiakkaiden sekä sosiaalityöntekijöiden oikeusturvaa, sekä mahdollistetaan luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä (Räty 2010, 249).

Lastensuojelun dokumentoinnille ominaista on asiakirjojen muodostuminen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa. Dokumentointi ei ole pelkkää puuttumisen ja interventiodien kuvausta

ja oikeutusta, vaan dokumentoinnilla on myös oma osansa interventioprosessissa. (Morén 1999 Vierulan 2012, 151 muk.) Dokumentointia ja sosiaalityön prosesseja on haastavaa erottaa toisistaan, sillä ne kietoutuvat kiinteästi yhteen (Vierula 2012, 151.)

3 TEORIAT SOSIAALITYÖSSÄ

Miten sosiaalityössä käytettävät teoriat liittyvät lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemään arviointiin? Lähdän siitä näkökulmasta, että kyetäkseen tekemään arviointia asiakkaan tilanteesta, sosiaalityöntekijä tarvitsee tuekseen tietoa. Näen, että arviointi on osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa, joten arvioinnin tulee olla tarkasti harkittua toimintaa ja sen pitää olla myös perusteltua. Ammatillinen tieto on kuitenkin laaja käsite, joten päästäkseni tarkemmin siihen käsiksi, käytin tukenani Julie Drury-Hudsonin (1999) artikkelia. Artikkelin mukaan sosiaalityöntekijöiden ammatillinen tieto jakautuu viiteen eri lajiin. Nämä tiedon lajit ovat Kyösti Raunion (2009, 121–122) mukaisesti suomennettuna teoreettinen tieto, empiirinen tieto, menettelytapatieto, henkilökohtainen tieto ja käytännön viisaus. Drury-Hudsonin (1999) mukaan tiedon lajit muodostavan perustan ammatilliselle tiedolle ja antavan myös välineitä käytännön työn tekemiseen. Kuvaan seuraavaksi lyhyesti nämä viisi tiedon lajia.

Teoreettinen tieto koostuu käsitteistä, malleista tai viitekehyksistä jotka jäsentävät ilmiöitä ja joiden avulla ammattikunnan on mahdollista selittää, kuvata, ennustaa tai kontrolloida ympärillä olevaa maailmaa. Empiirisellä tiedolla tarkoitetaan tietoa, jota tuotetaan tekemällä tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa tietoa kerätään, tulkitaan ja dokumentoidaan systemaattisesti ja tiedon avulla kuvaillaan kokemuksia, selitetään ja ennustetaan tulevaisuuden tapahtumia tai arvioidaan työskentelyn lopputulosta. Menettelytapatieto on tietoa siitä organisatorisesta, laillisesta ja poliittisesta kontekstista, jossa sosiaalityö toimii. Henkilökohtainen tieto koostuu arkisesta järkeilystä, intuitiosta ja kulttuurisesta tiedosta, joita sosiaalityöntekijä hyödyntää työssään yleensä alitajuisesti. Käytännön viisaus muodostuu tekemällä sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijä on osallisena asiakastapauksissa, joissa työskennellään samankaltaisten tai erilaisten ongelmien kanssa ja nämä aikaisemmat kokemukset määrittävät sitä, miten sosiaalityöntekijä käsittelee senhetkistä ongelmaa. (Drury-Hudson 1999, 149.)

Ajattelen, että arviointia tehdessään sosiaalityöntekijät hyödyntävät kaikkia näitä tiedonlajeja. Teoreettinen tieto muodostaa yhden osan sosiaalityöntekijän tekemästä arvioinnista. Aloitan tämän luvun määrittelemällä ensin mitä teorialla tarkoitetaan ja miten teoriaa voidaan käyttää käytännön sosiaalityössä. Tämän jälkeen esittelen lyhyesti Malcolm Paynen (2014) teokseen perustuvan luokittelun siitä, mitkä teoriat ovat sosiaalityön käytännön kannalta merkityksellisiä. Viimeisenä otan tarkastelun kohteeksi kolme tutkimukseni kannalta olennaisinta sosiaalityön teoriaa: kiintymyssuhdeteorian, systeemiteorian ja sosiaalipedagogiikan.

3.1 Johdatus sosiaalityössä käytettäviin teorioihin

David Howe (1992) toteaa, että ihmisillä on tarve säännönmukaistaa maailmaa, sillä muuten maailma olisi liian kaoottinen ihmisille elettaväksi. Pyrkimyksenämme on tunnistaa olemassa olevia kaavoja, joita myös toisaalta itse tuotamme. (Emt., 9.) Yksinkertaistettuna teoria on pyrkimys selittää, joten sen tarkoituksena on tarjota puitteet ymmärrykselle. Teoria koostuu erilaisista ideoista, joiden avulla asiat tulevat ymmärrettäviksi. Näiden ideoiden yhteensovittamisesta muodostuvat teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys. Näin ideoiden yhdistelyllä saadaan aikaiseksi kehys, joka toimii teorian perustana. (Thompson 2000, 22.)

Neil Thompson (2000) jakaa teorat kolmeen eri teoria-asteeseen, kaiken kattaviin teorioihin (grand theories), keskitason teorioihin (middle range theories) ja mikroteorioihin (microtheories). Kaiken kattava teoria pyrkii selittämään lähes kaiken yhteiskunnassa, joten ne ylittävät selittämisen yksinkertaisen tason ja muodostuvat miltei elämän filosofiaksi, eräänlaiseksi maailmannäkemykseksi. Tätä kuvataan myös sanalla Weltanschauung. Esimerkkejä tämän kaltaisista teorioista ovat psykoanalyysi ja eksistentialismi. Keskitason teorat pyrkivät selittämään vain tietyn osan ilmiöstä, joten niiden kohde on kapeampi, eikä niiden ole tarkoituskaan ottaa kantaa laajempiin sosiaalisiin tekijöihin. Mikroteorioiden tavoitteena on selittää vain erittäin rajoitettu osa tutkittavasta ilmiöstä. (Emt., 25.)

Teorat eivät ole absoluuttisia totuuksia siitä, miten asiat oikeasti ovat, mutta ne tarjoavat ”toimivia määritelmiä” ihmisistä ja maailmasta (Howe 1992, 10). Sosiaalityöissä erilaisia teorioita koetellaan, koska ne sisältävät keskenään kilpailevia selityksiä. Nämä selitykset lähestyvät eri tavoin tiedon (epistemologian) ja todellisuuden (ontologian) kysymyksiä ja sisältävät erilaisia ideologisia asemia ja kantoja arvoihin. (Stepney 2012, 22.) Malcolm Payne (1991, 37) näkee kuitenkin, että sosiaalityön teorioiden erojen lisäksi niissä on keskenään samanlaisia piirteitä ja nämä samankaltaisuudet ovat huomattavasti tärkeämpiä kuin teorioiden keskinäiset erot.

Sosiaalityössä käytettäviä teorioita voidaan tarkastella erilaisten näkökulmien kautta. Malcolm Payne (2014) on kirjassaan laajentanut Sibeonin vuonna 1990 luomaa luokittelua sosiaalityön muodollisen ja epämuodollisen teorian eroista. Muodollisella teorialla tarkoitetaan kirjoitettua ja akateemisesti sekä ammatillisesti koeteltua teoriaa. Epämuodollinen teoria koostuu laajemmista ideoista, jotka ovat olemassa yhteisöissä tai jotka nousevat käytännön sosiaalityöntekijöiden työkokemuksesta. Payne esittää myös Sibeonin havaitsemat kolme erilaista sosiaalityön teorialyyppiä, jotka voidaan luokitella seuraavasti:

- 1 teorat siitä, mitä sosiaalityö on
- 2 teorat siitä miten sosiaalityötä tehdään ja

3 teorat asiakkaiden todellisuudesta

Ensimmäisen kohdan teorat käsittelevät sosiaalityön tarkoitusta ja tarjoavat erilaisia näkemyksiä sosiaalityöstä. Laittamalla nämä teorat yhteen muodostuu kokonaisempi kuva siitä, mitä sosiaalityö on ja mitkä päämäärät sillä on. Teoriat siitä, miten sosiaalityötä tehdään, ovat käytännön teorioita. Käytännön teorat tarjoavat joitakin ideoita siihen, miten sosiaalityössä tehdään asioita ja miten sosiaalityön päämääriin päästään. Asiakkaiden todellisuutta koskevat teorat käsittelevät niitä sosiaalisia realiteetteja, joiden kanssa sosiaalityöntekijät työskentelevät. (Emt., 5–6.)

Sosiaalityön teorat voidaan jakaa neljään erilaiseen tyyppiin, perspektiiveihin, viitekehyksiin, malleihin ja selittäviin teorioihin. Perspektiivit auttavat sosiaalityöntekijää tekemään päätöksiä tiettyjen yleismaailmallisten toimintaperiaatteiden mukaisesti ja ne kytkeytyvät sosiaalityöntekijän henkilökohtaisiin arvojärjestelmiin. Käyttämällä erilaisia perspektiivejä sosiaalityöntekijä voi nähdä asiakas-tilanteet erilaisista näkökulmista. Viitekehykset eivät ole niin tiukasti kytkeytyneinä sosiaalityöntekijän arvomaailmaan, vaan ovat enemmän konkreettisia. Viitekehykset järjestävät tietoa systemaattisesti, joten viitekehykset auttavat sosiaalityöntekijää valitsemaan tarvittavaa tietoa, jota sosiaalityöntekijä voi käyttää työssään erilaisissa tilanteissa. Mallit tarjoavat selkeän järjestyksen sille, miten tulisi toimia tietyissä tilanteissa ja auttavat tekemään selkoa monimutkaisista tilanteista. Selittävät teorat tarjoavat vastauksia siihen, miksi toiminnan lopputulos on tietynlainen tai mikä aiheuttaa lopputuloksen. Teoria antaa vastauksia sille ”mikä toimii” ja ”miksi se toimii”. (Payne 2014, 8.)

Käytännön sosiaalityössä usein tuntuu siltä, etteivät teorat anna tarpeeksi vastauksia arkipäivän monimutkaisiin tilanteisiin ja jotta teorioita voisi hyödyntää, niihin tulee perehtyä syvällisesti ja usein teorioiden ymmärtäminen on vaikeaa niiden abstraktiuden ja vaikeakielisyyden vuoksi. Neil Thompson (2000) kirjoittaakin, että teorian ja käytännön välillä on leveä kuilu, epäkohta siinä mitä on koulutuksen kautta opittu ja miten käytännössä toimitaan. Tämä kuilu on yleisesti tiedossa oleva asia ja onkin todennäköistä, että kuilun olemassa olo on väistämätöntä tiettyyn asteeseen saakka. Teorian ja käytännön työn välinen kuilu johtuu akateemikkojen ja käytännön työntekijöiden välisestä perinteisestä kahtiajaosta. Myös organisaatiosta johtuvat paineet vaikuttavat kuilun olemassaoloon. Nämä paineet ovat usein liian tiukasta resursoinnista johtuvia, jolloin sosiaalityöntekijälle ei jää aikaa syvemmälle pohtimiselle. Teoriaa verhoaa mystiikka, joka johtuu osittain siihen usein liitetystä ajatuksesta elitismistä ja taipumuksesta ajatella teoriaa ylempitasoisena käytännön työhön nähden. (Emt 85–86.)

Malcolm Payne (2012) kuitenkin väittää, että sosiaalityöntekijä voi sopeuttaa teorioita osaksi sosiaalityön arkea. Teoriat ovat monimutkaisia, joten niiden hallitseminen on vaikeaa. Näin ollen sosiaalityöntekijän tulisi löytää oma lähestymistapansa teorioiden väliltä. (Emt., 36.) Käytännössä tähän prosessiin on Paynen mukaan kaksi vaihtoehtoa, ekletismi ja valinta. Valinnalla tarkoitetaan sitä, että teorioista tehdään yleiskatsaus ja sen jälkeen valitaan yksi teoriaryhmä jota voidaan käyttää käytännön työn perusteena. Teoria voidaan valita sen perusteella, että se on erityisen aiheellinen asiakkaalle tietyssä tilanteessa tai se sopii tiettyyn asiakasryhmään tai se voi myös olla kaiken työskentelyn lähtökohtana. Tärkeää on tehdä valinta perustuen tutkimuksista saatuun näyttöön siitä, miten tietyt teoriat auttavat saavuttamaan halutun lopputuloksen asiakkaiden kannalta. Valintaa käytetään usein erikoistuneissa yksiköissä, joissa teoria luo tukevan pohjan erikoisalalle. (Payne 2014, 39.)

Ekletismillä tarkoitetaan sitä, että ideoita otetaan käyttöön useista erilaisista teorioista. Nämä ideat yhdistetään ja näin luodaan työtapo, joka sopii työpaikkaan ja yksittäisten sosiaalityöntekijöiden kykyihin ja mieltymyksiin. (Payne 2014, 40.) Thompson (2000) kuitenkin huomauttaa, että erilaisten teoreettisten osioiden yhdistäminen kritiikittömästi muodostaa epävarman pohjan käytännön työlle. Ekletismin vahvuus on uusien lähtökohtien kehittämisessä, mutta Thompson väittää ekletismin toimivan vain silloin, kun teorioita kyetään yhdistämään metateoreettisella tai filosofisella tasolla. (Emt., 67–68.)

3.2 Sosiaalityön teoriat Modern Social Work Theory -teoksessa

Nyt pääsemme kysymykseen siitä, mitä erilaisia teorioita sosiaalityössä on olemassa. Sosiaalityöllä ei ole omaa teoriaa, vaan teoria koostuu muiden tieteenalojen teorioista, kuten psykologian ja sosiaalityöteiden tuottamista teorioista (esim. Johnsson & Svensson 2005, 420). Sosiaalityössä näitä teorioita sovelletaan sosiaalityön tarpeisiin. On olemassa erilaisia tapoja luokitella näitä teorioita (esim. Howe 1992; Stepney & Ford 2012), mutta tähän tutkimukseeni olen valinnut Malcolm Paynen (2014) esittelemän tavan jäsentää sosiaalityön teorioita.

Ennen siirtymistä sosiaalityön teorioiden ryhmittelyyn esittämiseen, olennaista on vielä käsitellä lyhyesti Malcolm Paynen sosiaalityön teorioiden konstruktionistista luonnetta. Paynen mukaan sosiaalityön teoria on konstruktio, joka on vuorovaikutuksessa todellisen maailman sosiaalisten suhteiden kanssa. Sosiaalisen konstruktionismin ideat näyttävät, kuinka teoriaa luodaan erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä ja kuinka asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välinen vuorovaikutus muodostaa tärkeän areenan teorioiden konstruktioinnille. Koska teoria on luonteeltaan sosiaalinen konstruktio, käytännön sosiaalityössä voidaan käyttää teorioita sekä muokata niitä. Jotta sosiaalityöntekijät voivat auttaa

asiakkaita kehittymään ja muuttumaan, tarvitaan ideoita, jotka ohjaavat ja informoivat siitä, mitä tulisi tehdä. Näitä ideoita ovat sosiaalityön teoriat. (Payne 2014, 28.)

Malcolm Paynen luokittelun mukaan sosiaalityössä on 11 erilaista teoriaryhmää, jotka esittelen seuraavassa Payneilta (2014, 33) lainaamassani teoriat hyvin kiteyttävässä kuviossa:

Teoriaryhmä	Teoriaryhmän sisältö
Psykodynaamiset teoriat	Ihmisen sisäiset tunteet ja ristiriidat selittävät ihmisen käyttäytymistä ja toimivat myös ongelmien ratkaisukeinona. Ratkaisukeskeinen.
Kriisi- ja tehtäväkeskeiset teoriat	Keskittyy lyhytkestoisiin, tiukasti muotoiltuihin interventiomalleihin. Ongelmat ovat selkeästi tunnistettavia ja ongelmiin tulee vastata aktiivisesti. Ratkaisukeskeinen.
Kognitiivis-behavioristiset teoriat	Korostaa järkeilyyn perustuvaa käyttäytymisen käsittelyä, jotta kyetään tunnistamaan ihmisten ongelmien lähde ja puuttumaan siihen. Ratkaisukeskeinen.
Systeemiteoria ja ekologinen systeemiteoria	Sisällyttää yksilön ihmissuhteet osaksi työskentelyä niin, että interventiot kohdistuvat yksilön perheeseen, yhteisöön ja muihin sosiaalisiin toimijoihin. Ratkaisukeskeinen.
Yhteisöllinen sosiaalityö, rakenteellinen sosiaalityö ja sosiaalipedagogiikka	Etusijalla sosiaalisuus ja kasvatuksellisuus. Yhdistää ihmisiä joilla on samankaltaiset kiinnostuksen kohteet ja ongelmat sekä pyrkii ratkaisemaan näitä yhteistyössä. Ratkaisukeskeinen/voimaannuttava.
Voimavarakeskeinen, ratkaisukeskeinen ja narratiivinen sosiaalityö	Muotoilee uudelleen asiakkaiden ja perheiden ongelmia, etsii voimavaroja jotka auttavat heitä parantamaan elämänlaatuaan. Voimaannuttava.
Humanismi, eksistentiaalisuus ja hengellisyys	Korostaa henkilökohtaista kehittymistä kokemusten jakamisen kautta ja pyrkii näin yksilölliseen ja ryhmälliseen voimaannuttamiseen. Voimaannuttava.
Empowerment ja asianajajuus	Luo kokemuksia ja liittoumia, jotka voimaannuttavat ihmisiä saavuttamaan paremman ymmärryksen elämästään ja muuttamaan sitä. Voimaannuttava/sosiaaliseen muutokseen pyrkivä.
Kriittinen sosiaalityö	Kritisoii vallalla olevaa sosiaalista järjestystä ja tarkastelee niitä sosiaalisia tekijöitä, jotka ovat ongelmien ja sosiaalisten esteiden takana. Sosiaaliseen muutokseen pyrkivä.
Feministinen teoria	Selittää ja reagoi naisten sorrettiin asemaan yhteiskunnassa ja pyrkii saavuttamaan tietoisuutta niistä asioista, jotka ovat naisten sosiaalisten suhteiden esteenä. Menetelmänä dialogi ja ryhmätyö. Sosiaaliseen muutokseen pyrkivä
Sorron vastaisuus, monikulttuurinen sensitiivisyys	Kehittää ymmärrystä kulttuurillisista ja etnisistä esteistä, konflikteista ja erilaisuuksista. Kunnioittaa ihmisten yksilöllisiä ja sosiaalisia identiteettejä. Sosiaaliseen muutokseen pyrkivä

Taulukko 1 Sosiaalityön teoriat (Payne 2014, 33).

Teoriaryhmiä on useita, joten kaikkiin paneutuminen ei ole tässä mahdollista. Keskitynkin seuraavaksi tarkemmin niihin kolmeen teoriaan, jotka havaitsin aineistostani ja jotka ovat keskeisiä sosiaalityössä. Näitä teorioita ovat kiintymyssuhdeteoria, systeemiteoria ja sosiaalipedagogiikka. Kiintymyssuhdeteoria on yksi psykodynaamisista teorioista. Sosiaalityön teorioiden esittämisessä tein valinnan sen suhteen, että en täysin pitäydy Malcolm Paynen kirjassa, vaan etsin tietoa myös muista lähteistä. Tämä johtuu siitä, että etenkin sosiaalipedagogiikan kohdalla koin Paynen esityksen suppeana omaan tarkoitukseeni nähden. Vaikka olen käyttänyt myös muita lähteitä tämän osion rakentamisessa, olen pyrkinyt rajautumaan sosiaalityölle olennaisten näkökulmien esittelyyn ja enimmäkseen muista lähteistä rakentuva tieto on mielestäni myös yhteydessä Paynen teoksessaan esittämiin pääkohtiin.

3.2.1 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteorian juuret ovat perhepsykiatri ja psykoanalytikko John Bowlbyn tuotannossa, etenkin trilogiassa *Attachment and Loss* (1969; 1973; 1980). Myös psykologi Mary Ainsworthilla oli suuri vaikutus teorian kehittämistyössä, sillä yhteistyössä Bowlbyn kanssa hän laajensi Bowlbyn ajatuksia ja heidän jälkeensä kiintymyssuhdeteoria on jatkanut edelleen kehittymistä ja laajentumista. (Howe 2013, 75–76.)

Kiintymyssuhdeteoriaan sisältyy ajatus vauvojen luontaisesta sosiaalisuudesta. Vauvan kiintymyssuhde vauvasta huolehtivaan henkilöön syntyy toistuvan ja säännöllisen vuorovaikutuksen kautta. Kiintymyksellä viitataan siihen kestävään tunnesiteeseen, jonka ihminen muodostaa toiseen ihmiseen. Kun vauva tarvitsee jotakin tai kokee ahdistusta, vauva kohdistaa viestinsä häntä hoitavalle taholle, esimerkiksi äidille. Lapsilla voi olla myös useita kiintymyksenkohteita, eli jokainen aikuinen kenen kanssa lapsi viettää säännöllisesti mukavaa ja turvallista aikaa, voi muodostua kiintymyksen kohteeksi. Lapsen kiintymyssuhteet ovat hierarkkisesti järjestyneitä, eli esimerkiksi äiti voi olla ensisijainen kiintymyksen kohde. Lapset ovat yleensä ensimmäisten ikävuosien aikana eniten haavoittuvia ja riippuvaisia muista ihmisistä, joten näinä vuosina heidän kiintymyssysteeminsä ovat kaikista useimmiten ja intensiivisimmin aktivoituneina. (Howe 2013, 77.)

Myös pahoinpidellyt ja laiminlyödyt lapset kiintyvät heitä hoitaviin tahoihin, esimerkiksi vanhempiin. Tällöin kiintyminen on kuitenkin turvatonta ja joskus patologista. Kiintymyssuhdeteorian mukaan kaikilla lapsilla on tarve saada turvaa, suojaa ja hoivaa kiintymyssuhteen muodostumiseksi,

mutta laiminlyötyjen lasten osalla vanhempi ei näitä tarjoa. Lapsella ei kuitenkaan ole mielessään muita vaihtoehtoja, sillä lapsi on riippuvainen vanhemmastaan. Vain harvoin on tilanteita, joissa lapsi on kiintymätön. Näiden lasten kohdalla kiintymättömyys on saattanut syntyä esimerkiksi laitoksissa kasvaneiden, äärimmäisessä deprivaatiossa eläneiden lasten kohdalla, jolloin lapsella ei ole ollut aikuista, johon kiintyä. (Kalland 2003a, 210; 214.)

Mary Ainsworth (1978) kehitti tutkijaryhmänsä kanssa niin sanotun Infant Strange Situation -menetelmän, jonka avulla voidaan tutkia yksivuotiaiden lasten kiintymyssuhdetta. Tässä menetelmässä havainnoidaan lapsen käyttäytymistä stressaavassa tilanteessa. Ydinajatuksena on tarkastella lapsen läheisyyden hakemista ja sitä, välttelekö vai vastustaako lapsi kontaktin ottamista äitiin. Lasten kiintymyssuhteet voidaan lapsen toiminnan mukaan luokitella kolmeen pääluokkaan: Luottavaisiin, turvallisen kiintymyssuhteen omaaviin lapsiin, turvattomasti kiintyneisiin, vältteleviin lapsiin ja turvattomasti kiintyneisiin, ristiriitaisiin ja vastahankaisiin lapsiin. (Ainsworth ym. 1978 Hautamäen 2003, 35–37 muk.)

Turvallisesti kiintyneet lapset ovat oppineet luottamaan häntä hoitavaan aikuiseen ja käyttämään tätä tukenaan tutkiessaan maailmaa. Nämä lapset viestivät selvästi tunnetilojaan ja voivat luottaa siihen, että aikuinen vastaa näihin signaaleihin asianmukaisesti. Turvattomasti kiintyneet ja välttelevät lapset pyrkivät välttämään tarvitsevuudesta kertovien viestien välittämistä, erityisesti negatiivisten tunteiden osalta. Näitä lapsia hoitavat aikuiset ovat vastanneet epäjohdonmukaisesti lapsen viesteihin ensimmäisen elinvuoden aikana. Turvattomasti kiintyneiden, ristiriitaisten ja vastahankaisten lasten tilanteessa aikuinen on myös toiminut epäjohdonmukaisesti, mutta lapsi ei ole vielä kyennyt luomaan strategiaa vastatakseen hoitajan monimutkaisiin ja vaikeasti ennakoitaviin vuorovaikutustapoihin. (Ainsworth ym. 1978 Hautamäen 2003, 36–37 muk.) Aikuisen sensititiivisyys lapsen viesteihin vastaamisessa on olennainen osa lapsen turvallisen kiintymyssuhteen kehitystä (Hautamäki 2003, 38).

Lapsen ja häntä hoitavan aikuisen vuorovaikutussuhteessa pienet lapset rakentavat kuvaa mielessään siitä, kuinka ihmisten väliset suhteet yleensä toimivat. Näin lapselle muodostuu niin sanottu sisäinen toimintamalli. Lapsen kasvaessa vuorovaikutus lisääntyy myös muiden ihmisten kanssa, jolloin toimintamalli muuttuu pikemminkin vakiintuneiksi odotuksiksi siitä, miten ihmiset käyttäytyvät lasta kohtaan ja kuinka lapsen tulisi reagoida tähän käyttäytymiseen. (Payne 2014, 120.) Raija-Leena Punamäki (2003) kirjoittaa siitä, miten eri-ikäisten lasten kohdalla kiintymyssuhteen laatu voi vaikuttaa kehitykseen. Esimerkiksi leikki-ikäisten kohdalla turvallisesti kiintyneiden lasten sisäiset mallit ovat joustavia ja he ovat avoimia uusille kokemuksille. Turvattomasti kiintyneiden lasten kehitys on vaarassa, koska näillä lapsilla on vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa. Tunneilmaisujen ymmärtämisen ja

tuottamisen haasteellisuus ja sosiaalisten tilanteiden virhetulkinnat voivat vaikuttaa esimerkiksi ryhmässä toimimiseen. Turvattomat mielensisäiset mallit saattavat estää myös positiivisten ja korvaavien kokemusten vaikuttavuutta lapsen elämysmaailmaan. (Emt., 181–184.)

Kiintymyssuhde voi muuttua elämän eri tilanteissa, esimerkiksi turvattomasta kiintymyssuhteesta voi tulla turvallinen kun vanhempi lopettaa päihteiden käytön, lapsi sijoitetaan turvalliseen sijaisperheeseen tai vanhempien taloudellinen tilanne muuttuu paremmaksi. Toisaalta taas kiintymyssuhde voi muuttua turvallisesta turvattomaksi esimerkiksi silloin, kun perheeseen muuttaa väkivaltainen isä- tai äitipuoli. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on muun muassa parantaa olemassaolevien suhteiden laatua tai poistaa lapsi tai perhe vaarallisista ja vahingoittavista olosuhteista esimerkiksi huostaanoton tai turvakotiin siirtämisen avulla. (Howe 2013, 84.)

David Howen (2005) mukaan kiintymyssuhdeteoriaan perustuvien sosiaalityön interventioiden tulisi vauvojen ja pienten lasten kohdalla kohdistua vanhempiin. Vanhempien tukeminen lieventää vanhempien kokemaa stressiä, joka johtaa siihen, että vanhemmilla on enemmän aikaa ja energiaa hoitaa vauvaa. Interventiot, jotka auttavat vanhempia kiinnostumaan vauvansa ajatuksista ja tunteista, lisäävät turvallisen kiintymyksen muodostumisen mahdollisuutta ja vaikuttavat vauvan psykososiaaliseen kehittymiseen ja parantavat vauvan itsesäätelykykyä. (Emt., 233.) Lastensuojelussa esimerkiksi perhetyöntekijät voivat keskittyä vanhempien tukemiseen ja tarjota vanhemmille käytännön ohjeita pienen lapsen huomioimiseen.

Päiväkoti- ja kouluikäisten laiminlyötyjen lasten kohdalla auttamisen tulisi kohdistua lapsen turvallisuuden tunteen lisäämiseen, tunteiden säätelyyn ja lapsen sekä vanhempien välisten suhteiden ja toiminnan kehittämiseen (Howe 2005, 236). Lastensuojelussa voidaan esimerkiksi ohjata perhe erilaisiin terapeutisiin palveluihin, joissa pyritään edistämään edellä mainittuja vuorovaikutuksellisia ja tunteisiin liittyviä asioita. Howen mukaan laiminlyötyjen nuorten kohdalla on tärkeää, että heidän elämässään on aikuinen, joka tarjoaa mahdollisuuden uudenlaisen suhteen muodostumiseen. Tämän suhteen tulisi perustua avoimuuteen, tavoitettavuuteen ja tunteiden käsittelyyn, jotta nuori voisi ymmärtää maailmaa ja olla osa sitä. Jos nuoren elämässä ei tapahdu tämän kaltaista käännekohtaa, on suuri riski sille, että nuori toistaa vanhempana omien vanhempiensa toimintaa ja ei näin ollen kykene luomaan turvallista kiintymyssuhdetta lapseensa. Näin turvaton kiintymyssuhde siirtyy seuraavaan sukupolveen. (Emt., 274–275.) Lastensuojelussa esimerkiksi tukihenkilö voi edustaa tämän kaltaista turvallista aikuista tai lastensuojelulaitoksessa voi olla mahdollisuus uudenlaisen suhteen muodostumiseen.

Kiintymyssuhdeteoria tarjoaa vastauksia siihen, mikä on ”tarpeeksi hyvää” vanhemmuutta ja lasten hoitamista sekä mitä voi tapahtua kun lapsen ja vanhemman väliset suhteet ovat muodostuneet epäsuotuisiksi. Kiintymyssuhteen tarkastelu on erityisen hyödyllinen työväline lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Kiintymyssuhdeteoria auttaa selittämään lapsen kehitystä ja käyttäytymistä vastoin käymisten yhteydessä ja tarjoaa mallin vanhempien psyykkisen tilanteen, käyttäytymisen ja reaktioiden ymmärtämiselle, kun on kyse lasten kaltoinkohtelusta. Kiintymyssuhdeteoria auttaa sosiaalityöntekijöitä arvioimaan ja suunnittelemaan lasten ja vanhempien parissa tehtävää työtä. Kiintymyssuhdeteoria auttaa sosiaalityöntekijää myös havaitsemaan, mitä tietoa perheestä tulisi kerätä ja miten ongelma muodostuu. (Howe 2013, 83–84.)

3.2.2 Systeemiteoria

Systeemiteoreettisen ajattelun juuret ovat biologiassa, josta käsin muun muassa sosiologi Talcott Parsons (1951) ja biologi Ludwig von Bertalanffy (1968) vaikuttivat systeemiteorian kehittymiseen, luoden näin pohjan modernille systeemiteoreettiselle ajattelulle. Sosiaalityössä on nykyään erotettavissa kaksi eri systeemiteoreettista muotoa: yleinen systeemiteoria ja ekologinen systeemiteoria. Nämä muodot ovat tulkintoja siitä, miten systeemiteorian ideoita voidaan soveltaa käytännön sosiaalityössä. Goldstein (1973) sekä Pincus ja Minahan (1973) toivat käytäntöön näkemyksiä yleisen systeemiteorian näkökulmasta. Nämä teoreetikot ajattelivat, että sosiaaliset systeemit ovat avoimia, joten ne voivat tarjota viitekehyksen muun muassa sosiaalityöntekijöiden tekemälle arvioinnille, joka kohdistuu yksilöihin, perheisiin ja yhteisöihin. Siporin (1975) sekä Gitterman ja Germain (2008b; Germain 1979) kehittivät ekologista systeemiteoriaa, osittain siksi että yleiseen systeemiteoriaan kohdistui kritiikkiä sen abstraktista sanastosta johtuen ja osittain siksi, että se ei tarjonnut sosiaalityöntekijälle toimintamallia sen jälkeen, kun työskentelyn kohteena olevat systeemit oli tunnistettu. Systeemiteorialla oli suuri vaikutus kansainväliseen sosiaalityöhön 1970-luvulla. (Besthorn 2013, 174; Payne 2014, 193; Teater 2010, 17.)

Seuraavaksi esittelen systeemisen ajattelun perussanastoa Malcolm Paynen (2014) mukaan. *Systeemit* ovat yksiköjä, joilla on rajat. Näiden rajojen sisällä fyysinen ja psyykinen energia vaihtuu sisäisesti enemmän kuin rajojen ylitse. *Energia* on toimintaa, resursseja (kuten esimerkiksi rahaa ja aikaa) sekä informaatiota. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kun sosiaalityöntekijä tarjoaa apua ja neuvoja perheelle, hän samalla laittaa energiaa perhesysteemiin. *Systeemitasot* viittavat siihen, että isot makrosysteemit sisältävät pienempiä mesosysteemejä, jotka puolestaan sisältävät vielä pienempiä mak-

rosysteemejä. Yksilöt ovat esimerkiksi osa laajempia systeemeitä kuten perhettä tai ryhmää. Tarkastelun kohteena oleva systeemi koostuu myös pienemmistä systeemeistä, kuten esimerkiksi yksilö koostuu kehostaan, sen osista ja mielestään. *Suljetuilla systeemeillä* tarkoitetaan systeemejä, joilla ei ole ollenkaan vuorovaikutusta rajojen ylitse. Esimerkiksi suljettu vakuumirasia on tämänkaltaisen suljettu systeemi. *Avoin systeemi* taas on sellainen, jossa energia kykenee läpäisemään systeemin rajat, kuten esimerkiksi teepussi mukissa, jossa teelehdet pysyvät vaikka vesi pääsee teepussin sisään ja tee poistuu. (Emt., 191.)

Systeemit toimivat prosessoimalla energiaa. Energiaa syötetään systeemiin rajojen yli ja systeemi muuttuu tästä johtuen. Energiaa käytetään systeemin sisäisesti, eli esimerkiksi informaatio tai resurssit muuttavat sitä, mitä systeemissä tapahtuu. Kun systeemi muuttuu, tämä vaikuttaa siihen, miten muut näkevät systeemin tai miten muut toimivat reaktionä tähän muutokseen. Kun systeemi vaikuttaa ulkopuolisiin systeemeihin, voi muodostua palautesilmukka, jolloin systeemin ulkopuolelta syötetään uudelleen energiaa systeemiin. (Payne 2014, 191–192.) Esimerkiksi sosiaalityöntekijä neuvoo vanhempia viemään lapset ulos leikkimään arkisin, jolloin energiaa syötetään ohjeistuksen muodossa perhesysteemiin. Tämä energia eli ohjeistus muuttaa perhesysteemin toimintaa, jolloin perhe aloittaa ulkoilemisen. Tämän jälkeen seuraavassa neuvottelussa perhe kertoo sosiaalityöntekijälle ulkoilevansa säännöllisesti, jonka johdosta sosiaalityöntekijän näkee, että perhe on ymmärtänyt sosiaalityöntekijän neuvon, eli palautesilmukka muodostuu.

Payne (2014) on koonnut yhteen Pincus ja Minahanin (1973) sekä Comptonin, Galawayn ja Cournoyerin (2005) näkemykset olennaisimmista systeemeistä, jotka esiintyvät käytännön sosiaalityössä. Ensimmäiseksi *muutosagenttisysteemin* muodostavat sosiaalityöntekijät ja ne organisaatiot, joissa sosiaalityötä toteutetaan. *Asiakassysteemi* muodostuu ihmisistä, ryhmistä, perheistä ja yhteisöistä, jotka hakevat apua ja kiinnittyvät työskentelyyn muutosagenttisysteemin kanssa. Kolmantena on *kohdesysteemi*, joka koostuu ihmisistä joita muutosagenttisysteemi pyrkii muuttamaan, jotta tavoitteet voidaan saavuttaa. *Toimintasysteemin* muodostavat ne ihmiset, joiden kanssa muutosagenttisysteemi työskentelee tavoitteiden saavuttamiseksi. Näitä voisivat olla esimerkiksi erilaiset lastensuojelun palvelut, kuten perhetyöntekijät. Viimeisen systeemin muodostavat erilaiset *professiot*, jotka vaikuttavat muutosagenttisysteemiin tai toimintasysteemiin. (Emt., 196.)

Systeemitteoria mahdollistaa sosiaalityössä näkökulman, jonka mukaan yksilö tulisi ajatella systeeminä, joka on vuorovaikutuksessa muiden systeemien kanssa. Sosiaalityössä ei tulisi keskittyä vain pelkästään yksilön kanssa työskentelyyn ja etsiä ratkaisuja asiakkaasta itsestään. Sosiaalityöntekijän tulisi tarkastella kaikkia niitä sosiaalisia verkostoja eli systeemejä, jotka vaikuttavat asiakkaan tilan-

teeseen, jotta voidaan määritellä mihin systeemiin kannattaa pyrkiä puuttumaan. Systeemiteoria auttaa laajentamaan näkökulmaa asiakkaiden ongelmiin ja niihin systeemeihin jotka voivat omalta osaltaan vaikuttaa ongelmaan. Sosiaalityöntekijän tavoitteena on työskennellä asiakkaan systeemin kanssa niin, että muutos mahdollistaa systeemin tasapainoisen toiminnan. (Teater 2010, 23–24.)

Systeemiteoria korostaa myös sitä prosessia, kuinka suhteet ja vuorovaikutus ilmenevät ja mikä on niiden sisältö ja lopputulos. Sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi ensin tunnistaa positiivisia taitoja ja suhteita yhdessä osassa asiakkaan elämää ja tukea sitten näiden ominaisuuksien siirtymistä siihen elämänosaan, jossa asiakkaalla on ongelmia. Sosiaalityössä voi olla lisäksi hyödyllistä tunnistaa, kuinka systeemit ovat negatiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään ja näin mahdollisesti luovat ongelmia myös toiseen elämänosaan. Esimerkiksi perheen vanhempien väliset huonot suhteet voivat vähentää perheen kykyä auttaa lasta selvittämään koulussa olevia ongelmatilanteita. (Payne 2014, 199.)

Seuraavaksi käsittelen tarkemmin ekologista systeemiteoriaa, joka keskittyy tarkastelemaan ihmistä osana ympäristöään (person-in-environment) ja sitä jatkuvaa vuorovaikutusta jota tapahtuu ihmisten, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen välillä (Teater 2010, 24). Ekologisessa systeemiteoriassa ajatellaan, että yksilöä ei voida ymmärtää täysin, ellei oteta huomioon yksilön ja ympäristön välillä esiintyvää monimuotoista vuorovaikutusta (Besthorn 2013, 182). Keskeisessä osassa ekologista systeemiteoriaa on Germainin ja Gittermanin (1980) luoma käsite ”elämän malli” (The Life Model). Elämän malli hyödyntää sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vastavuoroista arviointia ja pyrkii parantamaan asiakkaan kykyä selvittää elämän stressitekijöistä ja parantaa yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen ja suhteen laatua. (O’Donoghue & Maidment 2005, 35.)

Toinen olennainen käsite on yhteensopivuus (fit). Yksilön ja ympäristön yhteensopivuudella tarkoitetaan sitä tosiasiallista fyysisen ja sosiaalisen ympäristön yhteensopivuutta yksilön tarpeiden, oikeuksien, päämäärien ja kykyjen kesken. Tämä yhteensopivuus voidaan luokitella myönteiseksi, välttäväksi tai epäsuotuisaksi. Kun yksilön näkemykset tarpeistaan, pyrkimyksistään ja kyvyistään eivät kohtaa ympäristön resursseja, yksilö kokee stressiä. Kun tämä vuorovaikutus on ajan mittaan yleisesti negatiivinen, yksilön kehitys, terveys ja sosiaalinen toimintakyky voivat heikentyä ja ympäristö voi vahingoittua. Jos yhteensopivuuden taso nähdään epäsuotuisana, yksilöt voivat joko yksin tai ammatillisen avun tuella parantaa yhteensopivuutta joko kehittämällä itseään esimerkiksi oppimalla uusia taitoja tai vaikuttamalla ympäristöön tai kehittämällä yksilön ja ympäristön vuorovaikutusta. (Gitterman & Germain 2008a.)

Ekologisessa systeemiteoriassa elämän stressitekijöiden arviointi on avainasemassa. Elämän stressitekijät aiheutuvat yleensä ulkopuolisista tekijöistä. (Gitterman & Germain 2008b, 60 Teaterin 2010, 27 muk.) Nämä ulkoiset tekijät voidaan nähdä ikään kuin niiden yksilöiden haasteina, joilla on resursseja pärjätä näiden tekijöiden kanssa. Jos yksilöllä ei kuitenkaan ole näitä resursseja, ulkoiset stressitekijät voivat johtaa yksilön sisäiseen stressiin, jolla on fyysisiä tai psyykkisiä seuraamuksia. Näin ollen yksilöiden kyvyt ja keinot pärjätä ulkopuolisten paineiden ja tekijöiden kanssa riippuvat ympäristön resurssien saatavuudesta ja sopivuudesta. (Teater 2010, 27.)

3.2.3 Sosiaalipedagogiikka

Sosiaalipedagogiikan juuret ovat löydettävissä tunnettujen pedagogien, kuten Johann Comeniuksen, Johann Pestalozzin ja Friedrich Fröbelin ajatuksista. Pedagogit eivät käyttäneet suoraan termiä sosiaalipedagogiikka, mutta he tarkastelivat köyhyyttä ja muita sosiaalisia ongelmia pedagogisesta näkökulmasta. (Hämäläinen 2003, 71.) Sosiaalipedagogiikka -nimitys tuli käyttöön 1850-luvun paikkeilla, kun siitä kirjoittivat saksalaiset pedagogit Karl Mager ja Adolph Diesterweg (Hämäläinen 2012, 4). Maailmanlaajuisesti sosiaalipedagogiikasta on olemassa useita erilaisia painotuksia ja se eroaa paikallisesti ominaisuuksiltaan. Pääosin erilaiset perinteet keskittyvät saksan- ja romaaninkielisille alueille, mutta myös muissa enimmäkseen eurooppalaisissa maissa on olemassa maakohtaisia sosiaalipedagogiikan traditioita. Kuitenkaan esimerkiksi anglo-amerikkalaisissa maissa sosiaalipedagogiikka ei ole saavuttanut yhtä pysyvää asemaa. (Hämäläinen 2003, 70.)

Sosiaalipedagogiassa olennaista on pyrkimys tunnistaa niitä pedagogisia osatekijöitä, jotka liittyvät sosiaalisten ongelmien syntyyn, ilmenemismuotoihin ja vaikutuksiin. Sosiaalipedagogiseen näkökulmaan kuuluu myös ongelmien ehkäiseminen ja lieventäminen pedagogisten strategioiden avulla. Nämä strategiat ulottuvat niin yksilöiden elämään kuin myös yhteiskuntaelämän eri tasoihin. (Hämäläinen & Kurki 1997, 14.) Sosiaalipedagogiikka perustuu näkemykseen, jonka mukaan kasvatus on keskeinen sosiaalisen kehittymisen ja uudistumisen väline. Myös sosiaalipedagogisen teorian rakentuminen on saanut erityisesti vaikutteita tästä näkemyksestä, joten tässä suhteessa sosiaalipedagogiikka yhdistyy sosiaalisen kehityksen ideaan. Sosiaalipedagogiikasta on löydettävissä kaksi kehityslinjaa: ensimmäiseksi sosiaalipedagogiikka viittaa teoriaan ja käytäntöön, jossa keskeistä on ihmisen kasvaminen osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa sekä toiseksi sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisy, lieventäminen ja hyvinvoinnin korostaminen. (Hämäläinen 2012, 7–8.)

Sosiaalipedagogiikka muodostuu prosessinomaisesta kasvatuksesta, jolle ominaista on vähintään kaksi seuraavista kolmesta määritelmästä: Ensinnäkin sosiaalipedagogiikka tukee yksilöiden sosiaalista kehitystä, toiseksi sosiaalipedagogiikka pyrkii tukemaan niitä yksilöitä ja yhteisöjä, jotka ovat sosiaalisessa kriisissä ja kolmanneksi sosiaalipedagogiikan toimintaympäristö koostuu epävirallisista ympäristöistä ja sitä toteutetaan epävirallisten menetelmien avulla. (Kurki 2006, 117.) Sosiaalipedagogiikassa toimintamenetelmät perustuvat aina ihmisten väliseen dialogiin ja vuorovaikutukseen, jonka lisäksi ihmiset osallistuvat kaikkiin toimintaprosessin vaiheisiin. Sosiaalipedagogiikan kanalta olennaisimmat ongelmat ja ilmiöt voivat olla luonteeltaan monenlaisia sekä jatkuvasti muuttuvia. Sosiaalipedagogiikka on myös luonteeltaan joustavaa, joten sitä voidaan soveltaa ennaltaehkäisevästä työstä korjaavaan työhön ja sen avulla voidaan tukea yksilöitä, ryhmiä, yhteisöjä ja yhteiskuntia. (Hämäläinen & Kurki 1997, 49.)

Sosiaalipedagogiikassa ajatellaan, että oppimis- ja kasvuprosessien avulla yksilö kykenee saavuttamaan subjektiuden ja elämänhallinnan. Elämänhallinnan tukeminen nähdään pedagogisena, inhimillistä kasvua korostavana keinona. (Hämäläinen 2000, 22.) Sosiaalipedagogiikka ei rajoitu vain tiettyjen ammattiryhmien toimintaan, vaan kyse on laajemmasta, kaikkiin ihmistyön ammatteihin sovellettavasta toimintatavasta, johon liittyy sosiaalipedagoginen ajattelu ja kysymysten asettaminen. Sosiaalipedagogiikka ei myöskään rajoitu vain tiettyyn ikäryhmään, kuten lapsiin, vaan se kattaa koko ihmisen elämänkaaren. Keskeisiä työskentelymuotoja ovat muun muassa toiminnallisuuteen perustuvat terapiat, yhteisökasvatus ja yksilöille sekä perheille suunnattu neuvonta. (Hämäläinen & Kurki 1997, 18–19.)

Sosiaalipedagogiikkaa tutkineet teoreetikot ovat määritelleet sosiaalipedagogiikan ja sosiaalityön välistä suhdetta erilaisin tavoin, joten kirjallisuudesta on löydettävissä kolme erilaista näkökulmaa asiaan:

1. sosiaalipedagogiikka ja sosiaalityö eroavat täysin toisistaan
2. sosiaalipedagogiikka ja sosiaalityö ovat identtisiä
3. sosiaalipedagogiikka ja sosiaalityö täydentävät toisiaan

Nykyisessä keskustelussa painottuu kolmas sosiaalipedagogiikan ja sosiaalityön keskinäistä suhdetta määrittävä näkemys, jonka mukaan enää ei ole olemassa suurta eroa sosiaalipedagogiikan ja sosiaalityön välillä. (Hämäläinen 2003, 75.)

Sosiaalityössä sosiaalipedagogiikkaa voidaan käyttää perspektiivinomaisesti eli sosiaalityötä, ihmisiä ja sosiaalisia ongelmia voidaan tarkastella ”sosiaalipedagogisten lasien” kautta. Sosiaalityössä pedagogiikka käsittelee eksistentiaalisia arvo- ja merkityskysymyksiä. Vuorovaikutus sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kesken on kasvatuksellista, jossa korostuu henkilökohtainen kehitys, identiteetin rakentaminen ja inhimillinen kasvu. Sosiaalipedagogisesta perspektiivistä katsottuna sosiaalityössä käytetään kasvatuksellisia keinoja, jotta sosiaalisia ongelmia kyetään ehkäisemään ja korjaamaan. Sosiaalipedagogisessa työssä ei kuitenkaan keskitytä vain ihmisten auttamiseen, jotta he selviäisivät vaikeissa elämäntilanteissa, vaan sen päämääränä on edistää niitä ihmisten kehityksellisiä prosesseja, jotka ovat yhteydessä moraalisiin arvoihin. Näin ollen yksi sosiaalityön kasvatuksellisista tehtävistä on auttaa ihmisiä saavuttamaan ja säilyttämään elämän merkityksellisyyden ja arvon. Pedagoginen kyseenalaistaminen yhdistyy läheisesti eettisiin teemoihin. (Hämäläinen 2003, 76–77.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa tutkin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden tekemiä asiakkaisiin liittyviä arviointoja. Tutkimuksen ensimmäisenä tarkoituksena on selvittää, minkälaisia sosiaalityöntekijöiden asiakassuunnitelmiin kirjaamat arvioinnit ovat. Toisena tarkoituksena on tutkia miten edellä teoriaosiossa esittämäni sosiaalityön teoriat näkyvät lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa. Tutkimuksessa aineistona ovat lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat ja niihin kirjatut sosiaalityöntekijöiden arvioinnit. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemää arviointia on aikaisemmin tutkittu niukasti, joten aiheesta tarvitaan lisätietoa. Näen arvioinnin olevan yksi sosiaalityön ammatillisuuteen olennaisesti liittyvistä kokonaisuuksista, joten sosiaalityöntekijöiden tekemän arvioinnin tutkiminen on perusteltua. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia tutkimalla kykenee tavoittamaan sosiaalityöntekijöiden tekemää arviointia dokumenttien muodossa. Valitsemani teoreettinen viitekehys tuo esiin näkökulmani, jonka perusteella tarkastelen aineistoa ja josta saan johtolankoja tulkintojen tekemiseen (ks. Alasuutari 2011, 79).

Tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet pitkin tutkimusprosessia ja lopulta ne tarkentuivat seuraavanlaisiksi:

1. Minkälaisia asiakkaisiin liittyviä arviointoja sosiaalityöntekijät kirjaavat lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin?
2. Miten sosiaalityölle keskeiset teoriat, systeemiteoria, sosiaalipedagogiikka ja kiintymyssuhdeteoria, näkyvät lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin kirjatuissa sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa?

4.2 Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat tutkimuskohteena

Tim Mayn (2011) mukaan dokumenttien tarkasteluun on olemassa erilaisia lähestymistapoja. Ensinnäkin dokumentteja voidaan tarkastella todellisuuden kuvaajina. Tästä näkökulmasta dokumentit ovat välineitä, joiden avulla tutkija voi etsiä samankaltaisuuksia tekstien kuvausten ja oikeiden tapahtumien välillä. Tämä näkökulma on kuitenkin ongelmallinen, sillä on kyseenalaista voiko sosiaalista todellisuutta olla ilman tulkintaa. Toisena dokumenttien voidaan nähdä edustavan niitä tarpeita, joista käsin dokumentit on alun perin kirjoitettu. Kolmantena vaihtoehtona on ymmärtää dokumentit niin, että ne ovat osa sosiaalista maailmaa, eikä niitä näin ollen voi tutkia siitä erillään. Tutkijan tulee

huomioda omat lähtökohtansa ja erottaa ne dokumenttien lähtökohdista. Tutkija voi laajentaa dokumenttien tarkastelun koskemaan myös sitä prosessia tai sosiaalista kontekstia, joissa dokumentit luodaan. (Emt., 198–199.)

Tutkimukseni aineiston muodostavat lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat. Tarkastelen aineistoa sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Tutkimusta tehdessäni rinnalla kulkevat myös ajatukset siitä, miksi sosiaalityöntekijä on kirjoittanut dokumentin ja mikä on se sosiaalinen konteksti, jossa dokumentti on luotu. (Ks. May 2011, 201.)

Lastensuojelun asiakassuunnitelmat valikoituivat aineistokseni niiden monipuolisuuden vuoksi. Asiakassuunnitelmia kirjoitetaan lastensuojelun avohuollon asiakkuuden eri vaiheissa ja niiden tulisi sisältää lastensuojelulain (417/2007, 30§) mukaisesti ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä lapsen ja perheen tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet. Asiakassuunnitelmien laatimisen edellytyksenä voidaan ajatella olevan sosiaalityöntekijän arviointi lapsen ja perheen tilanteesta (Muukkonen 2008, 40–41). Näin ollen päättelin, että asiakassuunnitelmista on todennäköisesti löydettävissä arvioivia kirjauksia, joita kykenen käyttämään tutkimuksessani.

Tutkimukseni asiakassuunnitelmat koostuvat erilaisista osioista, joilla on oma merkityksensä. Ensimmäisessä osassa sosiaalityöntekijät kuvailevat taustatietoina lapsen ja perheen tilannetta. Taustatiedot koostuvat lapsen asiakkuuden historian kuvailusta ja menneiden tilanteiden selvittämisestä. Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset ovat usein kronologisia ja kertovat tavallaan tarinaa lapsesta ja perheestä. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet mahdollisista aikaisemmista palveluista, joita lapsella ja perheellä on ollut.

Suunnitelmakappale koostuu nykytilanteen esittämisestä, läheisten ja yhteistyötahojen mielipiteiden kirjauksista sekä tavoitteista ja keinoista. Nykytilanteen kuvaus liittyy usein siihen neuvotteluun tai neuvotteluihin, joiden perusteella asiakassuunnitelma on tehty yhdessä perheen ja lapsen kanssa. Neuvotteluun on saattanut myös osallistua työntekijöitä erilaisista yhteistyötahoista, kuten koulusta, päiväkodista ja lastensuojelun palveluista. Omana otsikkonaan on arviointi -osuus, johon sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet vaihtelevasti joko omaa arviointiaan lapsen ja perheen tilanteesta tai todenneet, että arviointia tehdään säännöllisesti asiakassuunnitelman neuvotteluissa.

4.3 Arvioinnin tunnistaminen tekstistä

Tutkimustehtävän kannalta on olennaista kyetä tunnistamaan sosiaalityöntekijöiden dokumentoimia arvioivia kirjauksia. Lähden siitä olettamuksesta, että asiakassuunnitelmiin on kirjattu selkeästi omina

osioinaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, mutta arviointi voi olla myös tekstin sisään kirjoitettuna niin, että tarvitaan lisätietoa arvioivan kirjoittamisen tunnusmerkeistä. Tässä osassa esittelen erilaisia näkökulmia siihen, millaisia tarkoituksia arvioivalla kirjoittamisella on ja mitä käytännön keinoja arvioinnin tunnistamiseen on olemassa.

Arvioivasta kirjoittamisesta on kyse silloin, kun kirjoittaja kirjaa jostakin asiasta oman näkökulmansa, asenteensa, kantansa tai tunteensa. Kirjoittajan näkemykseen voivat vaikuttaa asiaan liittyvä varmuus, velvollisuus, toivomus tai kirjoittajalla olevat arvot. (Thompson & Hunston 2000, 5.) Tekstiä lukiessa voidaan kiinnittää huomiota kirjauksiin, joissa kirjoittaja hyväksyy tai on hyväksymättä tiettyjä asioita tai missä kohdissa kirjoittaja nostaa esiin onnistumisia tai antaa kritiikkiä. Tekstistä voidaan myös tarkastella esimerkiksi sitä, miten kirjoittaja pyrkii muuttamaan lukijoiden toimintaa kirjoittajan näkemyksen mukaisesti. (Martin & White 2005, 1.)

Arvioinnin kirjoittamisella on Thompsonin ja Hunstonin (2000) mukaan kolme erilaista tarkoitusta:

1. Arviointi ilmaisee kirjoittajan mielipiteen ja samalla tuo ilmi kirjoittajan sekä hänen taustallaan olevan yhteisön arvopohjan.
2. Arviointi konstruoi ja pitää yllä kirjoittajan ja lukijan välisiä suhteita.
3. Arviointi organisoii diskurssia.

Nämä tarkoitukset eivät ole toisiaan poissulkevia, eli yhdessä arvioinnissa voi esiintyä samanaikaisesti kaksi tai kolmekin tehtävää. (Emt., 6.) Esitän seuraavaksi tarkemmin mitä Thompson ja Hunston tarkoittavat mielipiteen esittämisellä, suhteen ylläpitämisellä ja diskurssin organisoinnilla.

Arvioinnin itsestään selvin tehtävä on ilmaista lukijalle mitä kirjoittaja ajattelee tai tuntee jostakin. Samalla se ilmaisee myös laajemmin kirjoittajan yhteisöllisistä arvoista ja jokainen arviointi myös rakentaa tätä arvopohjaa. Tämä arvosysteemi on osa sitä ideologiaa, joka on jokaisen tekstin takana. Toisin sanoen tunnistamalla kirjoittajan mielipiteitä kykenee samalla näkemään sen yhteisön ideologian, joka tekstin on tuottanut. (Thompson & Hunston 2000, 6.)

Arvioinnin toinen tehtävä on kirjoittajan ja lukijan suhteen rakentaminen ja ylläpitäminen. Manipulointi, epämääräiset ilmaisut ja kohteliaisuus ovat keinoja, joiden avulla kirjoittaja kykenee vaikuttamaan suhteen muodostumiseen. Arviointia voidaan käyttää siis lukijan manipuloimiseen niin, että lukija näkee tietyn asian tietyllä tavalla. Esimerkiksi esittämällä jonkin asian ongelmana, kirjoittaja kykenee vaikuttamaan lukijaan, koska lukijan on vaikea haastaa esitettyä näkemystä. Epämääräisillä ilmaisuilla kirjoittaja kykenee lieventämään arvioinnin mahdollista jyrkkyyttä ja muodostamaan näin

tekstistä kohteliaamman. Näin ollen epämääräiset ilmaisut toimivat kohteliaisuuden välineinä ja muodostavat strategian jonka avulla voi pitää yllä lukijan ja kirjoittajan välistä suhdetta. (Thompson & Hunston 2000, 8–10.)

Kolmantena kokonaisuutena voidaan tarkastella diskurssin organisointia, jolloin kirjoittaja ei vain kerro omaa mielipidettään tietystä asiasta, vaan kirjoittaja ja lukija seuraavat yhdessä tekstin etenemistä tai järjestymistä. Näin ollen kirjoittaja muodostaa diskurssia ja lukija on tämän diskurssin vastaanottaja. Teksti rakentuu osioista ja usein arviointi sijoittuu näiden osioiden loppuun, jolloin tekstin kirjoittaja kykenee esittämään miksi jokin asia on tärkeä tai kiinnostava ja lukijalle muodostuu käsitys siitä, mikä on koko kirjoituksen tarkoitus. (Thompson & Hunston 2000, 10–12.) Robert Englebreton (2007) kirjoittaa arvioinnista kannan ottamisen näkökulmasta ja näiden kolmen edellä mainitun tehtävän lisäksi hän toteaa kantaa ottavan kirjoittamisen olevan luonteeltaan julkista ja tulkinnanvaraista. Kannan ottaminen on myös seuraamuksellista, eli kannan ottaminen johtaa todellisiin seurauksiin niiden ihmisten tai instituutioiden kohdalla, joita teksti koskettaa. (Emt., 6–7.)

Arvioinnin tunnistamiseen tekstistä on olemassa kaksi erilaista lähtökohtaa. Arviointia voidaan tarkastella käsitteellisesti sen vertailevien, subjektiivisten ja arvolatautuneiden ominaisuuksien perusteella. Arviointia voidaan siis löytää etsimällä tekstistä vertailevia, subjektiivisia ja arvottavia merkintöjä. Vertailua tehdään suhteessa siihen, mitä pidetään normina ja subjektiivisella arvioinnilla tarkoitetaan kirjoittajan omaa reaktiota siihen asiaan, mistä hän kirjoittaa. (Thompson & Hunston 2000, 13–14.) Arvolatautuneet arvoinnit liittyvät käsitykseen ”hyvästä” tai ”huonosta”. Se minkä kirjoittaja näkee hyvänä tai huonona voidaan määritellä myös tavoitteiden saavuttamisen yhteydessä, eli jokin mikä on hyvää auttaa saavuttamaan tavoitteet ja mikä on huonoa estää tai vaikeuttaa tavoittamasta päämäärän. (Hunston 1985; Hunston 1989 Thompsonin & Hunstonin 2000, 14 muk.)

Toinen mahdollinen tapa on etsiä arvioinnin lingvistisiä merkintöjä. Tämä tarkoittaa näkökulmaa, joissa arviointia tarkastellaan sanastollisella, kieliopillisella ja kokonaistekstillisellä tasolla. Kielessä on olemassa paljon sanoja, jotka jo itsessään ovat selkeästi arvioivia. Esimerkiksi adjektiivit kamala, yllättävä, tärkeä ja epäluotettava sekä substantiivit onnistuminen ja epäonnistuminen ovat arvioivia sanoja. (Thompson & Hunston 2000, 14.) Suomen kielessä arviointia ilmaistaan myös esimerkiksi seuraavilla verbeillä: arvioida, epäillä, havaita, katsoa, kokea, kuvata, osoittaa, sanoa, todeta ja tulkita (Hakulinen ym. 2004, § 485). Arvioivien tekstien tunnistamisessa nojaudun enemmän käsitteelliseen tarkasteluun ja tarvittaessa käytän lingvistisiä merkintöjä arvioinnin tunnistamisen tukena.

4.4 Aineiston keruu ja sisällönanalyysi

Aineiston keräämisen aloitin hakemalla tutkimusluvan erästä suurehkosta suomalaisesta kunnasta. Tutkimusluvan saatua minulle lähetettiin lista asiakkaista, joille oli tehty asiakassuunnitelma vuoden 2015 tammikuun alusta maaliskuun puoliväliin. Listassa oli sekä avohuollon sosiaalityöntekijöiden, että sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden tekemiä asiakassuunnitelmia. Rajasin sijaishuollossa tehdyt asiakassuunnitelmat pois aineistostani ja jäljelle jäi 74 avohuollon asiakassuunnitelmaa. Olin saanut kunnasta tunnukset ja luvan käyttää asiakastietojärjestelmää, joten kykenin itse tulostamaan aineistoni. Pieni osa asiakassuunnitelmista oli tehty sisaruksille ja muutaman lapsen kohdalla tuossa ajassa oli tehty kaksi asiakassuunnitelmaa. Vaikka osa asiakassuunnitelmista oli kirjoitettu vuoden 2014 loppupuolella, ne on kaikki lähetetty asiakkaille vuoden 2015 puolella. Näin kykenin varmistamaan siitä, että ennakolta annetun listan asiakassuunnitelmat kuuluvat aineistolle määrittelemääni aikarajaukseen.

Aineiston tulostamisen jälkeen aloitin anonymisoimisen. Mustasin tussilla pois kaikki lapsen ja muiden yksityishenkilöiden tunnistetiedot, kuten nimet, henkilötunnukset ja osoitteet. Poistin myös kaikki mahdolliset viitteet, joista yksilöt olisi voinut tunnistaa. Näitä olivat esimerkiksi koulu- ja päiväkotitiedot ja asuinalueet. Merkitsin asiakassuunnitelmiin itselleni tiedoksi lapsen iän ja sukupuolen. Tekstin lukemista helpottaakseni kirjasin mustattujen nimien tilalle merkintöjä, joista kykenin päättämään ketä henkilöä kirjaus koskee: lapsi, äiti, isä, täti, serkku ja niin edelleen.

Anonymisoin myös sosiaalityöntekijöiden ja muiden yhteistyökumppanien nimet ja yhteystiedot asiakassuunnitelmista. Myöhemmin aineistoa analysoidessani huomasin, että olisi ollut käytännöllistä vielä merkitä sosiaalityöntekijät ja asiakassuunnitelmat niin, että olisin voinut päätellä mitkä asiakassuunnitelmat ovat saman sosiaalityöntekijän kirjoittamia. Näin olisin saanut paremmin selville esimerkiksi yksilöllisten kirjaamistapojen merkityksen arvioinnin kirjaamismuotoon ja esittämistapaan. Mustaamisen jälkeen jouduin vielä kopioimaan aineistoa niin kauan, että mustaamisen alta ei näkynyt enää mitenkään salattavat tiedot. Anonymisoinnin lopuksi tuhosin kaikki kopioinnista tulleet versiot ja alkuperäiset asiakassuunnitelmat. Tuhosin myös minulle lähetetyn asiakaslistan.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja aineiston analyysimenetelmäksi olen valinnut sisällönanalyysin. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella on Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan tiettyjä tunnusmerkkejä, jotka erottavat sen kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoina ovat esimerkiksi erilaiset haastattelut ja havainnoinnit tai omaelämäkerrat. Aineisto on siis ilmiänsultaan tekstiä, joka on syntynyt joko tutkijan toimesta tai tutkijasta riip-

pumatta. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on usein rajattu suppeaksi, eli otanta on harkinnanvaraista ja analyysi on aineistolähtöistä. Tunnusomaista on myös hypoteesittomuus, eli tutkija ei lähesty tutkittavia ilmiöitä tarkasti määriteltyjen ennakko-olettamusten mukaisesti. Tutkijan asema korostuu toisella tavalla verrattuna määrälliseen tutkimukseen, sillä tutkijalla on enemmän vapautta toteuttaa joustavaa tutkimusta, mutta toisaalta tutkijalta vaaditaan enemmän mielikuvitusta tutkimuksen toteuttamisessa. Tutkittavien näkökulma tulee yleensä paremmin esiin ja myös narratiiviset menetelmät mahdollistuvat. (Emt., 15–22.)

Laadullisen analyysin voi jakaa kolmeen erilaiseen muotoon: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97). Aineistolähtöisessä analyysissä teoria rakentuu aineistosta lähtien, eli analyysille ei aseteta ennakkomäärittelyjä. Tärkeää aineistolähtöisyydessä on rajata aineisto tarkasti, jotta analyysi pysyy tutkijan hallinnassa. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Periaatteessa aineistolähtöisyydessä teorian merkitys on vain analyysin ohjaamisessa, eli teoria koskee yksinomaan analyysin toteuttamista. Tällöin aineistolähtöisyys toteutuu täysin, eli tutkimustulokset nousevat pelkästään aineistosta ja aikaisemmat teoriat eivät määrittele mitenkään tutkimustuloksia. Aineistolähtöinen analyysi onkin saanut osakseen paljon kritiikkiä, joka perustuu yleisesti hyväksyttyyn ajatukseen siitä, että täyden objektiivisuuden saavuttaminen on tutkijalle mahdotonta. Tutkijan toimintaan vaikuttavat aina muun muassa hänen valitsemansa tutkimusmenetelmät ja ennalta käytetyt käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–96.)

Teoriaohjaavan analyysin voidaan ajatella perustuvan abduktiiviseen päättelyyn, eli tutkittavaan aiheeseen liittyy aina jokin ”johtolanka”, joka ohjaa analyysia. Teoriaohjaavassa analyysissä tukeudutaan teoriaan eli aikaisempi tieto ohjaa analyysiä, jolloin aikaisemman tiedon vaikutus on tunnistettavissa analyysin tuloksissa. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan testata aikaisempia teorioita, vaan tarkoituksena on löytää ehkä uusiakin näkökulmia tutkittavaan aiheeseen. Analyysi etenee niin, että aluksi aineistoa tarkastellaan aineistolähtöisesti, jonka jälkeen teoria ja valmiit mallit yhdistyvät analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Viimeisenä mahdollisuutena on teorialähtöinen analyysi, jossa teorialla on suuri merkitys aineiston analyysissä. Analyysi pohjautuu johonkin ennalta määriteltyyn teoriaan tai malliin, jolloin tutkimuksen kohteena oleva kokonaisuus määritellään aikaisemman tiedon pohjalta. Analyysivaiheessa aineisto suhteutetaan esimerkiksi valmiiksi annettuihin kategorioihin. Useimmiten taustalla on ajatus siitä, että aikaisempaa teoriaa tai mallia testataan uudesta näkökulmasta, mutta se ei ole aina teorialähtöisen analyysin tarkoitus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97–98.)

Tässä tutkimuksessa olen etsinyt vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimustani ei kuitenkaan voi määritellä tiukasti aineistolähtöiseksi, sillä olen aikaisemmin esittänyt tutkimustani ohjaavan teoreettisen viitekehyksen, josta analyysini on saanut vaikutteita. Prosessina analyysini on kuitenkin noudattanut ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalta aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 109) mukaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessi muodostuu aineistoon perehtymisestä, pelkistettyjen ilmausten etsimisestä ja listaamisesta, samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien etsimisestä, pelkistettyjen ilmausten yhdistelystä ja alaluokkien muodostamisesta, alaluokkien kautta yläluokkien muodostamisesta ja lopulta yläluokkien yhdistämisestä ja kokoavan käsitteen muodostamisesta.

Käytännössä aloitin analyysin lukemalla aineistoa useampaan kertaan, joista osa lukukerroista tapahtui jo anonymisointivaiheessa. Tämän jälkeen merkitsin yliviivaustussia apuna käyttäen kaikki sellaiset tekstikohdat, joissa sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet omaa arviointiaan. Luin kaikki asiakassuunnitelmat vielä kerran läpi ja varmistin, että kaikki mahdolliset arvioinnit tulivat merkityiksi. Tässä prosessissa käytin apunani arvioivan tekstin tunnistamista koskevaa teorian tietoa, jonka esittelin edellisessä luvussa. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvän analyysin aikana kirjasin pelkät arvioinnit erikseen ja tulostin ne omaksi paperiversiokseen. Näin kykenin leikkaamaan saksilla arvioivat tekstit erillisiksi paperiliuskoiksi ja järjestelin ne erilaisiin pinoihin arviointien sisältöjen mukaisesti. Nimesin nämä pienemmät pinot ”raakaotsikoilla”, sen jälkeen laajemmilla otsikoilla ja lopulta yhdistelin niistä sisältökokonaisuudet, jotka nimesin instituution määrittämiksi lastensuojelun tehtäviksi ja lastensuojelun tehtäväksi otetuiksi arvioinneiksi.

Tässä kohtaa analyysiä alkoi tuntumaan siltä, että aineistolla olisi vielä enemmän kiinnostavaa annettavaa, joka ei kuitenkaan tulisi esiin ensimmäiseksi luomallani ryhmittelyillä. Ohjaajani kanssa käydyn keskustelun jälkeen päädyin tekemään toisen analyysikierroksen ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla. Analysointitapa oli samanlainen kuin aikaisemmin, mutta näkökulma kysymyseen vaihtui. Tästä lopputulokseksi tuli kaksi pääryhmää: selkeästi merkityt arvioinnit ja epäsuorat arvioinnit.

Tämän jälkeen palasin takaisin arvioinneista löytyneiden sisältöjen pariin ja muodostin niistä arviointityyppejä. Tyypittelyä tehdessäni etsin arvioinneista samankaltaisuuksia, tyypillisimpiä ominaisuuksia ja kirjoitin sitten näiden pohjalta malliarviointeja, jotka nimesin palvelutarpeen arviointityypiksi, huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityypiksi, vanhemmuuden arviointityypiksi, lapsen toimijuuden arviointityypiksi ja lapsen tarpeiden arviointityypiksi. (Ks. Eskola & Suoranta 1998, 182.) Arviointityyppejä muodostaessani käsittelin aina yhden arvioinnin si-

sältökokonaisuuden kerrallaan. Tarkastelin jokaista aineisto-otetta ja laskin niissä useimmiten esiintyviä merkityksiä. Arviointityyppejä luodessani otin huomioon myös arvioinnin erilaiset muodot. Arviointityypit tiivistävät aikaisemmat analyysitulokset ja niistä voi lukea kullekin arvioinnin sisällölle ominaisimmat piirteet. Arviointityyppejä tehdessäni halusin niiden erottuvat selkeästi muusta tekstistä, joten asetin jokaisen arviointityypin kehykseen.

Arviointityypeillä on tutkimukseni kannalta myös toinen tehtävä, sillä tarvitsin niitä viimeistä analyysiäni varten eli etsin näistä arviointityypeistä sosiaalityön teorioita. Käytännössä tämä eteni niin, että perehdyin aina yhteen Malcolm Paynen (2014) teoriaryhmään kerrallaan ja pyrin hahmottamaan mahdollisia yhtymäkohtia arviointityypeistä (ks. taulukko 1). Tämän jälkeen tein vielä tarkistuskierroksen lukemalla kaikki 11 erilaista teoriaryhmää uudelleen, jonka perusteella totesin löytäneeni arviointityypeistä viitteitä kolmesta erilaisesta teoriasta: systeemiteoriasta, kiintymyssuhdeteoriasta ja sosiaalipedagogiikasta. Tulkitsen tämän prosessin teorialähtöiseksi sisällön analyysiksi. Syvennyin näihin kolmeen teoriaan ja tein muistiinpanoja siitä, miten teoriat näkyivät arviointityypeissä ja hahmottelin analyysin kirjallista rakennetta. Lopuksi viimeistelin analyysin useamman kirjoittamiskerran jälkeen.

Edellä esittämäni analyysin muodostaminen on Pertti Alasuutarin (2011) mukaan ensimmäinen aineiston analyysivaihe, eli havaintojen pelkistämisen vaihe. Tätä seuraa toinen vaihe ”arvoituksen ratkaiseminen”, eli tulosten tulkinta. Arvoituksen ratkaisemisessa kyse on laajempaa pohdintaa vaativasta toiminnasta, jossa pelkistämisen vaiheessa tuotetuista johtolangoista ja vihjeistä muodostetaan merkitystulkintoja. Tulkinnessa yhdistellään myös aikaisempaa tutkimus- ja kirjallisuustietoa tehtyihin havaintoihin. (Emt., 39–46.) Tutkimuksessani tätä arvoituksen ratkaisemisen vaihetta edustaa viimeinen johtopäätösluku.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimukseni aineiston muodostavat sosiaalityöntekijöiden tekemät asiakassuunnitelmat, jotka sisältävät arkaluonteisia tietoja asiakkaista ja heidän elämäntilanteistaan. Näiden asiakirjojen asiakkaat eivät itse voineet antaa lupaa käyttää niitä tutkimustarkoituksiin, joten koin erittäin tärkeäksi anonymisoida tarkasti jokaisen asiakassuunnitelman niin, että niistä ei kyetä tunnistamaan asiakkaita tai sosiaalityöntekijöitä. Tämän kaltainen tunnistettavuuden estäminen kuuluu olennaisesti tutkimuseettisiin normeihin (Kuula 2011,201). Siirtäessäni aineisto-otteita tähän tutkimukseen en käyttänyt mer-

kintöjä, joiden perusteella voisi päätellä, mitkä aineisto-otteet kuuluvat mihinkin asiakassuunnitelmaan. Näin pyrin myös ehkäisemään asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden tunnistettavuutta. Samasta syystä johtuen en myöskään mainitse kuntaa, josta aineiston olen kerännyt. Tutkimukseni valmistuttua hävitän aineistoni kunnan kanssa sovittujen toimenpiteiden mukaisesti.

Lait määrittelevät vaitiolo- ja salassapitovelvollisuutta. Viranomaisen asiakirjojen kohdalla salassapitovelvollisuus ilmenee asiakirjasalaisuutena. Henkilötietolaki (523/1999) määrittelee vaitiolovelvollisuudesta ja siitä, että erityisesti arkaluonteisten tunnistesteellisten aineistojen käsittelyssä tulee olla huolellinen. Lakien lisäksi tutkijan vaitiolovelvollisuus on myös tärkeä osa tutkijoiden ammattieettisiä normeja. (Kuula 2011, 90–93.) Lastensuojelun asiakassuunnitelmat ovat arkaluonteisia asiakirjoja, joten vaitiolo ja salassapito ovat erittäin merkittävässä osassa tätä tutkimusta ja velvoittavat minua tutkijana. Vaitiolo ja salassapito eivät kuitenkaan rajoitu vain tutkimuksen tekemiseen, vaan velvoittavat tutkimuksen jälkeenkin.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavat, että tutkimuksen uskottavuus ja tutkijan eettiset ratkaisut ovat yhteen nivoutuneita. Hyvää tieteellistä käytäntöä noudattamalla tutkija voi osoittaa tutkimuksensa uskottavuutta. Uskottavuus rakentuu muun muassa siitä, että tutkija viittaa aikaisempiin tutkimustuloksiin sekä raportoi tutkimustulokset ja käytetyt menetelmät tarkasti. (Emt., 132–133.) Omassa tutkimuksessani olen kirjoittanut tutkimuksen prosessin ja siihen liittyneet valinnat mahdollisimman tarkasti. Uskottavuuden kannalta on tärkeää, että tutkimustulokset on esitetty perustellen ja tulkinta on auki kirjoitettua. Kiinnittämällä huomiotani näihin seikkoihin olen pyrkinyt tekemään eettisesti kestäväää tutkimusta.

5 MILLAISIA ARVIOINTEJA SOSIAALITYÖNTEKIJÄT DOKUMENTOIVAT?

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tarkastelen tutkimuskysymystä kahdesta erilaisesta näkökulmasta, eli arvioinnin muotojen perusteella sekä arvioinnin sisältöjen kautta. Olen rakentanut tutkimustuloksia esittelevät osat niin, että aloitan asiakassuunnitelmista löytyneistä arvioinnin erilaisista muodoista. Tämä osa jakautuu kahtia, selkeästi merkittyihin arviointeihin ja epäsuoriin arviointeihin.

Toisessa osassa keskityn arviointien sisällöllisiin näkökulmiin. Aloitan niistä instituution määrittämisestä sosiaalityöntekijän tehtävistä, jotka nousivat selkeästi esiin aineistosta. Näitä ovat palveluntarpeen arviointi sekä huostaanottoon ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valintaan liittyvät arvioinnit. Näiden jälkeen paneudun tarkemmin lastensuojelun tehtäväksi otettuihin arviointeihin, eli vanhemmuuden arviointiin, lasten toimijuuden arviointiin ja lapsen tarpeen arviointiin.

Toisen osan lopuksi esittelen vielä arviointien sisällöistä rakentamani arviointityypit, joissa otin huomioon myös arviointien muodot. Nämä tyypit ovat nimeltään palvelutarpeen arviointityyppi, huostaanoton arviointityyppi, pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan arviointityyppi, vanhemmuuden arviointityyppi, lapsen toimijuuden arviointityyppi ja lapsen tarpeiden arviointityyppi. Jokaisen arviointityypin kohdalla avaan sitä, miten nämä tyypit ovat muodostuneet. Luvun viimeisessä osassa esittelen yhteenvedon ensimmäisen tutkimuskysymyksen tutkimustuloksista.

5.1 Näkökulmana arvioinnin erilaiset muodot

Tutkimustulosten esittämisen kannalta on käytännöllistä aloittaa tarkastelemalla lähemmin niitä arvioinnin muotoja, joita sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet asiakassuunnitelmiin. Tutkimustulokset olen jakanut kahtia *selkeästi merkittyihin arviointeihin* ja *epäsuoriin arviointeihin*. Määrittelin selkeästi merkittyjen arviointien koostuvan teksteistä, joissa sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet tiettyjä fraaseja ja niistä teksteistä, jotka on sijoitettu asiakassuunnitelmissa valmiina olevan arviointiotsakkeen alle. Ensimmäisessä osiossa esittelen tarkemmin myös sitä prosessia, jonka mukaan erottelin selkeästi merkityt arvioinnit epäsuorista ja olen myös käyttänyt yksinkertaisia laskelmia selvittääkseni asiakassuunnitelmissa esiintyvien selkeästi merkittyjen arviointien lukumäärän.

Epäsuorat arvioinnit muodostuvat kaikista niistä muista arvioinneista, jotka eivät olleet määritelmäni mukaisesti selkeitä. Epäsuoria arviointien muotoja ovat analyysini mukaan ohjaamaan pyrkivä ja neuvova kirjaaminen, kantaaottava toteaminen, huoleen pohjautuva arviointi ja havainnoiva arviointi.

Arvioinnin erilaiset muodot -osassa havainnollistan myös, miten olen tunnistanut asiakassuunnitelmista sosiaalityöntekijöiden arviointeja.

Tämän taulukon tarkoituksena on selkeyttää lukemista ja analyysitulosten ymmärtämistä:

SELKEÄSTI MERKITYT ARVIOINNI	EPÄSUORAT ARVIOINNI
Fraasien kautta tunnistettavat	Ohjaamaan pyrkivä ja neuvova kirjaaminen
Arviointiosioon sijoitetut kirjaukset	Kantaaottava toteaminen
	Huoleen pohjautuva arviointi
	Havainnoiva arviointi

Taulukko 2 Arvioinnin erilaiset muodot.

5.1.1 Selkeästi merkityt arvioinnit

Erottelin asiakassuunnitelmista selkeät kirjaukset, jotka tuovat esiin sosiaalityöntekijöiden tekemää arviointia. Ensimmäiseksi etsin kirjauksia, joissa on selkeästi kirjoitettu arviot fraaseilla ”sosiaalityöntekijän arvion mukaan”, sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan” tai ”sosiaalityöntekijän mielestä”³. Joissakin asiakassuunnitelmissa luki lastensuojelu sosiaalityöntekijän sijaan, mutta selkeää näissä kirjauksissa on joka tapauksessa se, että arvioinnin tekijänä on sosiaalityöntekijä. Seuraavat aineisto-otteet havainnollistavat niitä arviointeja, joissa sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet edellä mainittuja fraaseja:

”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsi tarvitsee myös paljon tukea ammatinvalintaprosessiin.”

”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan äiti on hyötynyt perhetyön tuesta.”

”Sosiaalityöntekijän mielestä on hyvin tärkeää, että lapsen läheiset isovanhemmat voivat jatkossakin olla lapsen ja vanhempien tukena.”

Tekemieni laskelmien mukaisesti yhteensä 36 asiakassuunnitelmassa, eli noin joka toisessa, on käytetty tätä tapaa merkitä arviointeja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei sosiaalityöntekijä ole kirjannut myös epäsuoremmin arviointeja asiakassuunnitelman muissa kohdissa. Aineistoni keräämisen vaiheessa anonymisoin myös sosiaalityöntekijät, joten en jälkikäteen kykene sanomaan varmasti,

³ Fraasitekstit ovat tulkintani mukaan selkeitä, koska niistä ilmenee suoraan, että kyseessä on sosiaalityöntekijän arvio, näkökulma, mielipide tai kanta käsiteltävään asiaan. Nämä ovat arvioivalle kirjoittamiselle tyypillisiä ilmiöitä. (Ks. Thompson & Hunston 2000, 5–6.)

kuinka monta näitä fraaseja kirjanneista on sama sosiaalityöntekijä. Koska selkeästi merkittyjä arviointeja on kuitenkin joka toisessa asiakassuunnitelmassa, näen todennäköisenä että niitä ei ole merkinnyt vain muutama sosiaalityöntekijä. Luultavasti kyseessä ei siis ole vain yksittäisten sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisista kirjoittamisen tavoista.

Toinen tapa, jolla kartoitin selkeästi merkittyjä arviointeja, liittyy asiakassuunnitelmien otsikointiin. Asiakassuunnitelmissa on valmiina kohtana ”arviointi”, jonka alle osa sosiaalityöntekijöistä oli kirjannut erilaisia arviointeja. Kävin asiakassuunnitelmat lävitse ja 29 asiakassuunnitelmaa oli sellaista, joissa arviointia ei ollut kirjattu arviointiotsakkeen alle, joten poistin nämä asiakassuunnitelmat pois laskelmistani. Poistin myös 15 sellaista asiakassuunnitelmaa, joissa arviointiosuuteen oli kirjattu pelkästään toteamuksia siitä, koska seuraavan kerran arviointia toteutetaan. Näitä olivat esimerkiksi:

”Suunnitelmaa arvioidaan seuraavassa asiakassuunnitelmanneuvottelussa yhdessä asianosaisten ja tarvittaessa yhteistyöverkoston kanssa.”

Jotta saisin kokonaiskuvan siitä, kuinka monessa asiakassuunnitelmassa kaiken kaikkiaan on selkeästi kirjattuna sosiaalityöntekijän arviointi, poistin jäljelle jääneistä asiakassuunnitelmista vielä sellaiset, joissa edellä mainittuja fraaseja on käytetty arviointiotsakkeen alla. Lopulta karsintojen jälkeen tulokseksi tuli seitsemän asiakassuunnitelman arviointiosuutta, joihin sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet selkeitä arviointeja. Tämän tuloksen lisäksi kun lasketaan fraasitekstien osuus, kaiken kaikkiaan 43 asiakassuunnitelmaa sisälsi selkeästi merkittyjä arviointeja.

Erimuotoisia arviointeja löysin yhteensä 62 asiakassuunnitelmasta, eli 12 asiakassuunnitelmaa oli kirjattu niin, että niistä en löytänyt ollenkaan arvioivia kirjauksia.

5.1.2 Epäsuorat arvioinnit

Edellä esitettyjen arviointien löytäminen oli suhteellisen yksinkertaista, mutta haastavampaa oli erottaa epäsuoria arviointeja. Tässä käytin apunani muun muassa teoriaosiossa esitettyjä arvioivan tekstin tunnistamisen pääperiaatteita. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamat arvioinnit eivät aina olleet suoraan asiakassuunnitelmien arviointiosiossa, vaan pikemminkin muun tekstin sisälle punottuja. Esittelen seuraavaksi löytämäni epäsuorien arviointien ryhmittelyt, eli ohjaamaan pyrkivä ja neuvova kirjaaminen, kantaaottava toteaminen, huoleen pohjautuva arviointi ja havainnoiva arviointi.

Epäsuorista arvioinneista enemmistö koostui *ohjaamaan pyrkivistä ja neuvovista kirjauksista*. Antamalla ohjeita sosiaalityöntekijä samalla ilmaisee omia näkemyksiään ja mielipiteitään. Sosiaalityöntekijä pyrkii muuttamaan asiakkaiden toimintatapoja niin, että jatkossa perheet toimisivat sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaisesti.⁴

”Toistaiseksi suositellaan, että lapsi ei vieraile isän luona yön yli.”

”Lapsen tulee käydä koulua lukujärjestyksen mukaisesti ja sen lisäksi hänen on tehtävä läksyt päivittäin heti koulusta tultuaan sekä sijaisperheessä että isän luona. Kiireellisen sijoituksen aikana lapsen pitää kyetä lähtemään isän luota kouluun ennen kuin hänet voidaan kotiuttaa”

Arviointi näkyy ohjaavissa kirjauksissa ikään kuin lopputuloksen kautta. Sosiaalityöntekijä on tehnyt arvioinnin tilanteesta ja sitä kautta päätynyt tietynlaiseen ohjaamiseen ja neuvomiseen. Ohjaamaan pyrkivissä arvioinneissa sosiaalityöntekijät esittävät suosituksia, neuvoja ja ehtoja. Joissakin asiakassuunnitelmissa ohjeistus on yksityiskohtaisesti kirjoitettuna ja perheen kannalta voi olla merkityksellistä, että neuvot ovat selkeitä. Esimerkiksi toisessa otteessa sosiaalityöntekijä on ilmaissut samalla myös edellytyksen, jonka mukaan myöhemmin määritellään voiko lapsi kotiutua. Tällaisissa tapauksissa selkeiden ohjeiden antaminen on mielestäni tärkeää, koska näin perhe voi konkreettisesti pyrkiä vaikuttamaan omaan tilanteeseensa. Yleisemmin ohjeistus oli kuitenkin astetta epämääräisempää.

Useimmiten sosiaalityöntekijät kirjasivat ohjaavia näkökulmiaan asiakassuunnitelmaneuvoitteluissa käytyjen keskusteluiden kautta.

”Puhuttiin siitä, että on tärkeä, että lapselle kerrotaan asioista, toki ikätaso huomioiden. Puhuttiin siitä, että on tärkeää, että lapsi tietää mitä tapahtuu ja että lapsen on lupa kysyä ja puhua asioista.”

”Kerrottu, että lapsen terveydenhoito täytyy hoitaa myös, se on vanhemman tehtävä.”

Asiakassuunnitelmissa näkyy, että ohjaukselliset keskustelut on pääosin kirjoitettu niin, että asiakkaiden näkökulma ei tule suoraan esille. Tämä korostaa sitä, että kyseessä on nimenomaan sosiaalityöntekijän mielipide ja arviointi tilanteesta. Kirjoitustapa joka korostaa keskustelun kautta tapahtuvaa ohjausta vaikuttaa hieman lievemältä, kuin suora ohjeistaminen. Kuitenkin näissä aineisto-otteissa ja muissa asiakassuunnitelmissa on selkeää, että sosiaalityöntekijä on se taho joka määrittelee miten jatkossa tulisi toimia. Ohjaamaan pyrkivät kirjatukset on muotoiltu joskus myös ehdottomaan muotoon, kuten toisesta aineisto-otteesta huomataan. Näissä kirjauksissa sosiaalityöntekijät käyttivät

---

⁴ Käytin tässä kohdassa arviointien tunnistamisessa tukenani Martinin ja Whiten (2005) huomiota siitä, että arvioivassa kirjaamisessa kirjoittaja pyrkii myös vaikuttamaan lukijan toimintaan.

sanavalintoja ”täytyy” ja ”tulee”. Useimmiten sosiaalityöntekijät kuitenkin korostivat omaa näkemystään käyttämällä ilmaisua ”on tärkeää”.

Seuraavaksi käsittelen toiseksi yleisintä epäsuoran arvioinnin muotoa, eli *kantaa ottavia toteamuksia*. Asiakassuunnitelmissa oli selkeästi kirjattuna toteamuksia, joiden tulkitsen sisältävät samalla kannan ottamisen käsiteltävään asiaan.⁵

”Lapsen kehitys ja kiintymyssuhteen rakentuminen vaarantuu toistuvista muutoksista ja läheisten ihmisten menettämiskokemuksista.”

”Tällä hetkellä pelimaailma sekoittuu lapsen mielessä liikaa todellisuuteen ja tulee lapsen uniin painajaisina.”

Aineiston toteamukset ovat luonteeltaan lyhyitä ja ytimekkäitä. Sosiaalityöntekijöiden arviointi tulee niissä melko selkeästi esiin luoden tiivistelmän lapsen ja perheen kannalta olennaisimmista näkemyksistä. Arvioinnin prosessi kiteytyy näihin toteamuksiin samankaltaisesti, kuin ohjaamaan pyrkivissä kirjauksissa. Kirjaamistapa on kuitenkin erilainen, arviointi esitetään ikään kuin tosiasiana, faktatietona. Ohjaamaan pyrkivissä kirjauksissa korostuu keskustelun merkitys, kun taas näissä toteamuksissa tilanne määritellään vahvasti sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Näistä kantaaottavista toteamuksista siirrytään ilmaisutavaltaan astetta epävarmempaan arviointimuotoon. Epäsuorissa arvioinneissa kolmanneksi yleisin tapa ilmaista sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä ja näkemyksiä oli huolipuhe. Huolipuheessa sosiaalityöntekijät totesivat olevansa huolissaan perheen ja lasten tilanteesta. Näissä kirjauksissa arviointi välittyy *huolen kautta*.

”Sosiaalityöntekijällä on ollut iso huoli koulunkäynnin lisäksi lapsen psyykkisestä voinnista, äidin ajoittaisesta keinottomuudesta lapsen kanssa sekä äidin jaksamisesta raskaassa tilanteessa, koska hän on yksin vastuussa lapsesta.”

”Työntekijällä on lapsesta lievä huoli, mutta hän on ymmärtänyt että rajat tulevat vastaan ja hänen tekoihinsa puututaan niin yhteiskunnan kuin läheisten toimesta.”

Huolen kautta kirjoittaminen saattaa olla yksi keino, jolla sosiaalityöntekijät muodostavat arvioinnistaan kohteliaamman vaikutelman (ks. Hunston & Thompson 2000, 10). Kirjoittamalla huolesta sosiaalityöntekijä ei esitä arviointiaan välttämättä totuutena, vaan epämääräisemmin ikään kuin omana subjektiivisena käsityksenään perheen tilanteesta. Huoli jättää tilaa epävarmuudelle, joten näkemyksen esittäminen mahdollistaa osittain myös muut tulkinnat tilanteesta.

---

⁵ Kannan ottaminen on yksi arvioivan kirjoittamisen muodoista (Hunston & Thompson 2000, 5).

Kirjauksissa esiintyy huolen määrässä aste-eroja. Kuten aineistoesimerkeissä näkyy, sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet huolen olevan suurta tai pientä ja asiakassuunnitelmissa oli kirjauksia myös tältä väliltä ja tilanteista, joissa sosiaalityöntekijöillä ei ole lainkaan huolta. Sosiaalityöntekijät ikään kuin käyttävät arvioinnissaan tukena huolen määrää.

Viimeisenä aineistosta esiin nousseista arvioinnin muodoista on *havainnoiva arviointi*. Sosiaalityöntekijät pohjaavat yleensä havaintonsa asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin tapahtuneisiin kohtaamisiin perheen ja lasten kanssa. Havainnot koskettavat pääosin lasten toimijuutta ja muutamassa asiakassuunnitelmassa havainnointi liittyy kodin olosuhteisiin. Havainnoiteja kirjaamalla sosiaalityöntekijät ilmaisevat myös subjektiivisia näkemyksiään:

*”Lapsi vaikuttaa hyvinvoivalta pojalta”*⁶

Joissakin havainnoissa liikutaan melko epäselvällä alueella sen suhteen, onko kyse sosiaalityöntekijän arvioinnista vai yleisemmin esimerkiksi lapsen toiminnan tosiasiallisesta kuvaamisesta. Päädyin kuitenkin tulkitsemaan tämän kaltaiset kirjaukset arvioinneiksi, sillä lastensuojelussa havainnointi on osa sosiaalityöntekijöiden toimintaa ja sillä voi olla asiakkaan elämään vaikuttavia seurauksia.

5.2 Näkökulmana arvioinnin sisällöt

Tässä luvussa muutan näkökulmaa sosiaalityöntekijöiden tekemiin arviointeihin ja kysymykseen siitä, millaisia arviointeja sosiaalityöntekijät kirjoittavat. Aikaisemmin esittelemäni tulokset keskittyvät enemmän siihen, minkälaisia arviointimuotoja sosiaalityöntekijät ovat dokumentoineet. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan lähemmin sitä, minkälaisia sisältöjä arvioinneista on löydettävissä.

Aloitan ensin osiolla, jossa esittelen aineistosta selkeästi esiin nousseita arviointeja liittyen instituution määrittämiin lastensuojelun tehtäviin. Näitä tehtäviä ovat palvelutarpeen arviointi, huostaanoton aloittamiseen liittyvä arviointi ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valintaan liittyvä arviointi.

Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan aineistosta nousseita sisältökokonaisuuksia, joita tässä nimitän lastensuojelun tehtäväksi otetuiksi arvioinneiksi. Nämä arvioinnit eroavat aikaisemmin esitetyistä instituution määrittämisestä lastensuojelun tehtävistä siinä, että lastensuojelulaki ei suoraan määritä näitä lastensuojelun tehtäviksi. Nämä arvioinnit nousevat enemmän lastensuojelun ammatillisista ja hallinnollisista käytännöistä. Periaatteessa kyseiset arvioinnit ovat myös instituutionaalisia tehtäviä,

---

⁶ Aineisto-ote on myös hyvä esimerkki siitä, miten hyödynsin myös joissakin tapauksissa arvioinnin lingvististen merkien etsimistä. Tulkitseen sanan ”hyvinvoiva” olevan jo itsessään arvioiva ja se vahvisti ajatustani siitä, että kyseessä on arvioivasta kirjoittamisesta. (Ks. Thompson & Hunston 2000, 14.)

sillä lastensuojelu on institutionaalista toimintaa, mutta eron tekemisen vuoksi olen päätenyt valitsemaani otsikointiin. Lastensuojelun tehtäväksi otettuja arviointeja ovat vanhemmuuden arviointi, lapsen toimijuuden arviointi ja lapsen tarpeiden arviointi.

Nämä kaksi löytämäni pääryhmää ovat myös toisiinsa linkittyneitä, sillä palvelutarpeen arvioinneissa, huostaanoton arvioinneissa ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arvioinneissa sosiaalityöntekijät ovat arvioineet vanhemmuutta, lapsen toimijuutta ja tarpeita.

Taulukko esittää tutkimustulokseni pähkinänkuoressa.

INSTITUUTION MÄÄRITTÄMÄT LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT	LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄKSI OTETUT ARVIOIN- NIT
Palvelutarpeen arviointi	Vanhemmuuden arviointi
Huostaanoton arviointi	Lapsen toimijuuden arviointi
Pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointi	Lapsen tarpeiden arviointi

Taulukko 3 Arvioinnin sisällöt.

5.2.1 Instituution määrittämät lastensuojelun tehtävät

Palvelutarpeen arviointi

Asiakassuunnitelmissa on useita arviointeja, jotka käsittelevät erilaisten palveluiden⁷ aloittamista, päättämistä ja sitä, onko perheellä ylipäättään tarvetta palveluille. Asiakassuunnitelmista havaitsin, että perheillä on eri määrä erilaisia palveluita, eli on perheitä joilla on vain yksi tai kaksi palvelua ja joissakin perheissä on samanaikaisesti useita erilaisia palveluita. Palvelutarpeen määrittämisen lähtökohtana on tilannearvio siitä, onko perheellä tai lapsella ylipäättään tarvetta palvelulle.

⁷ Lastensuojelulaissa (417/2007) määritellään, että lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on järjestettävä sosiaalihuollon palvelut lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arvion mukaisesti. Laissa näitä palveluita nimitetään avohuollon tukitoimiksi. Avohuollon tukitoimia, eli lapselle ja perheelle järjestettäviä palveluita ovat perhetyö, koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshuoltoon, taloudellinen tukeminen, tukihenkilön- tai perheen järjestäminen, hoito- ja terapiapalvelut. Muita palveluita ovat loma- ja virkistystoiminnan järjestäminen ja vertaisryhmätoiminta. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämistä. (Emt., 36§.)

”Perheellä ei ole tällä hetkellä tarvetta avohuollon tukitoimille. Vanhemmat hoitavat ja valvovat hyvin lapsen tekemisiä huomioiden hänen vilkkautensa tuomat haasteet. Isä on huolehtinut erinomaisesti lapsen asioista ja toiminut yhteistyössä eri tahojen kanssa. Myös vanhempien välinen yhteistyö on toimivaa.”

Tässä arviossa näyttäytyy vanhempien kyky huolehtia lapsen tarpeista ja vanhemmat kykenevät myös suojelemaan lasta riittävästi, vaikka lapsella saattaakin olla haasteita vilkkauten suhteen. Arvion lopputuloksena on, että palvelutarvetta ei ole ja asiakassuunnitelmassa on maininta, jonka mukaan asiakkuus tulee päättymään tietyn ajan jälkeen, ellei uusia huolia lapsesta ilmene. Asiakassuunnitelmista tämä oli ainoa, jossa palveluiden tarvetta ei enää arvioitu olevan. Tämä saattanee johtua siitä, että asiakkuuden päättyessä ei enää asiakassuunnitelmia tehdä, joten tämän tyyppiset arvioinnit jäävät mahdollisesti kirjaamatta asiakassuunnitelmiin. Muut asiakassuunnitelmat käsittelivätkin tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät kirjasivat arvioita siitä, että perheellä ja lapsella on tarve palveluiden tarjoamalle tuelle⁸.

”Äidin vanhemmuuteen yritetään löytää uusia tapoja ja keinoja. Tähän tarkoitukseen tarjotaan myös perhetyön tukea. Äidin tulee vaatia lapsen ikätason mukaista vastuullisuutta.”

”Sosiaalityöntekijä edellyttää, että nuorille suunnatussa palvelussa käydään keskusteluja lapsen ja äidin kanssa, jotta riitatilanteita käsitellään niin, ettei lapselle synny käsitystä siitä, että asioita hoidetaan ja ongelmia ratkotaan toisia haukkumalla ja väkivaltaan turvautumalla. Äidillä ja tyttärellä tulee olla turvallinen ympäristö sopia erimielisyyksistä.”

”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan perhetyöllä voidaan tukea lapsen itsetunnon ja myönteisen minäkuvan kehittämisessä sekä omien voimavarojen tunnistamisessa ja niiden vahvistamisessa.”

Palveluntarpeiden arvioinneissa palvelut suunnattiin yleisimmin vanhemmille, kuten edellä ensimmäisestä esimerkkioitteesta ilmenee. Toiseksi palveluita suunnattiin perheelle. Esimerkkinä tästä on toinen arviointiotte, jossa palvelu kohdistuu äidin ja lapsen keskinäisen vuorovaikutuksen kehittämiseen. Kolmanneksi arvioinnit käsittelivät palvelutarvetta lapselle itselleen, kuten kolmannessa aineisto-otteesta perhetyön työskentely suunnataan muun muassa lapsen itsetunnon kehittämiseen.

Aineistossani palvelutarpeet ovat erilaisia ja monipuolisia. Esitän seuraavaksi luettelonomaisesti arvioinneista havaitsemani erilaiset palvelutarpeet, joita ovat: lasten, nuorten ja vanhempien psyykkisen

---

⁸ Palvelujen nimitykset vaihtelevat kunnittain, joten olen muuttanut joidenkin palveluiden nimiä niin, että analyysistä ei kykene päättämään tutkimuksen kohteena olevaa kuntaa.

hyvinvoinnin kartoittaminen ja kuntouttaminen, väkivaltakokemusten käsittely ja väkivallan ehkäisy, nuorten ja vanhempien päihdehoito, koulunkäynnin tukeminen, vanhemmuuden tukeminen ja perheen vuorovaikutuksen tukeminen. Sosiaalityöntekijät arvioivat myös perheen taloudellista tilannetta ja tarjosivat tarvittaessa taloudellista tukea esimerkiksi lasten harrastuksiin tai lastenhoitoavun ostamiseen. Osa tarjotuista palveluista on lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja osa muiden organisaatioiden järjestämiä.

Joissakin asiakassuunnitelmissa on arviointeja, joista ilmenee huoli lapsen tilanteesta. Samanaikaisesti perheen tilanteesta on kuitenkin liian vähän tietoa, jotta perheen tukimuotoa voitaisiin vielä päättää tai tarvittaen muidenkin tahojen arviota siitä, mitä palveluita perhe tarvitsee tulevaisuudessa.

”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan perheen arjesta tarvitaan lisätietoa, sillä äiti ei tunnista sijaisperheen ja päiväkodin huolenaiheita liittyen lapseen. Perhetyön avulla saadaan tietoa perheen arjesta, äidin kyvystä vastata lasten tarpeisiin ja tuen tarpeista jatkossa.”

”Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan lasten kannalta olisi oleellista saada tietoa siitä tarvitaanko perheessä vielä jotain lisätukea tai onko vielä olemassa keinoja joilla äidin vanhemmuutta voitaisiin tukea.”

Viime aikoina on käyty keskustelua lastensuojelun rajallisista resursseista ja onkin mahdollista, että sosiaalityöntekijällä on rajalliset mahdollisuudet tavata perhettä riittävän usein arjen arvioimisen kannalta. Jotta sosiaalityöntekijä saisi lisätietoa perheen arjesta, yhtenä mahdollisuutena on jonkin palvelun aloittaminen perheessä, kuten ensimmäisessä aineisto-otteesta näyttäytyy. Esimerkiksi perhetyössä työntekijät tapaavat perhettä kotona mahdollisesti useita kertoja viikossa ja näin sosiaalityöntekijä voi myös saada paremman kuvan perheen arjesta ja tuen tarpeista. Toinen mahdollisuus on esimerkiksi sairaalasta tehdyt vanhemmuuden arviointijaksot, joiden avulla lisätietoa voidaan saavuttaa.

Palveluiden aloittamisen tai jatkamisen tarpeen arvioinnin lisäksi sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa tuodaan esiin myös palveluntarpeen päättymistä tai palvelun riittämättömyyttä.

”Todettiin, että perhetyön tuki ei tässä kohtaa enää ole tarpeellista ja tarkoituksenmukaista.”

”Kotiin tehtävää perhetyötä ei pidetä lapsen tilanteessa riittävänä.”

Yhteenvedona palvelutarpeen arviointi näyttäytyy monipuolisena. Perheiden tuen tarve vaihtelee yhdestä useisiin erilaisiin palveluihin ja aineistossa oli vain yksi asiakassuunnitelma, jossa palvelutarvetta ei arvioitu olevan. Arvioinneissa palveluita tarjottiin joko vanhemmille, koko perheelle tai lap-

selle itselleen. Arviointien perusteella sosiaalityöntekijöillä ei ollut aina tarvittavaa tietoa, jotta palvelutarve voitiin arvioida ja osassa asiakassuunnitelmia arvioinnit käsittelivät myös palvelutarpeen loppumista tai riittämättömyyttä.

Huostaanoton arviointi

Viidessä asiakassuunnitelmassa sosiaalityöntekijöiden arvioinnit käsittelevät huostaanoton⁹ aloittamista. Kahdessa näistä asiakassuunnitelmista huostaanoton aloittamiseen liittyy lapsen psyykkisen tilanteen arviointi, jolloin lapsen psyykkisestä voinnista johtuen huostaanotto ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan etsiminen ovat välttämättömiä toimenpiteitä lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi.

"Lapselle haettiin aluksi avohuollon sijoitusta, mutta lapsen vointi ei ole kohentunut vuoden 2014 loppuun mennessä siinä määrin, että avohuollon sijoitus tulisi kyseeseen. Lapsen voinnin vuoksi lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia... Sosiaalityöntekijöiden ja traumapsykiatrian työryhmän näkemyksen mukaan lapsen voinnin kohentuminen vaatii pitkäaikaista kuntoutusta... Lapsen kohdalla aloitetaan huostaanoton valmistelu ja lapselle haetaan pitkäaikaista sijaishuoltopaikkaa."

"Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lapsen tilanteen turvaaminen vaatii huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista. Lapsi on kokenut ajatuksen kotiutumisesta ahdistavana ja hän on uhanut lähteä kadulle mikäli sosiaalityöntekijät kotiuttaisivat hänet. Sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä ettei lapsen tilannetta ole mahdollista turvata avohuollon sijoituksen keinoin. Perusteina lapsi ei ole halunnut käydä kotilomilla, häneltä ei voida edellyttää psyykkisen vointinsa vuoksi avohuollon sijoituksen vaatimaa työskentelyä tilanteen ratkaisemiseksi ja vanhemmat ovat keinottomia turvaamaan lapsen turvallisuuden kotoakäsin."

Lapsen psyykkisen hyvinvoinnin arviointi on etupäässä terveydenhuollon tehtävä ja kuten ensimmäisessä aineistoesimerkissä mainitaan, sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tilannetta yhdessä traumapsykiatrian työryhmän kanssa. Useissa asiakassuunnitelmissa lapsilla on hoitokontakti psykiatrian puolella ja sosiaalityöntekijät ovat dokumentoineet myös näiden työryhmien näkemyksiä lasten tilanteista. Tämä voi johtua siitä, että huostaanotto on perheiden elämään voimakkaasti vaikuttava puuttuminen,

---

⁹ Lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti lapsi on otettava huostaan, jos lapsen terveys tai kehitys vakavasti vaarantuu lapsen huolenpidon tai kasvuolosuhteiden puutteiden vuoksi tai lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Huostaanoton ja sijaishuollon järjestämisen edellytyksenä on myös avohuollon tukitoimien osoittautuminen sopimattomiksi, mahdottomiksi tai riittämättömiksi. Näiden lisäksi sijaishuollon tulee olla lapsen edun mukaista. (Emt., 40§.) Laki on kuitenkin vain suuntaa antava, joten tarvitaan sosiaalityöntekijöiden arviointia lapsen tilanteesta ja huostaanotosta.

joten sosiaalityöntekijät tarvitsevat myös muiden asiantuntijoiden lausuntoja ja näkemyksiä lapsen tilanteesta. Toisessa aineistoesimerkissä lapsen oma psyykinen tilanne ja siihen yhdistyvä avohuollon tukitoimien riittämättömyys sekä vanhempien keinottomuus turvallisen ympäristön luomiseen ovat arviossa näyttäytyviä perusteita huostaanotolle. Tästä aineisto-otteesta ilmenee myös lapsen näkemys omasta tilanteestaan, eli arvioinnissa yhdistyy lapsen mielipide sekä sosiaalityöntekijän näkemys tilanteesta.

Kolmessa muussa asiakassuunnitelmassa huostaanoton aloitukseen liittyvät arvoinnit koskevat pääosin vanhempien päihteiden käyttöä ja vanhempien kykyä turvata lapsen tilanne. Arvioinneissa korostetaan lapsen oikeutta turvalliseen ja vakaaseen kasvu-ympäristöön.

"Sosiaalityöntekijän mielestä vanhempien on hoidettava päihdeongelmaansa ennen kuin lapsi voi palata kotiin. Vanhempien aiemman toiminnan perusteella tullaan edellyttämään pitkää päihteetöntä jaksoa ennen kuin lapsen kotiuttamista voidaan harkita. Lapsen ikä huomioiden on järkevää turvata lapsen kasvu ja kehitys huostaanotolla. Lapsi tarvitsee tavallisen vakaan arjen ja perushoidosta huolehtimisen... Sijaishuollon avulla lapselle voidaan turvata vakaat ja turvalliset lapsen ikätason mukaiset olosuhteet, mikä edistää hänen kehitystään ja hyvinvointiaan. Riittävän pitkään jatkuvan sijaishuollon lapsi kykenee luomaan sijaisvanhempiin luottamuksellisen kiintymyssuhteen, mikä luo perustan lapsen suotuisalle kehitykselle. "

Arviointiotteessa näyttäytyy, että vanhemmat eivät kykene turvaamaan lapsen tarpeita. Kaikissa kolmessa asiakassuunnitelmassa on arvioita, joiden mukaan vanhempien päihdeongelmat tulevat jatkumaan pitkään ja kahdessa asiakassuunnitelmassa arvioinneissa tuodaan esiin, että avohuollon tukitoimilla ja erilaisilla päihdehoidoilla ei ole aikaisemmin ollut vaikutusta päihdeongelmaan. Arviointien mukaan lyhytkestoisemmat ratkaisut, kuten avohuollon sijoitus, eivät ole mahdollisia. Näiden asiakassuunnitelmien lapsille on yhteistä nuori ikä, eli lapset ovat alle viisivuotiaita. Esimerkkiotteessa lapsen ikä näyttäytyy huostaanoton aloittamisen kannalta merkitykselliseltä.

Pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointi

Aineistossani kolmessa asiakassuunnitelmassa käsitellään pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valintaa.¹⁰ Seuraavissa katkelmissa sosiaalityöntekijä arvioi lapsen sijaishuoltopaikan valintaa ja sijaishuoltopaikan muotoa.

"Keskusteltu siitä, että suunniteltu avohuollon sijoitusperhe ei vaikuttanut hyvältä. Aikaa kesästä on kulunut jo paljon ja lapsi on kiintynyt entistä enemmän mummoon. Lapsen sijoittaminen nyt vieraaseen perheeseen ei olisi lapsen etu. Vaikka sukulaissijoitus selvityksessä todettiin, ettei mummo voi olla sijaisperhe vaikuttaa siltä, että mummolta sujuu lapsen hoito... Sosiaalityöntekijät kertovat, että johtavan kanssa on suunniteltu, että lapsen huostaanoton valmistelu aloitetaan ja lapsi voisi jatkaa mummon luona."

"Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen arki sujuu tädin perheessä hyvin. Lapsi on löytänyt oman paikkansa perheessä ja pystyy toimimaan ikäisensä lapsen tavoin. Katsotaan, että yksityinen sijoitus on edelleen riittävä turvaamaan lapsen olosuhteet. Sosiaalitoimi ei näe tarpeelliseksi selvittää sijoitusmuodon vaihtamista."

Näissä aineistoesimerkeissä käsitellään läheissijoituksen soveltuvuutta lapselle ja arvioinneissa näytetään, että lasten on hyvä asua mummon ja tädin luona. Ensimmäisen esimerkkioitteiden asiakassuunnitelmasta ilmenee, että mummon kohdalla alun perin kielteisen ratkaisuun päätyneen sukulaisselvityksen on tehnyt joku muu sosiaalityöntekijä, kuin arvioinnin kirjoittanut sosiaalityöntekijä. Arvioinnissa tuodaan esiin, että nykyisen hetken tiedoilla mummo on nähty kuitenkin soveltuvan sijaisperheeksi lapselle. Sosiaalityöntekijän tekemä päätös on mielenkiintoinen, koska tämä päätös on ristiriidassa aiemman sukulaisselvityksen kanssa.

Toisessa otteessa yksityisellä sijoituksella tarkoitetaan tädin ja vanhempien kesken sovittua lapsen asumisjärjestelyä, jota sosiaalityöntekijä on ollut myös järjestämässä. Arvioinnissa näytetään, että lapsi on kyennyt sopeutumaan perheeseen ja hänen toimintansa on muuttunut ikätasoaan vastaavaksi, eikä lapsen kohdalla ole tarvetta vaihtaa sijoituspaikkaa.

---

¹⁰ Huostaanoton tarpeen arvioimisen lisäksi sosiaalityöntekijöiden tulee arvioida lapselle sopiva sijoituspaikka (Lastensuojelulaki 417/2007, 50§). Yleisimmin sijaishuoltopaikkana voi toimia sijaisperhe, laitos tai sukulaisperhe. Läheissijoitusta mietittäessä tehdään yleensä erikseen arviointi läheisperheen olosuhteista ja läheisten kyvystä vastata lapsen tarpeisiin. Sijoitus läheisperheeseen voidaan tehdä huostaanottopäätöksellä tai lapsen huoltajat ja läheisperhe voivat keskenään sopia lapsen asumisesta pitkäaikaisesti läheisperheessä.

5.2.2 Lastensuojelun tehtäväksi otetut arvioinnit

Vanhemmuuden arviointi

Asiakassuunnitelmissa on useita arviointeja liittyen vanhemmuuteen, joissa sosiaalityöntekijät kirjoittavat vanhempien jaksamisesta, lasten kasvatukseen liittyvistä kyvyistä ja keinoista, huoltoriidan vaikutuksesta vanhemmuuteen ja vanhempien päihteiden käytöstä. Asiakassuunnitelmista olen tullut kinnut vanhemmuuden arviointien jakautuvan kolmeen erilaiseen kategoriaan: riittävään, uhanalaiseen ja riittämättömään. Näen arviointien heijastelevan samalla myös yhteiskunnallisia ja kulttuurisia määritelmiä riittävästä vanhemmuudesta.

Riittävä vanhemmuus:

”Huolta ei herännyt myöskään lapsen äidin eikä isän vanhemmuudesta. Vanhempien vahvuutena on näyttäytynyt tässäkin tilanteessa kyky keskustella ja sopia lapseen liittyvistä asioista. Vanhemmat ovat pystyneet ajattelemaan asioita lapsen näkökulmasta ja lapsen edun mukaisesti.”

”Kerrotaan, että vanhemmat ovat toimineet tilanteessa oikein ja asiaa ei tarvitse sen enempää käsitellä.”

Sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa näyttäytyy, että vanhemmat ovat omalla toiminnallaan osoittaneet vahvaa ja kyvykästä vanhemmuutta, eikä lastensuojelun tarvitse puuttua tilanteeseen. Sosiaalityöntekijät ovat kirjoittaneet vanhemmuuden olevan hyvää, vaikka kirjauksissa ei välttämättä ole perusteltu, miksi sosiaalityöntekijä on näin arvioinut. Kirjaamalla perheen onnistumisia sosiaalityöntekijän voidaan ajatella osoittavansa samalla myös tukensa vanhemmille ja pyrkivän näin vaikuttamaan vanhemmuuteen positiivisesti.

Uhanalainen vanhemmuus:

Vanhemman jaksaminen on edellytyksenä sille, että hän kykenee hoitamaan ja huolehtimaan lapsesta. Sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa tuodaan esiin, että vanhemman väsyminen johtaa heikentyneeseen kykyyn huomioida lasta riittävästi ja asettaa rajoja tarpeen mukaisesti.

”Lastensuojelullisena huolena on jaksako äiti kasvattaa lapsia yksin arjessa ja onko hänellä tarpeeksi keinoja vastata lasten iän mukaisiin tarpeisiin sekä äidin uupumuksentilan kehittyminen.”

Puutteelliset kasvatukselliset keinot edustavat toista näkökulmaa uhatusta vanhemmuudesta.

”Myös sosiaalityöntekijä tuo esiin huolta vanhemmuudesta kertomalla nähneensä äidin, lapsen ja jonkun miehen ruokakaupassa. Sosiaalityöntekijä kuvailee tilannetta ja kertoo huomanneensa, etteivät aikuiset reagoineet lapsen puheisiin eivätkä huomioineet poikaa. Pelikone vaikutti hallitsevan tilannetta... Aikuiset olivat keskittyneet pelaamiseen ja lapsi vastusti tätä hyvin äänekkäästi.”

”On huolestuttavaa ja anteeksiantamatonta että isä vanhempana ei ole kyennyt varmistamaan lapsen koulunkäyntiä paremmin omien menojensa vuoksi.”

Arvioinneista ja niiden tiukasta sävystä lukijalle välittyy kuva huonosta vanhemmuudesta ja siitä, että jatkossa vanhemman tulisi toimia toisin. Arvioidessaan vanhempien keinot puutteellisiksi, sosiaalityöntekijät tuovat esiin niitä kohtia, joissa vanhemmat eivät ole noudattaneet yhteiskunnan ja kulttuuriin kuuluvia ”hyvän vanhemman” sääntöjä. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset vanhempien muutostarpeista kertovat samalla, mitkä kasvatukselliset keinot nähdään puutteellisina. Puutteellisia vanhemmuuden keinoja aineiston perusteella ovat rajattomuus, aikuiskeskeisyys, heikko vuorovaikutus ja turvattoman kasvuympäristön luominen. Arvioinneissa näyttäytyy, että sosiaalityöntekijät korostavat vanhempien vastuuta lapsen huoltajina.

Aineistossa uhanalaista vanhemmuutta edustavat kolmanneksi erilaiset vanhempien väliset erimielisyydet, joita kutsun tässä huoltoriitatilanteiksi. Sosiaalityöntekijöiden arviointien mukaisesti huoltoriidat ovat lapsen kehitykselle haitallisia ja arvioinneista tuodaan esiin tärkeänä, että vanhemmat kykenisivät rauhoittamaan lapsen arjen riitatilanteesta huolimatta. Arvioinneissa näyttäytyy, että sosiaalityöntekijät eivät asettuneet kummankaan vanhemman puolelle, vaan ohjasivat vanhempia sopimaan kasvatukseen ja lapseen liittyvistä asioista. Arviointien mukaan vastakohtaiset kasvatusmenetelmät, kuten autoritääriinen tyyli ja salliva kasvatuskeino muodostavat yhdessä ristiriitaisen kasvu- ympäristön lapselle. Arviointien perusteella huoltoriidan keskellä oleva vanhemmuus näyttäytyy huonona.

Viimeisenä aineiston arvioinneissa uhanalainen vanhemmuus näyttäytyi toisen vanhemman päihdeongelman kautta. Sosiaalityöntekijöiden arvioinneista ilmenee päihteidenkäytön olevan haitallista lapsen kehitykselle ja vaikuttavan arkeen luoden turvattoman kasvu- ympäristön lapselle.

”Lastensuojelutarpeen selvityksen aikana heräsi kuitenkin huoli siitä pystyykö isäpuoli sitoutumaan päihteettömyyteen ja miten äiti pystyy jatkossa suojelemaan sekä itseään että lasta, mikäli isäpuolen päihteidenkäyttö jatkuisi.”

”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan isän lääkkeiden käytöstä on edelleen huolta. Huolta on myös siitä, että äiti ei näe isän lääkkeiden käytön vaikutusta perheen/lapsen tilanteeseen. Äidin lääkkeiden/päihteiden käytöstä ei ole huolta tällä hetkellä.”

Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan on epävarmaa, kykeneekö päihteetön vanhempi suojaamaan lasta riittävästi päihteiden käytön vaikutuksilta. Usein tämän kaltaisissa perheissä päihteettömän aikuisen vastuulle jää lapsen turvaaminen ja tässä sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan on tärkeää, että vanhemmuus on vahvaa ja vanhempi on tietoinen päihteidenkäytön vaikutuksista lapseen.

Riittämätön vanhemmuus

Riittämätöntä vanhemmuutta on arvioitu huostaanoton aloittamisen yhteydessä. Kahdessa asiakassuunnitelmassa riittämättömäksi vanhemmuudeksi määrittyy vanhemman tai molempien vanhempien pitkään jatkunut päihteidenkäyttö.

”Vanhemmat eivät ole avohuollon tukitoimista huolimatta pystyneet pitämään huolta lapsesta. Vanhemmat eivät ole kyenneet sitoutumaan päihteettömyyteen tiiviistä ja pitkäaikaisesta avohuollon tuesta huolimatta.”

Päihteidenkäytön vaikutus vanhemmuuteen on sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan merkittävä ja avohuollon tukitoimillakaan vanhempien heräämistä vanhemmuuteen ei kyetty saavuttamaan. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan vanhemmilla ei ole enää edellytyksiä toimia lapsen arjessa vanhempina. Kolmannessa asiakassuunnitelmassa sosiaalityöntekijöiden arvioinnista ilmenee, että lapsi ei voi enää palata kotiin ja yksi näistä perusteista liittyi vanhempien keinottomuuteen vastata lapsen tarpeisiin lapsen haastavasta elämäntilanteesta johtuen.

”...Perusteina lapsi ei ole halunnut käydä kotilomilla, häneltä ei voida edellyttää psyykkisen voiminsa vuoksi avohuollon sijoituksen vaatimaa työskentelyä tilanteen ratkaisemiseksi ja vanhemmat ovat keinottomia turvaamaan lapsen turvallisuuden kotoakäsin.”

Yhteenvetona totean, että sosiaalityöntekijän arviointi määrittelee sen, puututaanko vanhemmuuteen ja kuinka voimakkaasti. Aineiston perusteella vanhemmuuteen puututaan seuraavien tilanteiden perusteella: vanhempien jaksamattomuus, keinojen puutteellisuus, vanhempien välinen ristiriitaisuus ja päihdeongelmaisuus.

Lapsen toimijuuden arviointi

Tässä osiossa tarkastelen niitä sosiaalityöntekijöiden arviointeja, jotka kohdistuvat lapseen ja erityisesti hänen toimintaansa. Ensin käsittelen arviointeja, joiden olen tulkinnut perustuvan sosiaalityöntekijöiden havaintoihin ja näiden havaintojen kautta tehtyihin lapsen toiminnan kuvauksiin. Sen jälkeen siirryn arviointeihin, joissa käsitellään lapsen toiminnan muutoksen tarpeita. Viimeisenä tuon esiin yhdessä asiakassuunnitelmassa olleen lapsen toimijuuden vahvuuksiin liittyvän arvioinnin.

Lapsen toimijuuden havainnoinnit

Sosiaalityöntekijät ovat arvioineet lasten toimijuutta asiakassuunnitelman neuvottelussa tekemiensä havaintojen pohjalta. Arvioinnit kuvaavat lasta usein käyttäytymisen ja ominaisuuksien kautta ja kirjaukset jakautuvat kahtia sen mukaisesti, onko lapsen toiminta ja olemus normaalia vai huolestuttavaa.

”Lapsi on hyvinhoidetun oloinen poika, opettelee konttaamaan ja ryömii ketterästi, ottaa hyvin kontaktia ja tutkii ympäristöä aktiivisesti.”

”Lapsi on asiallinen poika joka keskustelee asioistaan aikuisten kanssa, ilmaisee mielipiteensä ja hän on vapautunut huomattavasti sitten syksyn kun yhteiset tapaamisemme alkoivat. Hän ei pidä enää kättä suun edessä ja puhuu selvemmin eikä piiloudu enää hupparin alle neuvottelussa.”

”Sosiaalityöntekijä arvion mukaan lapsen käytös ja puheet ovat huolestuttavia. Sairaalan verkoston neuvottelun ajan lapsi piirsi erilaisia sota-aiheisia kuvia ja teki toistuvasti taisteluliikkeitä itsekseen.”

Sosiaalityöntekijöiden arvioinneista ilmenee, että lasten käyttäytymistä havainnoidaan ikään liittyvien odotusten perusteella. Tällä tarkoitaa sitä, että pienen lapsen kohdalla arviointi liittyy vahvasti siihen miten lapsi toimii vanhemman kanssa, onko lapsen kehitys ikätason mukaista ja miten kiinnostunut lapsi on aikuisista ja ympäristöstään. Vanhempien lasten kohdalla arvioinneissa käsitellään sitä, miten lapset osallistuvat keskusteluun ja onko lasten käyttäytyminen asiallista ja tilanteeseen sopivaa. Arvioinneissa korostuu kaiken ikäisten lasten kohdalla vuorovaikutuksen merkitys.

Lapsen toimijuuden muutostarpeet

Sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet arviointeja liittyen asioihin, joihin lapset voivat itse vaikuttaa ja arviointeja joissa tuodaan esiin sitä, että lasten tulisi toimia toisin. Arvioinnit liittyvät lasten käyttäytymiseen ja koulunkäyntiin. Lisäksi arvoinnit koskettavat pääsääntöisesti alakouluikäisiä ja nuoria, joiden voidaan jo ajatella kykenevän vastaamaan omasta toiminnastaan ikätasonsa mukaisesti.

”Lapsi ei kuitenkaan ole kasvanut ottamaan vastuuta omien asioiden hoitamisesta. Äidin asettamat rajat tulisi hyväksyä, jos asuu äidin kanssa samassa taloudessa. Äidin tulisi lopettaa liiallinen lasten palvelu.”

Tässä arvioinnissa tuodaan esiin lapsen toimintaan liittyviä muutoksen tarpeita. Arvioinnin mukaan perheen tilannetta edesauttaisi lapsen oma vastuunotto ja asettuminen äidin määrittämiin rajoihin. Kirjauksesta voi tulkita myös sen, että lapsi ei ole mahdollisesti joutunut ottamaan aikaisemmin vastuuta omasta toiminnastaan, jonka vuoksi lapsi ei myöskään sopeudu nyt kodin sääntöihin. Tästä arvioinnista ilmenee, että pelkästään vanhemman toiminnan muutos ei ole riittävää, vaan lapsen tulisi jo itse ymmärtää toimia toisin.

Yksi yhteiskunnan lapselle asettamista tehtävistä on koulunkäynti. Sosiaalityöntekijöiden arvioinneista välittyy huoli lasten koulunkäymättömyydestä ja laajemmin yhteiskunnasta syrjäytymisestä.

”Lapsen koulunkäynnistä ja koulumotivaatiosta on edelleen huolta. Sosiaalityöntekijän arvion mukaan lapsella on todellinen vaara syrjäytyä yhteiskunnasta, mikäli hänen koulunkäyntiongelmansa jatkuvat edelleen.”

”Lapsen vastuuntunottomuus omista asioista huolestuttaa. Lapsi haluaa jatkaa koulu peruskoulun jälkeen, mutta ellei kohentumista tapahdu koulunkäynnin suhteen ja satsaamista siihen, mahdollisuudet jäävät heikoiksi jatkon suhteen. Lapsella ei ole käsitystä, että itse täytyy panostaa asioihin, jotta saavuttaa päämäärän.”

Näissä aineisto-otteissa ilmenee, että lapset voisivat itse vaikuttaa koulunkäyntiinsä, mutta jostakin syystä lapset eivät ole löytäneet oikeanlaista motivaatiota siihen. Arvioinneista välittyy sosiaalityöntekijöiden huoli siitä, miten lasten käy tulevaisuudessa, jos he eivät panosta koulunkäyntiin. Lastensuojelusta on mahdollista tarjota tukea koulunkäyntiin erilaisten palvelujen muodossa tai koulunkäyntiä voidaan tukea koulusta käsin tehtävillä toimilla, kuten erityisopetuksella tai helpotetulla opinto-ohjelmalla, mutta kuten arvioinneista ilmenee, sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaisesti

ongelman avaimet ovat lopulta kuitenkin lapsella itsellään. Aineisto-otteissa sosiaalityöntekijät vastuuttavat lapsia ottamaan koulunkäynnin vakavasti ja tekemään töitä, jotta he suorittaisivat peruskoulun loppuun.

Toimijuuteen liittyvät vahvuudet

Aineistossani lapsen toimijuuteen liittyviä vahvuuksia edustaa seuraava aineistoesimerkki:

”Lapsi pystyy halutessaan järkevästi arvioimaan omaa toimintaansa ja tekemään tulevaisuudensuunnitelmia huomioiden omat haasteensa.”

Aineisto-otteessa sosiaalityöntekijä arvioi lapsen olevan kykenevä tekemään elämässään ratkaisuja, jotka ovat todennäköisesti lapsen kannalta edullisia. Mielenkiintoista on se, että aikaisemmin esittämäni sosiaalityöntekijöiden havaintoihin pohjautuvat arvioinnit olivat pääsääntöisesti positiivisia kuvauksia lapsesta ja hänen toiminnastaan, mutta lapsen toimijuuteen liittyvät arvioinnit taas ovat pääsääntöisesti negatiivisiin asioihin huomiota kiinnittäviä. Tämän vuoksi halusin nostaa esiin erityisesti tämän ainoan aineistoesimerkin, jossa lapsen toimijuutta kuvattiin positiivisessa sävyssä.

Lapsen tarpeiden arviointi

Aineistossani osa arvioinneista liittyy lapsen tarpeisiin. Näissä arvioinneissa korostuu lapsen tarve turvalliseen arkeen, jossa aikuinen antaa lapselle tukea ja asettaa tarvittaessa rajoja. Arvioinneissa kiinnitetään myös huomiota lasten perustarpeisiin.

”Esiin tuotujen huolenaiheiden pohjalta sosiaalityöntekijöillä nousee huolta äidin kyvystä taata lapsille turvallinen kasvuympäristö. Turvallinen kasvuympäristö tarkoittaa muun muassa sitä, ettei lapseen saa kohdistua seksuaalista kaltoinkohtelua eikä lapsi altistu seksuaalisten tekojen näkemiselle. Vanhemman velvollisuus on turvata lapset seksuaaliselta kaltoinkohtelulta. Turvallinen kasvuympäristö tarkoittaa myös, että vanhempi kykenee turvaamaan sen, etteivät lapset kiipeile ikkunoihin. Vanhemman on turvattava, etteivät lapset altistu kotona tapaturmille.”

Arviointien mukaan lapset tarvitsevat kasvuympäristön, jossa ei ole väkivallan uhkaa ja missä lapset ovat fyysisesti turvassa. Asiakassuunnitelmissa myös lasten turvallisuuden tunne arvioidaan tärkeäksi. Kasvuympäristön tulisi olla turvallinen, jotta lapsella on kyky luottaa aikuiseen. Sosiaalityönte-

kijöiden arviointien mukaan aikuisten vastuulla on luoda nämä turvalliset puitteet lapsille. Turvallinen kasvuympäristö on saavutettavissa sosiaalityöntekijöiden arvioinnin mukaan myös luomalla tarvittavat rajat lapselle.

”Lasten edun mukaista on mm. selkeä päivärytmi ja rutiinit, aikuislähtöiset säännöt, vanhemman riittävä läsnäolo, lasten kyky luottaa aikuiseen ja kyky toimia aikuisen ohjeisen mukaisesti. Aikuisesta lähtevät säännöt luovat lapselle turvallisuuden tunnetta.”

Arvioinneissa on myös huomioitu lapsen mielipiteen kuuleminen, eli vanhempien tulisi antaa lapselle mahdollisuus omien ajatusten ilmaisuun.

”Puhuttiin siitä, että on tärkeä, että lapselle kerrotaan asioista, toki lapsen ikätaso huomioiden. Puhuttiin siitä, että on tärkeää, että lapsi tietää mitä tapahtuu ja että lapsen on lupa kysyä ja puhua asioista.”

Lapset tarvitsevat sosiaalityöntekijöiden arvioinnin mukaan selkeää ja rytmitettyä arkea, jossa aikuinen on vetovastuussa. Lapsi tarvitsee vanhemman ohjeistusta ja tukea arjessa, eikä lasten voida olettaa pärjäävän ilman aikuisen läsnäoloa. Arvioinneissa kiinnitetään huomiota lasten perustarpeisiin ja pyritään vaikuttamaan vanhempien toimintaan sekä nostetaan esiin lapsen kuuntelemisen ja tämän mielipiteen huomioimisen merkityksellisyyttä. Perustarpeiden arvioinneissa huomiota kiinnitetään myös kodin olosuhteisiin.

”Sosiaalityöntekijät tekivät kotikäynnin yhdessä psykiatrisen puolen työntekijöiden kanssa. Tuolloin koti oli edelleen hyvin likainen, eläinten ulosteita oli lattioilla, keittiö oli täynnä tiskaamattomia astioita, olohuone ja makuuhuoneet sekä eteinen olivat täynnä tavaraa. Asunnossa haisi voimakkaasti. ... Vanhemmille sekä lapselle kerrottiin lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuvan kodin olosuhteiden sekä äidin psyykkisen voinnin vuoksi.”

Osassa asiakassuunnitelmia arvioinneissa painotetaan lapsille läheisten ihmisten osallistumista lapsen elämään. Arviointien mukaan lasten tarvitsevan ympärilleen niitä ihmisiä, jotka lapsi kokee tärkeäksi.

”Sosiaalityöntekijän mielestä on hyvin tärkeää, että lapsen läheiset isovanhemmat voivat jatkossakin olla lapsen ja vanhempien tukena.”

”Vahvuutena lapsen ja äidin perheessä on heidän hyvä keskinäinen vuorovaikutuksensa. Lapsen ja kaverin ystävyys on tärkeä voimavara. Lapsen on mukava mennä isän luo, koska hän tapaa siellä kaveriaan. Vaikka tukiperhesuhde on virallisesti päättynyt, entinen tukiperhe voi tarvittaessa epävirallisesti tukea ja voivat edelleen tavata.”

Yhteenvetona totean, että sosiaalityöntekijöiden arvioinneista löytämiäni lapsen tarpeita ovat turvallinen kasvuympäristö, selkeät rajat ja arki, vanhemman tuki, aikuisen läsnäolo, hyvät kodin olosuhteet ja lapsille tärkeiden ihmisten läsnäolo heidän elämässään.

5.3 Arviointityypit

Tässä viimeisessä analyysiosiossa esittelen arviointien sisällöistä muodostamani arviointityypit (ks. luku 4.4). Arviointityyppejä on yhteensä viisi erilaista: palvelutarpeen arviointityyppi, huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityyppi, vanhemmuuden arviointityyppi, lapsen toimijuuden arviointityyppi ja lapsen tarpeiden arviointityyppi. Esittelen alalukujen alussa arviointityypin kehystetyssä muodossa, jonka jälkeen erittelen tarkasti sitä, mistä arviointityyppi koostuu.

Palvelutarpeen arviointityyppi

”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan äiti tarvitsee perhetyön tukea jaksamiseen ja vanhemmuuteen, jotta äiti kykenee huomioimaan lapsen tarpeet ja arvioimaan asioita lapsen edun näkökulmasta. Nähdään myös tärkeäksi, että vanhemmat sitoutuvat päihteidenkäytön lopettamiseen ja äidillä on mielenterveyspalveluiden puolella hoitokontakti.

Sosiaalityöntekijän mielestä koko perhe tarvitsee kotiin tukea, jotta perheen keskinäinen vuorovaikutus parantuisi.

Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan lapsi hyötyisi terapiakäynneistä, joiden avulla lapsi kykenee työstämään tunteitaan ja joiden avulla lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa.”

Kirjoittaessaan palvelutarpeen arviointeja sosiaalityöntekijät käyttivät kirjoitusmuotona yleisimmin fraasitekstejä. Palveluita tarjottiin joko äidille¹¹, koko perheelle tai lapselle itselleen. Perhetyö näyttyi yleisimmin äidille tarjottuna palvelumuotona ja avuntarve liittyi yleensä jaksamisen ja vanhemmuuden tukemiseen. Muut palveluntarpeet liittyivät päihteidenkäyttöön ja mielenterveyspuolen palveluihin.

Koko perheen kohdalla sosiaalityöntekijät näkivät useimmiten tärkeänä perheen sisäisen vuorovaikutuksen kehittämisen ja keinona tämän saavuttamiseksi arvioitiin olevan kotona tehtävä tukityö.

Lasten palvelutarpeen arvioinnissa korostui psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen. Yleisimmin tähän arvioitiin tarpeelliseksi terveydenhuollon puolella tapahtuva terapiahoito. Palvelumuodon valintaan vaikutti sosiaalityöntekijän arvio lapsen tilanteesta, jonka mukaan lapsi tarvitsi yleisimmin tukea omien tunteiden työstämisessä ja itsetunnon kehittämisessä.

---

¹¹ Vanhemmista äidille tarjottiin yleisimmin lastensuojelun palvelua.

Huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityyppi

*”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lapsen tilannetta ei ole mahdollista turvata avo-
huollon tukitoimien avulla. Lapsen tilanne vaatii huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista.*

*Sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsi tarvitsee vakaan ja turvallisen kasvuympäristön sekä lapsen
ikäta-son mukaiset olosuhteet. Riittävän pitkään jatkuvan sijaishuollon aikana lapsi kykenee luo-
maan sijaisvanhempiin luottamuksellisen kiintymyssuhteen. Lapsi tarvitsee myös sijaisperheeseen
siirtymisessä tukea tunteiden käsittelyyn, koska lapsella on vahva kiintymyssuhde vanhempiin.”*

*”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen edun mukaista on perhe/sukulaissijoitus. Lapsi on
kiintynyt ja sopeutunut sijoituspaikkaan. Sijoitusmuodon vaihtaminen ei tässä tilanteessa ole tar-
peen tai lapsen edun mukaista.”*

Tässä kohtaa yhdistin kaksi eri arvioinnin sisältöä, eli huostaanoton arvioinnin ja pitkäaikaisen sijais-
huoltopaikan valinnan arvioinnin. Molemmissa arvioinneissaan sosiaalityöntekijät olivat yleisimmin
käyttäneet fraasitekstiä kirjoitusmuotona.

Sosiaalityöntekijöiden huostaanottoon liittyvissä arvioinneissa olennaista oli ensinnäkin se, että avo-
huollon tukitoimet eivät ole riittävät turvaamaan lapsen kokonaistilannetta, joten huostaanotto ja si-
jaishuoltoon sijoittaminen olivat välttämättömiä toimia.

Toinen ja yleisin sosiaalityöntekijöiden huostaanoton tarpeen arviointi perustui siihen, että lapsi tar-
vitsee tasapainoisen elämän ja turvallisen ympäristön. Kiintymyssuhde mainittiin osassa asiakassuun-
nitelmia, joissa kiintymyssuhde liittyi joko olemassa olevaan suhteeseen vanhempien kanssa tai aja-
tuksena oli kiintyminen sijaisvanhempiin. Kiintymyssuhteisiin liittyvät virkkeet otin suoraan ai-
neisto-otteista.

Viimeinen kokonaisuus koostuu pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arvioinneista. Perhesijoi-
tus oli yleisin sijoitusmuodon valinta. Muissa aineisto-otteissa lapset olivat jo asuneet näissä per-
heissä. Yleisintä näissä tilanteissa oli, että sosiaalityöntekijät näkivät valitun sijaishuoltopaikan so-
veltuvan lapselle, joten sijaishuoltopaikan muutos ei ollut kirjoittamishetkellä tarpeen.

Vanhemmuuden arviointityyppi

”Huolena on äidin jaksamattomuus, mikä näkyy vaikeutena asettaa rajoja. Huolta on myös äidin keinoista vastata lapsen iän mukaisiin tarpeisiin. Äidin tulee huolehtia lapsen koulunkäynnistä ja muista lapsen asioista.

Kahden kodin erilaiset kasvatustavat luovat turvattoman kasvu ympäristön lapselle. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan vanhempien tulee saada sovittua lasten kasvatukseen ja hoitoon liittyvistä asioista. Vanhempien väliset ristiriidat heijastuvat lapseen aiheuttaen oirehdintaa.

Vanhempien päihteidenkäytöstä on huolta. Huolta on myös siitä, että äiti ei näe isän päihteidenkäytön vaikutusta perheen/lapsen tilanteeseen.”

Tämän arviointityypin kohdalla tein valinnan, jonka mukaan otin tähän vain ne aineisto-otteet, jotka käsittelivät uhattua vanhemmuutta. Valintaan päädyin, koska muuten arviointityypistä olisi tullut sekalainen kokonaisuus ja myös huomattava enemmistö vanhemmuuden arvioinnista kohdistui juurikin uhattuun vanhemmuuteen.

Ensimmäisenä sosiaalityöntekijät arvioivat äitien¹² jaksamista ja kasvatustapoja. Jaksamattomuus näyttäytyi yleisemmin vaikuttavan rajojen asettamiseen. Kasvatuksellisten keinojen nähtiin olevan riittämättömiä vastaamaan lapsen tarpeisiin. Yleisimmin äidin tuli huolehtia lapsen koulunkäynnistä ja muut lasten tarpeet vaihtelivat niin, että kirjasin ne muotoon ”muut lapsen asiat”. Yleisin kirjoittamismuoto, etenkin äidin jaksamista koskien, oli huoleen pohjautuva. Keinoista kirjoittaessaan sosiaalityöntekijät käyttivät useimmiten kantaaottavaa toteamista arviointimuotona.

Toisena arviointi kohdistui kahden kodin erilaisiin sääntöihin ja olosuhteisiin. Tässä kohdassa sosiaalityöntekijät olivat käyttäneet vaihtelevia kirjoitusmuotoja. Kaikissa kirjauksissa sosiaalityöntekijöiden mielestä vanhempien tuli sopia yhteisesti lapseen liittyvistä asioista ja ristiriidat aiheuttivat erimuotoisia oirehdintoja lapselle.

Viimeisenä kokonaisuutena oli molempien vanhempien päihteidenkäyttö. Päihteidenkäyttöön liittyen sosiaalityöntekijät olivat myös kirjanneet näkemyksiään koskien vain toisen vanhemman, eli isän¹³ päihteidenkäyttöä ja sen vaikutusta perheen kokonaistilanteeseen. Huoleen pohjautuvaa arviointimuotoa oli käytetty eniten.

¹² Kaikki arvioinnit jaksamisesta kohdistuivat vanhemmista äiteihin. Keinojen kohdalla kaikki muut paitsi yksi arviointi kohdistui äidin kasvatuksellisiin keinoihin.

¹³ Isä oli jokaisessa aineisto-otteessa se toinen vanhempi, joka käytti päihteitä.

Lapsen toimijuuden arviointityyppi

”Lapsi vaikuttaa olevan hyvinvoiva ja ikätasoisena oloinen poika. Neuvottelussa lapsi oli melko avoin ja osoitti kiinnostusta ympäristöönsä. Lapsi piti yllä kontaktia äitiin.

Lapsen koulunkäynnissä on haasteita, jotka voivat vaikuttaa lapsen elämään jatkossa. Koulunkäyntihaasteita ovat lapsen motivaation puute ja poissaolot. Koulunkäyntitaitojen oppiminen edesauttaisi koulunkäyntiä. Lapsen käyttäytyminen näyttäytyy ongelmallisena ja lapsen tulisi asettua rajoihin.

Lapsi on ymmärtänyt oman toimintansa rajat ja kykenee halutessaan myös arvioimaan omaa toimintaansa.”

Kaikissa lapsen toimijuuteen liittyvissä arvioinneissa yleisin kirjoitusmuoto oli kantaaottava toteaminen. Ensimmäinen osa tätä arviointityyppiä koskee lapsen toimijuuden havainnointia. Lapset olivat sosiaalityöntekijöiden havainnointien mukaan useimmiten hyvinvoivia ja ikätasoisia oloisia poikia¹⁴. Pääosin arvoinnit liittyivät neuvotteluissa tehtyihin havaintoihin ja kuvasivat lapsen toimintaa. Avoin käyttäytyminen ja ympäristöstä kiinnostuneisuus esiintyivät useimmiten sosiaalityöntekijöiden arvioinneissa, samoin kuin lapsen ja äidin¹⁵ välisen kontaktin kuvailu. Havainnointi jakautui selkeästi nuorisoikäisiin ja pienempiin lapsiin, jolloin kuvailut poikkesivat toisistaan. Suurempi osa havainnoinneista koski pieniä lapsia, joten ensimmäinen osuus kuvailee pääosin pienten lasten havainnointia selkeyden vuoksi. Olen kuitenkin ottanut esimerkiksi avoimuuden kohdalla huomioon nuorten avoimuuden kuvailut.

Toinen osa arviointityypistä liittyy lapsen toimijuuden muutostarpeisiin. Koulunkäynti oli useimmiten mainittuna lapsen toimijuuteen liittyvänä haasteena, joka voi johtaa lapsen kohdalla jatkossa ongelmiin. Koulunkäyntiin liittyviä haasteita olivat yleisimmin motivaation puute ja poissaolojen määrä. Osassa aineistoa sosiaalityöntekijöiden mielestä koulunkäyntitaitojen oppiminen auttaisi koulunkäyntiin liittyvissä ongelmissa. Toinen toimijuuden muutoskohde oli sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsen käyttäytyminen ja useimmiten ohjeena oli aikuisten asettamiin rajoihin sopeutuminen.

Toimijuuteen liittyvien vahvuuksien osalta yleisintä oli lapsen oman toiminnan rajojen ymmärtäminen ja oman toiminnan arvioimisen kyky.

¹⁴ Havainnoivista arvioinneista suurin osa koski poikia.

¹⁵ Kaikissa aineisto-otteissa kontakti lapsen ja vanhemman välillä koski vain äitejä.

Lapsen tarpeiden arviointityyppi

”Sosiaalityöntekijän mielestä lapsi tarvitsee selkeän ja turvallisen arjen, jossa on aikuisesta käsin asetetut rajat. Lapsi tarvitsee myös vanhemman ohjausta ja tukea tunteiden ilmaisuun, erilaisiin elämäntilanteiden vaihtumisiin ja koulunkäyntiin. Keskusteltiin siitä, että on tärkeää, että vanhemmat keskustelevat lapsen kanssa ja lapsella on lupa ilmaista oma mielipiteensä.

Kotikäynnillä asunto oli epäsiisti ja tavaroita oli paljon. Lapsen kannalta kodin olosuhteet vaikuttivat haitallisilta.

Sosiaalityöntekijän mielestä on hyvin tärkeää, että isä osallistuu lapsen elämään ja tapaamiset olisivat säännöllisiä. Perheen vahvuutena on hyvä kiintymyssuhde ja vuorovaikutus. Sukulaisilla ja ystävillä on merkitystä perheen voimavarojen kannalta.”

Lapsen tarpeita arvioidessaan sosiaalityöntekijät kirjoittivat eniten turvallisesta ja selkeästä arjesta. Myös rajojen asettaminen ilmeni aineistossa usein. Näiden lisäksi sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhempien tulisi ohjata lapsia tunteiden ilmaisuun ja tukea lasta koulunkäynnissä sekä erilaisissa, uusissa elämäntilanteissa. Sosiaalityöntekijät korostivat myös lasten tarvetta saada oma näkemyksensä esiin vanhempien näkemysten rinnalla. Yleisimmin sosiaalityöntekijät käyttivät fraasitekstiä arviointimuotona.

Kodin olosuhteissa korostui epäsiisteys ja liiallinen tavaramäärä, jotka vaikuttivat lapseen negatiivisesti. Näissä arvioinneissa kirjoittamismuoto oli kantaaottava toteaminen.

Viimeisenä esiintyivät lasten tarpeet läheisten ihmisten läsnäoloon lasten elämässä. Suurimmassa osassa arviointeja isät¹⁶ eivät asuneet lasten kanssa ja sosiaalityöntekijät näkivät isän osallistumisen lasten elämässä tärkeänä. Vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen mainitseminen positiivisena asiana perheen elämässä ilmeni puolella näistä aineisto-otteista. Kolmasosassa aineistoa sukulaisten ja ystävien merkitys korostui voimavarojen näkökulmasta. Useimmiten arviot koostuivat fraasiteksteistä.

---

¹⁶ Isä oli kaikissa näissä arvioinneissa se vanhempi, joka ei asunut lapsen kanssa.

5.4 Analyysitulosten yhteenveto

Koko aineistostani (74 asiakassuunnitelmaa) löysin arvioivia kirjauksia yhteensä 62 asiakassuunnitelmasta. Arviointien kirjaaminen oli melko yleistä, toisin kuin tutkimusta suunnitellessa ajattelin. Tähän alkuajatukseen päädyin, koska esimerkiksi lastensuojelun tekstejä tutkinut Aino Kääriäinen (2003, 76–77) kirjoittaa sosiaalityöntekijöiden tekevän vain vähän kategorisointeja asiakkaista ja nojautuvat enemmän muiden ammattitahojen arviointiin. Omassa aineistossani vähän yli puolessa asiakassuunnitelmassa sosiaalityöntekijän oma näkökulma oli selkeästi ilmaistuna, joten kyse ei ole mielestäni siitä, että arviointien löytäminen vaatisi erityistä tarkkaa niin sanottua ”rivien välistä lukemista”. Havaintoni tuovat näkyviin sen, että kirjatut toistavat lastensuojelun institutionaalista tehtävää, eli asiakkaiden tilanteiden arviointia.

Arvioinnin erilaisia muotoja löysin kaksi eri pääryhmää, eli selkeästi merkityt arvioinnit ja epäsuorat arvioinnit. Selkeästi merkityt arvioinnit koostuivat fraasiteksteistä ja arviointiosion kirjauksista. Epäsuoria arviointeja olivat ohjaamaan pyrkivä ja neuvova kirjaaminen, kantaaottava toteaminen, huoleen pohjautuva arviointi ja havainnoiva arviointi. Epäsuoria arviointeja tarkastellessa huomasin, että epäsuorien arviointien kohdalla sosiaalityöntekijät käyttivät erilaisia keinoja arvioinnin esittämisessä. Arviointeja ei välttämättä aina kirjoitettu neutraaliin sävyyn, vaan niillä oli selkeä vaikuttamiseen pyrkivä tehtävä. Ohjaamaan pyrkivät ja neuvovat kirjatut tavoittelevat asiakkaiden toiminnan muutosta ja näitä arviointeja lukiessani koin, että sosiaalityöntekijä ovat kirjanneet näkemyksensä nimenomaan asiakkaiden luettavaksi ja ikään kuin muistutukseksi neuvottelussa sovituista asioista. Kantaa ottavissa toteamuksissa lukijalle välittyy vaikutelma siitä, että esitetyt asiat ovat faktaa. Yhteistä näille kahdelle muodolle on se, että sosiaalityöntekijä viestittää itsellään olevan asiantuntemusta käsiteltävään asiaan (esim. Raitakari 2006, 30).

Huolipuheeksi luokitellut kirjatut toimivat toisin kuin ohjaamaan pyrkivät ja neuvovat kirjatut sekä kantaa ottavat toteamukset. Kirjaamalla arviointinsa huolen kautta sosiaalityöntekijä jättää lukijalle tulkinnanvaraa siihen, onko tilanne todellakin sellainen, millaiseksi sosiaalityöntekijä sen näkee. Toisaalta osa huolesta liittyi tulevaisuuteen, eli sosiaalityöntekijällä oli huoli siitä, mitä tapahtuu jos perheen tilanne muuttuu. Vaikka huolen kautta kirjoittaminen ei olekaan niin voimakas kannanotto perheen tilanteeseen, kuin esimerkiksi ohjaamaan pyrkivä kirjoittaminen, arvioinnilla itsellään on kuitenkin merkitystä ja sillä saattaa olla konkreettisia merkityksiä perheen kannalta. Huoli ilmaisee mahdollisesti jatkossa tapahtuvaa tilanteen heikentymistä, jonka sosiaalityöntekijä on huomionnut arvioinnissaan ja johon mahdollisesti pyritään puuttumaan ennen huolen todentumista. Viimeisenä näkökulmana huolen kautta kirjoittamalla sosiaalityöntekijät saattavat lieventää arvioinnin jyrkkyyttä ja näin vaikuttaa luottamuksellisen suhteen säilymiseen. Havainnoivalle arvioinnille tyypillistä on,

että ne perustuivat asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden kohtaamisiin ja havainnot liittyvät lapsen toimijuuteen ja kodin olosuhteisiin.

Seuraavaksi erittelen lyhyesti keskeisimmät tutkimustulokset liittyen arviointien sisältöihin. Palvelutarpeen arviointi kohdistuu palvelun aloittamiseen tai perheellä jo olevan palvelun päättämiseen. Aloitettavat palvelut kohdistuvat vanhemmille, lapselle tai koko perheelle ja palvelun aloittamisella on aineiston mukaan kaksi tarkoitusta: perheen tilanteen muutos tai perheen tilanteen lisäkartoitus. Palvelut arvioidaan päätettäväksi tilanteissa, joissa palvelu osoittautuu riittämättömäksi tai perheen tilanne edistyy niin, että palvelulle ei enää ole tarvetta.

Huostaanoton arvioinnissa arvioinnin kohteena on lapsen psyykkinen tilanne tai vanhempien päihteidenkäyttö. Yhteinen tekijä huostaanottoon päätyneissä arvioinneissa on vanhempien kyvyttömyys turvata lapsen tilanne. Pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arvioinnille tyypillistä on läheissijoituksen soveltuvuuden arviointi ja keskeistä arvioinnissa on lapsen kyky sopeutua ja kiintyä sijaisperheeseen. Huostaanottoon sekä sijaishuoltopaikan valintaan liittyviä arviointeja oli aineistossa vähän, joten niiden kautta saa vain suppean käsityksen siitä arvioinnin kirjosta, jota ajattelen sosiaalityöntekijöiden tekävän huostaanottojen yhteydessä. Laajemman käsityksen huostaanottoon ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valintaan liittyvästä arvioinnista voisi saada perehtymällä esimerkiksi huostaanoton päätösteksteihin.

Vanhemmuuden arvioinnissa arvioinnit jakaantuvat kolmeen pääryhmään: riittävään vanhemmuuteen, uhanalaiseen vanhemmuuteen ja riittämättömään vanhemmuuteen. Riittävä vanhemmuus on vanhempien vahvaa ja kyvykästä toimintaa jolloin lastensuojelun tukea ei tarvita. Uhanalaista vanhemmuutta edustaa vanhempien väsymys, vanhempien puutteelliset kasvatuskeinot, vanhempien väliset erimielisyydet ja erilaiset kasvatusperiaatteet sekä toisen vanhemman päihteidenkäyttö. Riittämättömän vanhemmuus liittyy aina huostaanoton aloittamiseen. Riittämätöntä vanhemmuutta on molempien vanhempien pitkään jatkunut päihteidenkäyttö ja vanhempien keinottomuus lapsen haastavasta tilanteesta johtuen.

Lapsen toimijuuden arviointi jakautuu kolmeen erilaiseen arviointimuotoon, lapsen toimijuuden havainnointiin, lapsen toimijuuden muutostarpeisiin ja toimijuuden vahvuuksiin. Lapsen toimijuuden havainnoinnissa arviointi liittyy lapsen käytökseen tai ominaisuuksiin ja arviointi määrittelee normaalin tai huolestuttavan toiminnan. Käyttäytymistä arvioidaan myös ikään liittyvien odotusten perustella. Lapsen toimijuuden muutostarpeiden arvioinnissa olennaista on, miten lapset voivat itse toi-

mia toisin liittyen koulunkäyntiin ja vastuun ottamiseen omasta toiminnasta. Lapsen toimijuuden vahvuudeksi arvioidaan lapsen kyky tehdä ratkaisuja elämässään. Vanhemmuuden arvioinnissa ja lapsen toimijuuden arvioinnissa yhteisiä tekijöitä ovat muutoksen tarpeet ja vahvuudet.

Lapsen tarpeiden arvioidaan olevan melko usein sellaisia, joihin vanhemmat kykenevät vaikuttamaan omalla toiminnallaan. Lapsen tarpeita ovat turvallinen, selkeä ja rytmitetty arki, perustarpeet, vanhempien tuki ja ohjeistus, aikuisen vetovastuu, aikuisen läsnäolo, lapsen mielipiteen kuuleminen, kodin hyvät olosuhteet ja lapselle tärkeiden läheisten läsnäolo arjessa. Koska sosiaalityöntekijä on kirjannut nämä tarpeet arviointeihin, lukijalle muodostuu käsitys siitä, että vanhempi ei ole täysin kyennyt lapselle näitä tarjoamaan. Lapsen tarpeiden arviointi on samalla tavallaan vanhemmuuden arviointia. Yhteenvetona totean, että arvioinnit kohdistuvat keskenään hyvinkin erilaisiin asioihin ja arviointien sisällöt tuovat esiin lastensuojelussa tehtävien arviointien monipuolisuuden ja runsauden.

6 MITEN SOSIAALITYÖN TEORiat NÄKYVÄT SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN ARVIOINNEISSA?

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset toiseen tutkimuskysymykseeni. Tarkastelun kohteena ovat edellisessä luvussa muodostamani arviointityypit, eli tutkin miten sosiaalityön teoriat, systeemiteoria, sosiaalipedagogiikka ja kiintymyssuhdeteoria näkyvät näissä arviointityypeissä (ks. luku 4.4). Aloitan jokaisen alaluvun sijoittamalla alkuun arviointityypin ja esitän ne teoriat, jotka ovat nähtävissä kyseisessä arviointityypissä. Luvun lopuksi esittelen yhteenvetoa tutkimustuloksista.

6.1 Sosiaalityön teoriat palvelutarpeen arviointityypissä

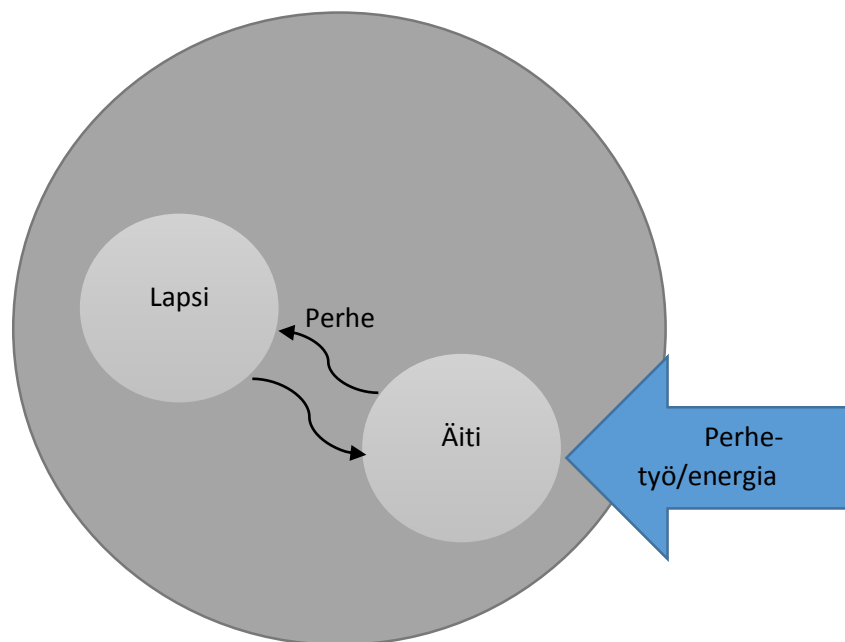
”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan äiti tarvitsee perhetyön tukea jaksamiseen ja vanhemmuuteen, jotta äiti kykenee huomioimaan lapsen tarpeet ja arvioimaan asioita lapsen edun näkökulmasta. Nähdään myös tärkeäksi, että vanhemmat sitoutuvat päihteidenkäytön lopettamiseen ja äidillä on mielenterveyspalveluiden puolella hoitokontakti.

Sosiaalityöntekijän mielestä koko perhe tarvitsee kotiin tukea, jotta perheen keskinäinen vuorovaikutus parantuisi.

Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan lapsi hyötyisi terapiakäynneistä, joiden avulla lapsi kykenee työstämään tunteitaan ja joiden avulla lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa.”

Palvelutarpeen arviointityypin ensimmäisessä kohdassa havaitsen viitteitä systeemiteoriasta. Systeemiteoreettisessa ajattelussa systeemit muodostavat erilaisia tasoja, eli makrosysteemi sisältää meso- ja mikrosysteemejä. Nämä systeemit ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Payne 2014, 191.) Systeemiteoria näkyy arviointityypissä erilaisten systeemitasojen tarkastelun kautta. Ajattelen perheen muodostavan tässä tyypissä makrosysteemin, joka sisältää pienempiä systeemejä eli äidin ja lapsen.

Havainnoillistan perhesysteemin seuraavan kuvion avulla.

Kuvio 1 Mikro- ja makrotason perhesysteemi

Kuviossa äidin ja lapsen mikrosysteemit on kuvattu pienemmillä ympyröillä. Perhe muodostaa isoimman ympyrän ja kuvastaa makrosysteemiä. Kuvio havainnollistaa, miten eri systeemitasot sijoittuvat suhteessa toisiin systeemitasoihin. Olen lisännyt kuvioon kaarelliset nuolet ja isomman nuolen. Nämä merkinnät ovat oleellisia, kun siirryn seuraavaksi käsittelemään toista arviointityyppiin liittyvää systeemiteoreettista ajatusta.

Toinen arviointityypin alussa näkyvä systeemiteoreettinen ajatus liittyy siihen, että perhetyön tuella pyritään muuttamaan äidin toimintaa. Systeemiteoriassa ajatellaan, että antamalla systeemille energiaa, kyetään muuttamaan systeemin toimintaa. Systeemit toimivat prosessoimalla energiaa ja energiaa annettaessa systeemi muuttuu. Tätä energiaa voivat olla esimerkiksi informaatio tai resurssit. (Payne 2014, 191.) Arviointityypissä energiaa antava taho on perhetyö, eli sen tarkoituksena on muuttaa äidin toimintaa esimerkiksi antamalla neuvoja ja ohjeistusta vanhemmuuteen. Perhetyöllä on mahdollisuus myös antaa resursseja, esimerkiksi käytännön lastenhoitoa. Edellä olevaan kuvioon lisäämäni nuolet kuvaavat tätä prosessia. Iso nuoli sisältää perheelle tarjotun palvelun eli perhetyön ja palvelu on kohdistettu äidille.

Kolmanneksi arviointityypissä systeemiteoria näkyy siinä, että palvelutarpeen arviointi kohdistuu erityisesti äitiin ja äitiä tukemalla pyritään vaikuttamaan lapsen hyvinvointiin. Vaikuttamalla yhteen mikrosysteemiin eli äitiin, kyetään vaikuttamaan myös toiseen systeemiin eli lapseen. Tämä johtuu

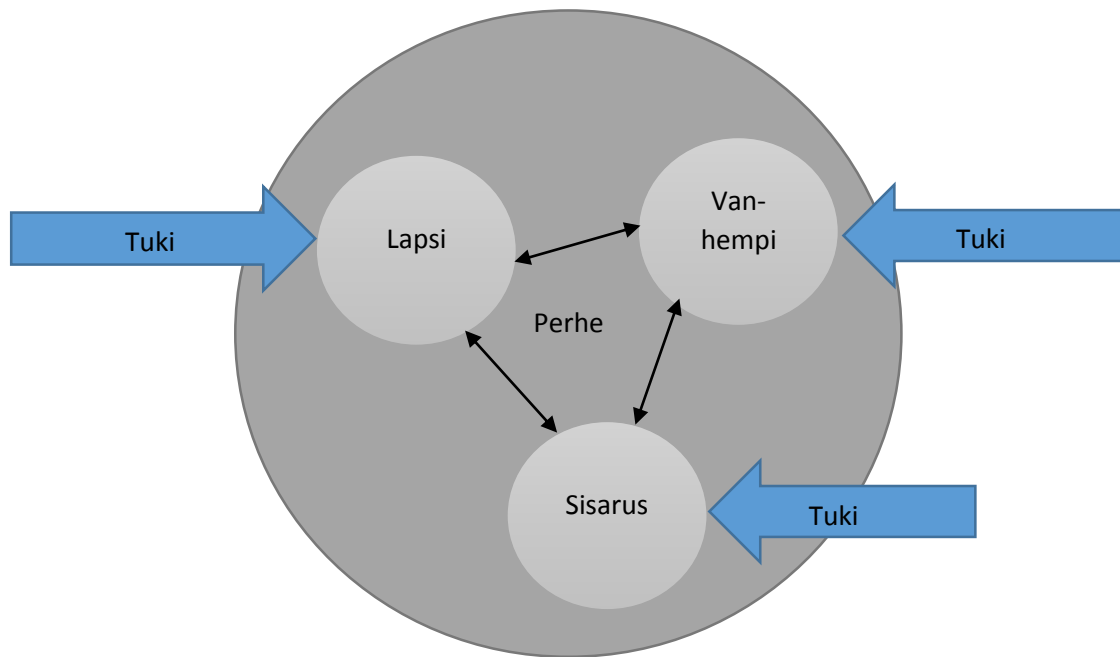
systeemiteorian mukaan siitä, että kun yksi systeemi muuttuu, se vaikuttaa siihen, miten muut systeemit reagoivat tähän muutokseen (Payne 2014, 191–192). Jos äidin toiminta muuttuu perhetyön tuella, hän jaksaa toimia lapsen kanssa ja hänen vanhemmuuden taitonsa kehittyvät. Tällä on suora vaikutus lapsen hyvinvointiin. Lisäsin kuvioon kaarelliset nuolet, nämä kuvaavat äidin ja lapsen mikrosysteemien välistä vuorovaikutussuhdetta.

Neljänneksi systeemiteoriassa on havaittu erilaisia systeemejä, jotka toimivat käytännön sosiaalityössä. Nämä systeemit ovat nähtävissä myös palvelutarpeen arviointityypin ensimmäisessä osassa. Sosiaalityön systeemeistä ensimmäinen on muutosagenttisysteemi, joka koostuu sosiaalityöntekijöistä ja lastensuojelun organisaatioista. Toinen systeemi on asiakassysteemi, joka voi muodostua yksilöistä, perheistä tai ryhmistä. (Payne 2014, 196.) Arviointityypissä on nähtävissä, että sosiaalityöntekijä toimii osana muutosagenttisysteemiä. Perhe muodostaa tyypissä asiakassysteemin. Kolmas systeemi on nimeltään kohdesysteemi, eli siihen pyritään vaikuttamaan jotta tavoitteet voidaan saavuttaa (Emt., 196). Arviointityypissä äiti on kohdesysteemi, sillä hänen toimintaansa sosiaalityöntekijä pyrkii muuttamaan. Neljäs systeemi on toimintasysteemi, joka koostuu henkilöistä joiden kanssa muutosagenttisysteemi työskentelee, jotta tavoitteet saavutettaisiin (Emt., 196). Tässä arviointityypissä sosiaalityöntekijä on valinnut perhetyön toimintasysteemiksi, joka auttaa äitiä toimimaan jatkossa niin, että tavoitteena oleva lapsen tarpeiden huomiointi toteutuisi. Esitän tämän vielä seuraavassa taulukossa:

Systeemi	Kuvaus	Arviointityypin toimija
muutosagenttisysteemi	sosiaalityöntekijät ja sosiaalityötä toteuttavat erilaiset organisaatiot	lastensuojelun sosiaalityöntekijä
asiakassysteemi	yksilöt, perheet, ryhmät ja yhteisöt, jotka hakevat apua ja kiinnittyvät työskentelyyn muutosagentin kanssa	perhe
kohdesysteemi	yksilöt, joita muutosagenttisysteemi pyrkii muuttamaan	äiti
toimintasysteemi	ihmiset, joiden kanssa muutosagenttisysteemi työskentelee tavoitteiden saavuttamiseksi	perhetyö

Taulukko 4 Sosiaalityön systeemit

Viidenneksi systeemiteoria näkyy arviointityypin toisessa kohdassa, jossa tukeminen kohdistuu koko perheeseen, eli perheen jokaiseen mikrosysteemiin. Arviointityypissä korostetaan perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen merkitystä ja vuorovaikutukseen liittyvää muutoksen tarvetta. Muodostin seuraavan kuvion, jossa pyrin esittämään yksilöiden välistä vuorovaikutusta ja tuen vaikutusta koko perhesysteemiin.

Kuvio 2 Mikro-, meso- ja makrotason perhesysteemi

Kuviossa esitän, että arviointityypissä oleva perhe muodostaa makrosysteemin. Mikrosysteemejä ovat lapsi, vanhempi ja sisarus. Kotiin tehtävän tukityön tarkoituksena on vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin, jotta vuorovaikutus parantuisi. Tukemalla lasta, vanhempaa ja sisarusta tavoitteena on saada aikaan muutos jokaisen mikrosysteemin toiminnassa. Jos muutosta tapahtuu, eli toiminta muuttuu, se vaikuttaa myös perheenjäsenten välisiin mesosysteemeihin, joita kolme pientä nuolta edustavat. Mesosysteemit muodostuvat siis kahdesta mikrosysteemistä. Mesosysteemeissä tapahtuvat muutokset heijastuvat makrosysteemin eli koko perheen toimintaan.

Sosiaalityössä tavoitteena on työskentely perheen kanssa niin, että muutos mahdollistaisi systeemin tasapainoisen toiminnan (Teater 2010, 23). Arviointityypin toisessa kohdassa koko perhe on kotiin tehtävän työskentelyn kohteena. Toisin sanoen arviointityypissä ei ole määritelty perheestä vain yhtä henkilöä, joka vaikuttaa perheen tilanteeseen. Kaikki mikrosysteemit ovat kohdesysteemejä, joihin työskentely kohdistetaan ja näin voidaan systeemiteorian mukaan vaikuttaa mikrosysteemien kautta koko systeemin toiminnan muutokseen, eli vuorovaikutuksen muutokseen. Kotiin tehtävä työskentely

toimii muutossysteeminä. Yhteenvedona arviointityypin toisessa kohdassa näkyy systeemiteoria systeemitasojen tarkastelun, energian antamisen, muutoksen ja sosiaalityön systeemien kautta.

6.2 Sosiaalityön teoriat huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityypissä

*”Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lapsen tilannetta ei ole mahdollista turvata avo-
huollon tukitoimien avulla. Lapsen tilanne vaatii huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista.*

*Sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsi tarvitsee vakaan ja turvallisen kasvuympäristön sekä lapsen
ikäta-son mukaiset olosuhteet. Riittävän pitkään jatkuvan sijaishuollon aikana lapsi kykenee luo-
maan sijaisvanhempiin luottamuksellisen kiintymyssuhteen. Lapsi tarvitsee myös sijaisperheeseen
siirtymisessä tukea tunteiden käsittelyyn, koska lapsella on vahva kiintymyssuhde vanhempiin.”*

*”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lapsen edun mukaista on perhe/sukulaissijoitus. Lapsi on
kiintynyt ja sopeutunut sijoituspaikkaan. Sijoitusmuodon vaihtaminen ei tässä tilanteessa ole tar-
peen tai lapsen edun mukaista.”*

Huostaanoton arviointityypissä on löydettävissä kiintymyssuhdeteorian näkökulmia. Arviointityypin toisessa kohdassa kiintymyssuhdeteoria näkyy sanavalinnoissa ”luottamuksellinen kiintymyssuhde”. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella voi olla useampi kuin yksi kiintymyssuhde, eikä kiintymys-
suhteen muodostaminen edellytä biologista sidettä kiintymyksen kohteeseen (Howe 2013, 77). Näin
ollen arviointityypissä näkyvä luottamuksellisen kiintymyssuhteen syntyminen sijaisvanhempiin on
kiintymyssuhdeteorian mukaista.

Toinen arviointityypissä mainittu kiintymyssuhteen syntyyn vaikuttava näkökulma liittyy sijoituksen
riittävään pituuteen. Tässä tutkimuksessa käyttämissäni kiintymyssuhdetta käsittelevissä teoksissa ei
ole mainittu sijoituksen keston vaikutusta kiintymyssuhteen kehittymiseen. Kiintymyssuhdeteorian
peruslähtökohtiin kuuluu kuitenkin ajatus vuorovaikutussuhteen syntymisprosessista, jossa vauvan
kiintymyssuhde vauvasta huolehtivaan henkilöön syntyy toistuvan ja säännöllisen vuorovaikutuksen
kautta (Howe 2013, 77). Toistuva ja säännöllinen vuorovaikutus edellyttää riittävästi aikaa toteutu-
akseen, joten arviointityypissä esitetty näkemys on mielestäni yhteneväinen kiintymyssuhdeteorian
kanssa.

Toisessa arviointityypin kohdassa kiintymyssuhdeteoria näkyy suoraan sanan ”kiintymyssuhde” käy-
tössä. Kallandin (2011) mukaan huostaanotto katkaisee suhteen vanhempien ja lapsen välillä, joten

kokemus on lapselle vaikea. Huostaanotto voi siis lisätä kiintymyshäiriöitä. (Emt., 207–208.) Arviointityypissä huomioidaan tilanteen aiheuttavan lapselle mahdollisesti psyykkisiä vaikeuksia, joten lapsi tarvitsee tukea niiden tunteiden käsittelyssä, joita huostaanotto ja kiintymyksen kohteena olevan vanhemman poissaolo hänessä aiheuttaa.

Viimeisessä osassa arviointityypistä ilmenee, että lapsi on kiintynyt sijaishuoltopaikkaan ja sijais-
huoltopaikan muuttaminen ei ole tarpeellista. Arviointityypistä ei kykene kuitenkaan päättämään, liittyykö kiintymys sijaisperheen aikuisiin vai mitä kiintymyksellä sijaispaikkaan oikeastaan tarkoitetaan. Kiintymys -sanon käyttö viittaa kiintymyssuhdeteoriaan, mutta tässä kohdassa sitä on käytetty hyvinkin yleisluontoisesti. Lapsen kiintymyksellä sijaispaikkaan perustellaan sitä, että sijoituspaikan muuttaminen ei ole tässä kohdassa lapsen edun mukaista. Kiintymyssuhdeteorian mukaan usein tapahtuvat kiintymyssuhteen katkeamiset ja kiintymyksen kohteena olevien ihmisten poistuminen lapsen elämästä kasvattavat riskiä lapsen kiintymyshäiriöiden syntyyn (Kalland 2003b, 208–213). Näin ollen arviointityypissä esitetty näkemys on kiintymyssuhdeteorian mukainen.

6.3 Sosiaalityön teoriat vanhemmuuden arviointityypissä

”Huolena on äidin jaksamattomuus, mikä näkyy vaikeutena asettaa rajoja. Huolta on myös äidin keinoista vastata lapsen iän mukaisiin tarpeisiin. Äidin tulee huolehtia lapsen koulunkäynnistä ja muista lapsen asioista.

Kahden kodin erilaiset kasvatukseen luovat turvattoman kasvu ympäristön lapselle. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan vanhempien tulee saada sovittua lasten kasvatukseen ja hoitoon liittyvistä asioista. Vanhempien väliset ristiriidat heijastuvat lapseen aiheuttaen oirehdintaa.

Vanhempien päihteidenkäytöstä on huolta. Huolta on myös siitä, että äiti ei näe isän päihteidenkäytön vaikutusta perheen/lapsen tilanteeseen.”

Vanhemmuuden arviointityypistä on löydettävissä systeemiteoreettisia näkökulmia. Arviointityypin ensimmäisessä kohdassa näkyy, miten sosiaalityöntekijä neuvoa ja ohjeistaa äitiä siinä, miten tämän tulee toimia jatkossa. Ohjeistus kohdistuu äitiin, joten ajattelun kyseessä olevan samankaltainen perhesysteemiin vaikuttaminen kuin mitä aikaisemmin esittelin luvussa teoriat palvelutarpeen arviointityypissä. Ohjeistus on informaation antamista äidille, eli perheen yhdelle mikrosysteemille. Systeemiteoria näkyy siis informaation antamisen ja systeemiin vaikuttamisen kautta. Systeemiteoreettisesti ilmaistuna, sosiaalityöntekijä antaa energiaa äidin mikrosysteemille, jonka avulla mikrosysteemin

toimintaa pyritään muuttamaan. Systeemiteorian mukaan systeemi ottaa vastaan tämän energian ja prosessoi sitä systeemin sisäisesti. (Ks. Payne 2014, 191–192.) Arviointityypin ensimmäisessä osassa ohjeistus on luettavissa lauseissa ”huolta on äidin keinoista vastata lapsen iän mukaisiin tarpeisiin” ja ”äidin tulee huolehtia lapsen koulunkäynnistä ja muista lapsen asioista”. Näin ollen arviointityypissä ohjataan äitiä huomioimaan niitä keinoja, joilla hän vastaa lapsen tarpeisiin ja vielä tarkemmin äitiä ohjataan huolehtimaan lapsen koulunkäynnistä.

Vanhemmuuden arviointityypin ensimmäisessä osassa systeemiteoria näkyy myös systeemitasojen kautta: perhe on tässä makrosysteemi ja äiti sekä lapsi ovat mikrosysteemejä. Arviointityypistä voi lisäksi havaita erilaisia sosiaalityön systeemejä (ks. taulukko 4). Aikaisemmin palvelutarpeen arviointityypin kohdalla esitin, kuinka perheen toiminnan muutokseen pyritään vaikuttamaan perhetyön tuen avulla. Sosiaalityön systeemien näkökulmasta katsottuna sosiaalityöntekijä oli palvelutarpeen arviointityypissä muutosagenttisysteemi ja perhetyö oli toimintasysteemi. Vanhemmuuden arviointityypin ensimmäisessä osassa ohjeistus äidille tulee kuitenkin suoraan sosiaalityöntekijältä, eli sosiaalityöntekijä toimii tässä sekä muutosagenttisysteeminä että toimintasysteeminä.

Vanhemmuuden arviointityypin toisessa kohdassa näkyy, kuinka kahden kodin erilaiset kasvatuskeinot luovat lapsille turvattoman kasvuympäristön. Arvioinnissa vastuutetaan vanhempia sopimaan yhteiset säännöt, eli arviointi ohjaa vanhempia huomaamaan, mikä vaikutus vanhempien keskinäisillä ongelmilla on lapseen. Tässä arviointityypin toisessa osassa voidaan taas ajatella, että lapsi ja molemmat vanhemmat ovat omia mikrosysteemejään. Isän ja äidin muodostama mesosysteemi ei toimi tasapainoisesti ja tämä vaikuttaa negatiivisesti myös lapsen mikrosysteemin toimintaan, ilmentyen erilaisina oirehdintoina. Arviointityypissä pyritään ohjeistamalla muuttamaan vanhempien välistä mesosysteemiä, joka arvioinnin mukaan vaikuttaa myös lapsi-isä-mesosysteemiin ja lapsi-äiti-mesosysteemiin. Arviointityypissä on siis tunnistettu, että lapsen oirehdinta ei selity lapsen oman toiminnan kautta, vaan syynä on vanhempien välinen ristiriitatilanne. Näin ollen ongelmatilannetta ei pyritä ratkaisemaan esimerkiksi tarjoamalla lapselle kohdistuvaa palvelua, vaan nähdään muutoksen tarpeen kohdistuvan vanhempien toimintaan. Myös tässä kohdassa sosiaalityöntekijä toimii ohjeiden antajana, eli sosiaalityön systeemien mukaisesti muutosagenttisysteeminä ja toimintasysteeminä.

Vanhemmuuden arviointityypin kolmannessa kohdassa on myös löydettävissä viitteitä systeemiteoriasta. Tässä kohdassa arviointi ilmaisee huolta isän päihteidenkäytön vaikutuksesta perheeseen ja lapseen. Arviointityypissä perheen tilanne on esitetty niin, että äidin tulisi huomata, miten perheenjäsenten toiminta vaikuttaa toinen toisiinsa, eli miten yksi mikrosysteemi vaikuttaa sekä muiden mikrosysteemien tasapainoon että koko perhesysteemiin. Lapsi ei ole perhesysteemin ulkopuolella, vaan

osa sitä. Arviointityypissä arvioinnin voidaan ajatella olevan edelleen sosiaalityöntekijän ohjeistusta vanhemmille.

6.4 Sosiaalityön teorit lapsen toimijuuden arviointityypissä

”Lapsi vaikuttaa olevan hyvinvoiva ja ikätasoisena oloinen poika. Neuvottelussa lapsi oli melko avoin ja osoitti kiinnostusta ympäristöönsä. Lapsi piti yllä kontaktia äitiin.

Lapsen koulunkäynnissä on haasteita, jotka voivat vaikuttaa lapsen elämään jatkossa. Koulunkäyntihaasteita ovat lapsen motivaation puute ja poissaolot. Koulunkäyntitaitojen oppiminen edesauttaisi koulunkäyntiä. Lapsen käyttäytyminen näyttäytyy ongelmallisena ja lapsen tulisi asettua rajoihin.

Lapsi on ymmärtänyt oman toimintansa rajat ja kykenee halutessaan myös arvioimaan omaa toimintaansa.”

Lapsen toimijuuden arviointityypissä näkyy kiintymyssuhdeteorian ja sosiaalipedagogiikan teoreettisten lähtökohtien mukaisia näkemyksiä. Arviointityypin ensimmäisessä osiossa on havainnointeihin perustuva kuvaus lapsesta, jossa näkyy pienimuotoisia viitteitä kiintymyssuhdeteoriasta. Arviointityypissä lapsi uskaltanut tutkimaan ympäristöään, mutta pitää yllä myös kontaktia äitiinsä. Arviointityypin havainnot luovat kuvan lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja samalla kuvaavat lapsen ja äidin välistä suhdetta. Howen (1995) mukaan kiintymyssuhteen laatua määriteltäessä olennaista on tarkastella vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, erityisesti sen sisältöä ja laatua sekä toimintaa ja rakennetta. Tärkeää on myös havainnoida suhteen kiintymyksellisiä sävyjä, eli onko vanhemman ja lapsen välillä tunnesidettä ja kuinka he säätelevät vuorovaikutussuhdettaan (Howe 1995 Paynen 2014 muk). Kiintymyssuhteen laatua määrittävässä Infant Strange Situation -koeasetelmassa keskeistä on seurata juurikin lapsen läheisyyden hakemista ja sitä, minkälaista kontaktia lapsi pitää äitiinsä (Hautamäki 2003, 35). Arviointityypistä ilmenee, että lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta on havainnointi lapsen etäisyyden hakemisen ja kontaktin ottamisen kautta. Näin ollen arviointityypissä esitetyt näkemykset ovat kiintymyssuhdeteorian mukaisia.

Toiseksi näen tässä arviointityypissä viitteitä sosiaalipedagogiikasta. Sosiaalipedagogiikassa keskeistä on tunnistaa erilaisia pedagogisia osatekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaalisten ongelmien syntymiseen, muotoihin ja vaikutuksiin. Ongelmien ehkäiseminen ja lieventäminen pedagogisten strategioiden avulla on sosiaalipedagogiikan näkökulmasta tärkeää. (Hämäläinen & Kurki 1997, 14.) Arvi-

ointityypin toisessa osiossa esitetään, että lapsen koulunkäyntitaitojen oppiminen edistäisi hänen koulunkäyntiään ja koulunkäyntiin liittyvät haasteet saattavat jatkossa vaikuttaa lapsen elämään. Arvioinnissa on tunnistettu, että lapsen koulunkäynnin vaikeudet johtuvat nimenomaan puutteellisista koulunkäyntitaidoista ja lapsen taitojen kehittyminen vaatii opettelua. Sosiaalipedagogiikassa keskeistä on ihmisen kasvaminen osaksi yhteiskuntaa (Hämäläinen 2012, 7–8) ja jos arviointityypin lapsi ei oppisi koulunkäyntitaitoja, hänellä olisi heikot edellytykset pärjätä yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa. Näin ollen arviointityypissä esiintyvä lapsen koulunkäyntitaitojen kehittymisen tavoittelemisen on sosiaalipedagogiikan ajatusten mukaista.

6.5 Sosiaalityön teorit lapsen tarpeiden arviointityypissä

”Sosiaalityöntekijän mielestä lapsi tarvitsee selkeän ja turvallisen arjen, jossa on aikuisesta käsin asetetut rajat. Lapsi tarvitsee myös vanhemman ohjausta ja tukea tunteiden ilmaisuun, erilaisiin elämäntilanteiden vaihtumisiin ja koulunkäyntiin. Keskusteltiin siitä, että on tärkeää, että vanhemmat keskustelevat lapsen kanssa ja lapsella on lupa ilmaista oma mielipiteensä.

Kotikäynnillä asunto oli epäsiisti ja tavaroita oli paljon. Lapsen kannalta kodin olosuhteet vaikuttivat haitallisilta.

Sosiaalityöntekijän mielestä on hyvin tärkeää, että isä osallistuu lapsen elämään ja tapaamiset olisivat säännöllisiä. Perheen vahvuutena on hyvä kiintymyssuhde ja vuorovaikutus. Sukulaisilla ja ystävillä on merkitystä perheen voimavarojen kannalta.”

Tässä arviointityypissä näkyy tulkintani mukaan viitteitä systeemiteoriasta, kiintymyssuhdeteoriasta ja sosiaalipedagogiikasta. Ensimmäiseksi systeemiteoreettista ajattelua edustaa ensimmäinen osio, jossa arviointi pyrkii edelleen vaikuttamaan vanhempiin, jotta lapsen tilanne edistyisi. Arviointityypin viimeisessä osassa systeemien välinen vuorovaikutus on havaittu toimivaksi. Arviointityypistä ilmenee myös, kuinka perheen ympärillä olevilla sukulaisilla ja ystävillä on merkitystä perheen voimavarojen näkökulmasta. Tässä kohdassa systeemin käsitys laajenee, eli koko perhe voidaan nähdä mesosysteeminä ja läheiset ihmiset muodostavat makrosysteemin. Systeemiteoriassa ihmisiä, ryhmiä ja yhteisöjä voidaan tarkastella erilaisina systeemeinä, eli systeemien tasot voivat vaihdella sen mukaan, mikä näkökulma systeemeihin otetaan. (Payne 2014, 188–189.)

Arviointityypin viimeisessä osassa näkyy, kuinka makrosysteemi, eli sukulaiset ja ystävät, vaikuttavat perheen toimintaan positiivisesti. Samankaltaisesti arviointityypissä isän osallistuminen lapsen

elämään on lasta tukeva asia. Arviointityypissä näkyy pyrkimys vahvistaa isän toimintaa niin, että hän jatkossakin olisi lapsen elämässä läsnä. Tämäkin kuvastaa hyvin sitä, miten eritasoisia systeemejä perheestä voi löytyä ja tulkintaa tarvitaan esimerkiksi siinä, nähdäänkö muualla asuva isä osaksi perhettä, jolloin hän muodostaa perheen sisäisen mikrosysteemin vai onko isä osa makrosysteemiä, kuten tulkitsin sukulaisten ja ystävien olevan.

Kiintymyssuhdeteoriaan viittaa arviointityypin kolmas osa, jossa perheen vahvuutena nähdään olevan hyvä kiintymyssuhde ja perheenjäsenten väliset suhteet toimivat hyvin. Kiintymyssuhdeteoriassa tarkastelussa on yleensä kahden henkilön välinen suhde, mutta Tuula Tammisen (2003) mukaan kiintymyssuhde voidaan nähdä suurempana, koko perhettä koskevana kiintymysjärjestelmänä. Vanhempien välinen kiintymyssuhde on perheen tukipilari, jonka varassa perhe elää. Perheen kiintymyssuhdejärjestelmä muodostuu, kun perheen sisäisten toimijoiden monimutkaiset kiintymykset sovitetaan yhteen. (Emt., 248.) Näin ollen arviointityypissä on nähtävissä kiintymyssuhdeteorian ajatuksia ja teoria näkyy myös suoraan sanassa ”kiintymyssuhde”.

Viimeisenä käsittelen lapsen tarpeiden arviointityyppiä sosiaalipedagogiikan näkökulmasta käsin. Arviointityypin ensimmäisessä osassa vanhempia ohjeistetaan lapsen kasvatuksessa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä voidaan ajatella olevan viran ja koulutuksen kautta riittävää asiantuntijuutta lasten kasvusta ja kehityksestä, jonka perusteella arvioinnissa voidaan ottaa kantaa perheiden lasten kasvatukseen. Arviointityypissä sosiaalityöntekijä siis tavallaan kasvattaa vanhempia toimimaan lapsen kanssa ja tavoitteena on saada vanhempi kasvattamaan omaa lastaan niin, että lapsella on jatkossa edellytyksiä esimerkiksi tunteiden ilmaisuun. Juha Hämäläisen (2012, 7–8) mukaan sosiaalipedagogiikassa keskeistä on kasvatusta kehittämisen ja uudistumisen välineenä. Arviointityypissä sosiaalipedagogiikka näkyy vanhempien ohjeistuksena eli kasvatuksena.

6.6 Analyysitulosten yhteenveto

Malcolm Paynen (2014) teoksen erittelemistä kaikista sosiaalityön teorioista löysin arviointityypeistä viitteitä systeemiteoriasta, kiintymyssuhdeteoriasta ja sosiaalipedagogiikasta. Arviointityypeissä systeemiteoria näkyi neljällä erilaisella tavalla. Ensinnäkin arviointityypeissä oli nähtävissä erilaiset systeemitasot, eli mikro- meso- ja makrotasot. Systeemiteoriassa systeemitasojen määrittely on mahdollista erilaisin tavoin, joten analyysin selkeyttämiseksi määrittelin arviointityypeille sopivat systeemitasot. Yleisimmin vanhempi ja lapsi muodostivat makrotason perheen, mutta arviointityypeissä oli myös molempien vanhempien ja lapsen muodostamia makroperheitä. Yhdessä arviointityypissä systeemitasojen määrittely laajeni koskemaan sukulaisia ja ystäviä, ei vain pienempää ydinperhettä.

Toinen tapa, millä systeemiteoria näkyi arviointityypeissä, liittyy energian, eli resurssien ja ohjauksen antamiseen muutoksen aikaansaamiseksi. Suurimmassa osassa arviointityypeissä ohjausta antoi sosiaalityöntekijä arviointien välityksellä. Palvelutarpeen arviointityypissä ohjausta ja resursseja tarjottiin perheelle perhetyön tai kotiin tehtävän työn muodossa. Kolmantena systeemiteoria näkyikin sosiaalityön systeemien kautta, eli yleisimmin sosiaalityöntekijä toimi muutosagenttisysteeminä ja toimintasysteeminä, perhe toimi asiakassysteeminä ja useimmiten kohdesysteeminä oli äiti (ks. taulukko 4). Palvelutarpeen arviointityypille oli ominaista, että toimintasysteeminä toimi perhetyö tai kotiin tehtävä työskentely.

Neljäntenä systeemiteoria näkyi arviointityypeissä, koska lastensuojelun toimenpiteet ja ohjeet koskivat asiakkaan elämässä olevia muita henkilöitä. Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi ja useimmiten toimenpiteet ja ohjaus kohdistuivat lasten vanhempiin. Työskentely ei tapahtunut vain lapsen kanssa, vaan arviointityypeissä esiintyi useimmiten näkemys siitä, että vanhemman toiminnan muutoksella asiakkaana olevan lapsen tilanne edistyy.

Arviointityypeistä en löytänyt systeemiteoriaan kuuluvien laajempien kokonaisuuksien, kuten esimerkiksi yhteisöjen ja ryhmien muodostamien makrosysteemien vaikutusten tarkastelua lapseen ja perheeseen liittyen. Ainoastaan lapsen tarpeiden arviointityypissä oli mainittu sukulaisten ja ystävien osuus perheen hyvinvointiin. Arviointityypeissä ei esitetty näkemyksiä siitä, että perheen ulkopuolella oleviin laajempiin yhteisöihin tai ryhmiin tulisi vaikuttaa, jotta perheen tilanne kohentuisi. Myöskään ekologisen systeemiteorian mukaisia ulkoisia stressitekijöitä ei mainittu missään arviointityypissä ja perheiden tilanteita ei tarkasteltu ulkoisten resurssien näkökulmasta. Näin ollen arviointityypeissä keskityttiin lapselle läheisimpien henkilöiden toiminnan muutokseen.

Kiintymyssuhdeteoriaan viittaavien arviointien löytäminen oli melko yksinkertaista, koska arviointityypeissä oli käytetty suoraan sanaa kiintymyssuhde tai kiintymys. Sisällöiltään arvioinnit kuitenkin vaihtelivat, sillä arvioinnit saattoivat olla lyhyesti ilmaistuja, jolloin ainoa vihje kiintymyssuhdeteoriasta saattoi olla vain kiintymyssuhde -sanan käyttäminen. Selkeimmin kiintymyssuhdeteorian käyttäminen arvioinnin tukena ilmeni huostaanoton ja sijaishuoltopaikan valinnan yhteydessä. Tässä osassa kiintymyssuhteen vaikutukset lapseen oli huomioitu useammalla tavalla.

Sosiaalipedagogiikan teorian osalta tulkitsin, että oikeastaan kaikki sosiaalityöntekijän antamat ohjeistukset ja neuvot vanhemmille ovat sosiaalipedagogisen ajattelun mukaista toimintaa. Parhaiten tämä näkyi lapsen tarpeiden arviointityypissä, jossa sosiaalityöntekijät antoivat yksityiskohtaisempia ohjeita siihen, miten vanhempien tulisi toimia lapsen kanssa. Myös vanhemmuuden arviointityypissä

oli tietynlaista ohjeistusta, mutta se oli ilmaistu abstraktimmalla tasolla, joten en siinä kohdassa tullut kinnut arviointia sosiaalipedagogiikasta käsin. Sosiaalipedagogista arviointia etsiessäni kiinnitin myös huomiota niihin kohtiin, joissa sosiaalityöntekijät olivat havainneet tiettyjen asioiden oppimisen olevan merkittävä tekijä lapsen tulevaisuuden kannalta. Sosiaalityöntekijät pyrkivät ohjeistamaan vanhempia, jotta he kykenisivät tukemaan lasta näissä haasteissa.

Haasteellista teorioiden tulkitsemisesta teki arviointien kiteytetty muoto, eli arviointityypeissä arvioinnit näyttäytyivät vain ikään kuin lopputuloksina, joita ei kovinkaan pitkälti selitetty. Tuloksia analysoidessani haasteellista oli myös se, etten tutkijana tee liian pitkälle vietyjä tulkintoja arvioinneista, koska joskus tulkinta saattoi kääntyä enemmän siihen, mitä sosiaalityöntekijä on mahdollisesti ajatellut tehdessään arviota. Tätä sosiaalityöntekijöiden ajattelua on kuitenkin mahdotonta tavoittaa pelkästään tekstien kautta, joten pyrin keskittymään pelkästään siihen, mitä arviointityypeissä oli kirjoitettu.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat sisältävät runsaasti arvioinneiksi tulkittavia kirjauksia, eli arviointi on selkeästi osa lastensuojelussa tehtävää työtä. Arviointia tehdään eri tasoilla: arvioinnissa on mukana vuorovaikutuksellisia elementtejä, siinä tulkitaan sosiaalisia ongelmia institutionaalisesta näkökulmasta käsin ja arviointi on luonteeltaan normalisaatiota tuottavaa. Asiakassuunnitelmien arviointien muotoja tarkasteltaessa näkyy, että arvioinneilla on vaikuttamiseen ja muutokseen pyrkivä luonne ja ne ilmentävät sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Tutkimukseni mukaan lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien arvioinnin sisällöt voidaan jakaa kuuteen osaan: palvelutarpeen arviointiin, huostaanoton arviointiin, pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointiin, vanhemmuuden arviointiin, lapsen toimijuuden arviointiin ja lapsen tarpeiden arviointiin. Näissä arvioinnit kohdistuvat erilaisiin asioihin.

Keskeinen arvioinnin kohde lastensuojelussa on vanhempien toiminta ja vanhemmuus. Sosiaalityöntekijät ottavat arvioinnissaan huomioon vanhempien jaksamisen, erovanhempien yhteistoiminnan, vanhempien päihteidenkäytön, psyykkisen tilanteen ja kasvatukseen. Vanhempien kasvatukseen tarkastellaan arvioinnin yhteydessä useasta erilaisesta näkökulmasta, eli arvioinnin kohteena on rajojen asettamisen riittävyys, aikuisjohtoisuuden toteutuminen perheissä, vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen toimivuus, lasten kasvuympäristön turvallisuus, vanhempien yhteneväisten kasvatukseen olemassaolo sekä vanhempien kasvatukseen riittävyys. Vanhemmuuden arviointiin liittyy suoraan myös lapsen tarpeiden arviointi, eli arviointia tehdään suhteessa siihen, kykeneekö vanhempi vastaamaan lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun kannalta olennaisia lapsen tarpeita ovat tutkimukseni mukaan turvallinen, selkeä ja rytmitetty arki, perustarpeet, vanhempien tuki ja ohjeistus, aikuisen vetovastuu, aikuisen läsnäolo, lapsen mielipiteen kuuleminen, kodin hyvät olosuhteet ja lapselle tärkeiden läheisten läsnäolo arjessa.

Toinen keskeinen arvioinnin kohde lastensuojelussa on lapsen oma toiminta. Lapsen kohdalla sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen käytöstä tai ominaisuuksia, vastuunottoa omista asioista, koulunkäyntiä ja psyykkistä vointia. Lapsen ikä vaikuttaa myös arviointiin. Esitän, että vanhempien toiminnan ja vanhemmuuden arvioiminen sekä lasten toimijuuden arviointi liittyvät vahvasti kolmanteen arvioinnin kohteeseen, eli lastensuojelun toimenpiteiden, palvelutarpeen, huostaanoton aloittamisen ja sijaishuoltopaikan valinnan, arviointiin. Tutkimuksessani perheiden palvelutarpeita olivat lasten ja vanhempien psyykkisen hyvinvoinnin kartoitus, väkivaltakokemusten käsittely ja väkivallan ehkäisy,

nuorten ja vanhempien päihdehoito, koulunkäynnin tukeminen ja perheen vuorovaikutuksen tukeminen. Huostaanoton arvioinnissa keskeisiä kohteita olivat molempien vanhempien päihteidenkäyttö, lapsen psyykkinen vointi ja vanhempien kyky turvata lapsen tilanne. palvelutarpeen ja huostaanoton arvioinnin kohteet ovat pääosin yhteneväisiä vanhemmuuden ja lapsen toimijuuden arvioinnin kanssa.

Arvioinneissa on löydettävissä sitoutumisia erilaisiin sosiaalityön teoriaperinteisiin. Viitteitä systeemiteoriasta, kiintymyssuhdeteoriasta ja sosiaalipedagogiikasta tarkasteltiin aineistosta muodostettujen arviointityyppien pohjalta. Seuraava taulukko kokoaa teoreettiset viitteet arviointityypeittäin.

	Systeemiteoria	Kiintymyssuhdeteoria	Sosiaalipedagogiikka
Palvelutarpeen arviointityyppi	<ul style="list-style-type: none"> · systeeminen tarkastelu perhetasolla · palvelut eli energia kohdistettu vanhempiin tai kaikkiin perheenjäseniin muutoksen aikaansaamiseksi · havaittavissa erilaisia sosiaalityön systeemeitä 		
Huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointityyppi		<ul style="list-style-type: none"> · kiintymyssuhteen syntyminen sijaisvanhempiin · aika kiintymyssuhteen kehittymisen ehtona · kiintymyssuhteen katkeaminen biologisiin vanhempiin · kiintymisen vaikutus sijaisperheen valintaan. · kiintymyssuhde ja kiintymys -sanojen käyttö 	
Vanhemmuuden arviointityyppi	<ul style="list-style-type: none"> · systeeminen tarkastelu perhetasolla · sosiaalityöntekijän ohjaus eli energia kohdistettu vanhempiin muutoksen aikaansaamiseksi · vaikuttaminen vanhempien väliseen mesosysteemiin · havaittavissa erilaisia sosiaalityön systeemeitä · yhden systeemin negatiivinen vaikutus muihin systeemeihin 		

Lapsen toimijuuden arviointityyppi		<ul style="list-style-type: none"> · kiintymyssuhteen havainnointi etäisyyden hakemisen ja kontaktin ottamisen kautta 	<ul style="list-style-type: none"> · tunnistettu pedagogisia sosiaalisten ongelmien syntyyn vaikuttavia tekijöitä eli huomioitu lapsen tarve koulunkäyntitaitojen oppimiseen
Lapsen tarpeiden arviointityyppi	<ul style="list-style-type: none"> · sosiaalityöntekijän ohjaus eli energia kohdistettu vanhempiin muutoksen aikaansaamiseksi · havaittavissa erilaisia sosiaalityön systeemeitä · systeeminen tarkastelu perheen sekä läheisten ihmissuhteiden tasoilla · yhden systeemin positiivinen vaikutus muihin systeemeihin 	<ul style="list-style-type: none"> · kiintymyssuhde koko perhettä koskeva kiintymysjärjestelmä · kiintymyssuhde -sanan käyttö 	<ul style="list-style-type: none"> · vanhempien kasvatusta vanhemmuuteen

Taulukko 5 Arviointityyppien sosiaalityön teoriat

Taulukko tuo näkyviin eri sosiaalityön teorioiden ideoiden soveltamisen määriä. Systeemitheorian kohdalla arviointityypeissä on nähtävissä neljä erilaista systeemistä näkökulmaa. Näitä ovat perheen tarkastelu systeemien tasolla, muutoksen tavoittelu systeemiin vaikuttamalla eli energiaa antamalla, systeemien välinen vuorovaikutus ja erilaisten sosiaalityön systeemien havaitseminen. Kiintymyssuhdeteoria näkyy arviointityypeissä kahdeksan erilaisen näkökulman kautta. Arviointityypeissä erilaisia kiintymyssuhdeteorian viitteitä ovat sijaisvanhempiin kohdistuvan kiintymyssuhteen syntymisen mahdollisuus, riittävän pitkä aika kiintymyssuhteen kehittymisen ehtona, biologisiin vanhempiin luodun kiintymyssuhteen katkeamisen vaikutukset, kiintymisen vaikutukset pitkäaikaisen sijaisperheen valintaan, kiintymyssuhde ja kiintymys -sanojen käyttö, kiintymyssuhteen havainnointi etäisyyden ja kontaktin ottamisen kautta sekä kiintymyssuhde laajempaan kokonaisuuteen, eli koko perhettä koskevana kiintymysjärjestelmänä. Sosiaalipedagogiikka näkyy arviointityypeissä kahdella erilaisella tavalla, sosiaalisten ongelmien syntyyn vaikuttavien pedagogisten tekijöiden tunnistamisella ja vanhempien kasvattamisella vanhemmuuteen.

Tämän perusteella tulkitsem, että kiintymyssuhdeteorian ideoita on nähtävissä arviointityypeissä monipuolisimmin. Tämä viittaisi siihen, että kaikista sosiaalityön teorioista kiintymyssuhdeteoria on laajimmin omaksuttu arviointeja tehtäessä. Tästä kertoo myös se, että kaikista sosiaalityön teorioista vain kiintymyssuhdeteorian osalta arviointityypeissä näkyi suora viittaus teorian keskeisiin käsitteisiin, eli arviointityypeissä oli käytetty sanoja kiintymyssuhde ja kiintymys. Vaikka kiintymyssuhdeteorian esiintyminen arviointityypeissä oli monimuotoista, ei mielestäni kyse ole kuitenkaan siitä, että

kiintymyssuhdeteorian käyttö olisi jotenkin systemaattista tai teoreettisista lähtökohdista käsin johdonmukaisesti muodostettua.

Taulukosta voi nähdä sen, että arvioinneissa ei ole tunnistettavissa vain yhtä teoriaa, joka esiintyisi tavalla tai toisella jokaisessa arvioinnissa. Toisaalta teoriat eivät myöskään näyttäyty kokonaisvaltaisina, vaan pieniä osia kustakin teoriasta oli tunnistettavissa. Tämä viittaa vahvasti siihen, että teoriat esiintyivät aineistossani eklektisesti, eli erilaiset ideat yhdistyvät useista erilaisista teorioista. Teorioita ja niiden ideoita saatetaan käyttää sen mukaisesti, mikä on lapsen ja perheen tilanteen kannalta soveltuvinta.

Tutkimukseni tulokset ovat näin ollen yhteydessä yleiseen näkemykseen sosiaalityön eklektiivisyydestä. Malcolm Payne (2014) kirjoittaa, että käytännössä on vaikea erottaa käyttämiämme ideoita toisistaan. Käyttäessään teorioita sosiaalityöntekijän tulisi olla tietoinen teorioiden alkuperästä, arvoista, menetelmistä ja tavoitteista ja siitä, mitkä teoriat sopivat yhteen tai mitkä eivät. Payne varoittaa, että teorioita ei tulisi käyttää ajattelemattomasti ja jos ideoita poimitaan eri teorioista, seurauksena voi olla sekaannus. (Emt., 40.) Tämä muodostaakin mielestäni teorioiden käytäntöön siirtämiselle suurimman haasteen. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan laajaa tietopohjaa erilaisista teorioista, jotta niitä voisi soveltaa käytännön sosiaalityössä. Tämä voi taas osiltaan nostaa kynnystä teorioiden käyttämisessä ja selittää sitä, miksi sosiaalityöntekijät nojaavat arvioinnissaan ja työssään paljon käytännön kokemuksesta kumpuavaan tietoon (esim. Laurila 1990).

Teoriat jakautuvat epäsäännöllisesti suhteessa arviointityyppeihin. Palvelutarpeen arvioinnissa, huostaanoton ja pitkäaikaisen sijaishuollon valinnan arvioinnissa sekä vanhemmuuden arvioinnissa on viitteitä vain yhdestä teoriasta. Kun otetaan huomioon, että Malcolm Paynen (2014) kirjassaan esittelemiä teoriaryhmiä on yhteensä 11 erilaista, on mielenkiintoista miten esimerkiksi huostaanoton ja sijaishuoltopaikan valinnan yhteydessä on löydettävissä vain kiintymyssuhdeteoriaan liittyviä ideoita. Herääkin kysymys siitä, onko sosiaalityössä joitakin tehtäviä, joihin sopii erityisen hyvin tietty teoreettinen ajattelu.

Minkälaisia arviointeja teoreettiset kiinnittymät tukevat ja vastavuoroisesti jättävät sivuun? Aloitan systeemiteorian mahdollisuudesta tukea erilaisia arviointeja. Palvelutarpeen arvioinnille on tyypillistä arvioida perheen tarvetta palvelulle ja sitä, kohdistuuko palvelu vanhemmille, koko perheelle vai lapselle. Systeemiteoria antaa mahdollisuuksia arvioida, miten palvelu perheessä kohdistetaan eli kehen toimintaa perheessä tulisi muuttaa tilanteen edistämiseksi. Vanhemmuuden arvioinnissa vanhemmuus jakaantuu asteittain riittävään vanhemmuuteen, uhanalaiseen vanhemmuuteen ja riittämättömään vanhemmuuteen. Systeemiteoria ei tue vanhemmuuden arviointia suoraan, mutta uhanalaisen

vanhemmuuden kohdalla systeemiteorian ideat voivat edistää arviointia. Uhanalaiselle vanhemmuudelle on tyypillistä vanhempien keskinäiset erimielisyydet ja toisen vanhemman päihteidenkäyttö. Systeemiteoria auttaa näkemään, miten eri perheenjäsenten toiminta vaikuttaa muihin perheenjäseniin. Samalla tavoin systeemiteoria tukee myös lapsen tarpeiden arviointia, arvioinnissa olennaista on miten vanhemman toiminta vastaa lapsen tarpeisiin ja miten muutos vanhemman toiminnassa vaikuttaa lapseen.

Huostaanoton arviointi keskittyy tämän tutkimuksen aineistossa lapsen psyykkisen tilanteen arviointiin, vanhempien päihteidenkäyttöön ja vanhempien kyvyttömyyteen turvata lapsen tilanne. Systeemiteoria ei tarjoa vastauksia lapsen psyykkisen tilanteen arviointiin ja molempien vanhempien pitkäaikaisen päihteidenkäytön katkaisemiseen. Systeemiteoria ei myöskään tue pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointia, sillä tutkimuksessa läheissijoituksen soveltuvuuden arviointi perustui huomioon siitä, että lapsi on jo sopeutunut perheeseen. Kolmantena systeemiteoria jättää sivuun lapsen toimijuuden arvioinnin, sillä lapsen toimijuutta arvioitiin havainnoiteihin perustuen ja arvioinnit liittyivät lapsen oman toiminnan muutostarpeisiin ja toimijuuden vahvuuksiin. Systeemiteoria perustuu laajempien systeemien tarkasteluun, tässä lapsen toimijuutta arvioitiin yksilöllisenä, muista riippumattomana toimintana.

Kiintymyssuhdeteoria tukee pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan valinnan arviointia sekä lapsen toimijuuden ja lapsen tarpeiden arviointia. Sijaishuoltopaikan valinnan arvioinnissa oleelliseksi tekijäksi tutkimuksessa muodostui lapsen sopeutuminen ja kiintyminen sijoituspaikkaan. Kiintymyssuhdeteoria auttaa sosiaalityöntekijää arvioimaan lapselle soveltuvaa sijoituspaikkaa kiintymyksen näkökulmasta ja arvioinnissa korostuu kiintymyssuhteen jatkumisen merkitys. Kiintymyssuhdeteoria tarjoaa siis merkittävän perusteen sijaishuoltopaikan valitsemiselle. Lapsen toimijuuden arvioinnissa kiintymyssuhdeteoria soveltuu hyvin lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnoinnin tukemiseen. Lapsen toimijuuden havainnoinnissa arviointi liittyy lapsen käytökseen ja ominaisuuksiin. Erityisesti pienten lasten kohdalla arviointi liittyy siihen, miten lapsi toimii vanhemman kanssa ja miten kiinnostunut lapsi on ympäristöstään. Lapsen toimijuuden havainnoinnissa korostuu vuorovaikutus. Näihin kaikkiin arvioinnin näkökulmiin kiintymyssuhdeteoria tarjoaa hyvän lähtökohdan arvioinnin tueksi. Arviointien mukaan yksi lapsen tarpeista on läheiset ihmissuhteet. Kiintymyssuhdeteoria tarjoaa näkökulmaa lapsen ja hänelle tärkeiden ihmisten väliseen kiintymykseen.

Kiintymyssuhdeteoria ei näyttäytynyt vanhemmuuden arvioinnissa, huostaanoton arvioinnissa ja palvelutarpeen arvioinnissa. Vanhemmuuden arvioinnissa uhanalainen vanhemmuus ilmenee vanhempien väsymyksenä, puutteellisina kasvatustekijöinä, vanhempien välisinä erimielisyyksinä ja toisen

vanhemman päihteidenkäyttönä. Kiintymyssuhdeteoria ei anna erityistä tukea näiden tilanteiden arviointiin. Kiintymyssuhdeteoria ei tarjoa tukea myöskään arviointiin, joissa huostaanotto tehdään lapsen psyykkisen tilanteen ja vanhempien pitkään jatkuneen päihteidenkäytön johdosta. Palvelutarpeen arvioinnissa palvelutarpeiksi määrittyivät muun muassa lasten, nuorten ja vanhempien psyykkisen hyvinvoinnin kartoittaminen ja kuntouttaminen, väkivaltakokemusten käsittely ja väkivallan ehkäisy, nuorten ja vanhempien päihdehoito, koulunkäynnin tukeminen, vanhemmuuden tukeminen ja perheen vuorovaikutuksen tukeminen. Kiintymyssuhdeteoriaan ei sisälly tämän tyyppisiä tilanteita ja näkökulmia.

Sosiaalipedagogiikan esiintyvyys arviointityypeissä on heikointa tässä aineistossa. Sosiaalipedagogiikka sivuuttaa palvelutarpeen arvioinnin, huostaanoton arvioinnin, pitkäaikaisen sijaishuoltopaikan arvioinnin sekä vanhemmuuden arvioinnin. Sosiaalipedagogiikan ideat soveltuvat sosiaalityön arviointiin vain marginaalisesti myös lapsen toimijuuden arvioinnissa ja lapsen tarpeiden arvioinnissa. Lapsen toimijuuden arviointiin sisältyy lapsen toimijuuden muutostarpeet. Muutostarpeet ovat luonteeltaan sellaisia, että lapsi kykenee niihin vaikuttamaan itse. Näitä ovat vastuunotto omista asioista ja koulunkäynti. Sosiaalipedagogiikan ideat tukevat arviointia osoittamalla niitä kohtia, missä on mahdollisuus muuttaa lapsen tilannetta kasvatuksen ja opettamisen kautta. Tällaisia kohtia on tutkimukseni mukaan lapsen toimijuuden muutostarpeiden arvioinnissa ja vanhemmuuden arvioinnissa, jossa vanhempia ikään kuin kasvatetaan lapsen kasvattajiksi.

Tutkimuksen tulokset jättävät vastaamatta siihen, ovatko sosiaalityöntekijät perustaneet toimintatansa näihin teorioihin ja onko teorioiden käyttäminen tietoista. Tähän ei kykene saamaan vastausta pelkästään asiakirjoja tutkimalla. Näkisinkin, että olisi tärkeää tutkia lisää sitä, millainen ajatusprosessi sosiaalityöntekijöiden arvioinnin takana on, käyttävätkö sosiaalityöntekijät sosiaalityön teorioita arvioinnin tukena ja missä määrin teorioiden käyttö on tietoista.

Sosiaalityöntekijöiden arjessa tekemää arviointia on tutkittu erittäin vähän. Arviointi on käsitteenä epäselvä ja laaja-alainen ja tässä tutkimuksessa olen tehnyt avauksen arvioinnin käsitteen selkeyttämiseksi. Uskon, että arvioinnista on mahdollista tehdä tarkempia käsitteellisiä määritelmiä ja näiden avulla voidaan tehdä käytännön sosiaalityössä tehtävää arviointia näkyvämmäksi ja kehittää erilaisia menetelmiä arvioinnin tueksi. Näissä menetelmissä voisi käyttää myös erilaisten sosiaalityön teorioiden näkökulmia ja näin tuoda teorioita lähemmäksi sosiaalityöntekijöiden arkea.

LÄHTEET

- Ainsworth, Mary & Blehar, Mary & Waters, Everett & Wall, Sally (1978) *Patterns of Attachment. A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale (N.J.): Lawrence Erlbaum.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 16–46.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 13–42.
- Berger, Peter L. & Luckman, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bertalanffy, Ludwig von (1968) *General System Theory*. New York: George Braziller.
- Besthorn, Fred H. (2013) *Ecological Approach*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Lontoo: SAGE, 171–182.
- Bowlby, John (1969) *Attachment and Loss. Vol I: Attachment*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bowlby, John (1973) *Attachment and Loss. Vol II: Separation*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bowlby, John (1980) *Attachment and Loss. Vol III: Loss, Sadness and Depression*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Burr, Vivien (2003) *Social Construction*. Second Edition. East Sussex: Routledge.
- Compton, Beulah R. & Galaway, Burt & Cournoyer, Barry R. (2005) *Social Work Processes*. 7th Edition. Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Corby, Brian (1982) Theory and Practice in Long Term Social Work: a Case-Study of Practice with Social Services Department Clients. *The British Journal of Social Work* 12(6), 619–638.
- Department of Health (2000) *Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families*. Lontoo: Department of Health.
- Dominelli, Lena (2004) *Social Work. Theory and Practice for a Changing Profession*. Cambridge: Polity Press.

- Drury-Hudson, Julie (1999) Decision making in Child Protection: The Use of Theoretical, Empirical and Procedural Knowledge by Novices and Experts and Implications for Fieldwork Placement. *British Journal of Social Work* 29(1), 147–169.
- Englebretson, Robert (2007) Stancetaking in discourse: An introduction. Teoksessa Robert Englebretson (toim.) *Stancetaking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1–26.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fook, Jan (2002) *Social Work. Critical Theory and Practice*. Lontoo: SAGE.
- Foucault, Michel (1995) *Discipline & Punish. The Birth of the Prison*. 2nd Vintage Books ed. New York: Vintage.
- Foucault, Michel (1998) *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fowler, Jeff (2002) *A Practitioner's Tool for Child Protection and the Assessment of Families*. Lontoo: Jessica Kingsley.
- Fox Harding, Lorraine (1997) *Perspectives in Child Care Policy*. 2nd Edition. Lontoo: Longman.
- Germain, Carel B. (1979) *Social Work Practice: People and Environments – an Ecological Perspective*. New York: Columbia University Press.
- Germain, Carel B. & Gitterman, Alex (1980) *The Life Model of Social Work Practice*. New York: Columbia University Press.
- Gitterman Alex & Germain, Carel B. (2008a) *Ecological Framework*. Teoksessa Terry Mizrahi & Larry E. Davis (toim.) *Encyclopedia of Social Work*. 20. ed. Oxford University Press.
- Gitterman, Alex & Germain, Carel B. (2008b) *The Life Model of Social Work Practice*. 3. ed. New York: Columbia University Press.
- Goldstein, Howard (1973) *Social Work Practice: A Unitary Approach*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja (2004) *Iso suomen kieliooppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. Viitattu 9.3.2015.

- Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Matarese, Maureen & Nijnatten van, Carolus (2014) *Social Work Discourse in Practice*. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (toim.) *Analysing Social Work Communication*. Discourse in practice. Abingdon: Routledge, 1–8.
- Hautamäki, Airi (2003) *Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle*. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Healy, Karen (2000) *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change*. Lontoo: SAGE.
- Healy, Karen (2005) *Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practice*. New York: Palgrave.
- Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) *Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä*. *Yhteiskuntapolitiikka* 68(6), 584–596.
- Holland, Sally (2004) *Child and Family Assessment in Social Work Practice*. Lontoo: SAGE.
- Holstein, James A. & Miller, Gale (1997) *Introduction. Social Problems as Work*. Teoksessa Gale Miller & James A. Holstein (toim.) *Social Problems in Everyday Life. Studies of Social Problems Work*. Greenwich: Jai Press, ix–xxi.
- Howe, David (1992) *An Introduction to Social Work Theory. Making Sense in Practice*. Aldershot: Ashgate.
- Howe, David (2005) *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Howe, David (2013) *Attachment Theory*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) *Social Work Theories and Methods*. Lontoo: SAGE, 75–86.
- Hunston, Susan (1985) *Text in world and world in text: goals and models of scientific writing*. *Nottingham Linguistic Circular* 14, 25–40.
- Hunston, Susan (1989) *Evaluation in experimental research articles*. Julkaisematon väitöskirja, Birminghamin yliopisto.
- Huuskonen, Saira (2014) *Recording and use of information in a client information system in child protection work*. Tampere: Tampere University Press.
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena (1997) *Sosiaalipedagogiikka*. Porvoo: WSOY.

- Hämäläinen, Juha (2000) Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Teoreettisen viitekehyksen perusteiden hahmottelua. Snellman-instituutin arkistojulkaisu 1/2000. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hämäläinen, Juha (2003) The Concept of Social Pedagogy in the Field of Social Work. *Journal of Social Work* 3(1), 69–80.
- Hämäläinen, Juha (2012) Social Pedagogical Eyes in the Midst of Diverse Understandings, Conceptualisations and Activities. *International Journal of Social Pedagogy* 1(1), 3–16.
- Johnsson, Eva & Svensson, Kerstin (2005) Theory in social work – some reflections on understanding and explaining interventions. *European Journal of Social Work* 8(4), 419–433.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat*. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 9–31.
- Jokinen, Arja & Suoninen, Eero & Wahlström, Jarl (2000) Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna*. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 15–33.
- Juhila, Kirsi (2003) Creating a ”Bad” Client. Disalignment of Institutional Identities in Social Work Interaction. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (toim.) *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services: Interaction, Identities and Practices*. Lontoo: Jessica Kingsley, 83–95.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna*. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35–64.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja & Hall, Christopher & Parton, Nigel (2003) Introduction. Beyond a Universal Client. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (toim.) *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services: Interaction, Identities and Practices*. Lontoo: Jessica Kingsley, 11–24.
- Kalland, Mirjam (2003a) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 198–233.

- Kalland, Mirjam (2003b) Menetysten läsnäolo vuorovaikutuksessa: varhainen adoptio ja sen hoito. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 204–219.
- Kalland, Mirjam (2011) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 207–236.
- Karvinen, Synnöve (1996) Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta refleksiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio University Publications E, Social Sciences. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka Mirja (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2009) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–159.
- Kurki, Leena (2006) Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa Leena Kurki & Elina Nivala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnon kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: University Press, 115–192.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelun dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.
- Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 54/2011.
- Laurila, Hanna (1990) Suuntautuminen sosiaalityössä. Empiirisen vaiheen tuloksia. Helsinki: Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1/1990.
- Loseke, Donileen R. (2003) Thinking about Social Problems. New York: Aldine de Gruyter.

- Markova, Ivana & Floppa, Klaus (1997) *Asymmetries in Dialogue*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Martin, J.R. & White, P. R. R. (2005) *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- May, Tim (2011) *Social Research. Issues, Methods and Process*. Fourth Edition. Berkshire: Open University Press.
- Morén, Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. *Socialvetenskaplig tidskrift* 6(4), 329–342.
- Munro, Eileen (2002) *Effective Child Protection*. Lontoo: SAGE.
- Muukkonen, Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA ja Heikki Waris-instituutti. Julkaisusarja nro 17. http://www.socca.fi/files/102/Suunnitelmallinen_sosiaalityo_lapsen_kanssa.pdf. Viitattu 7.4.2015.
- Mäkitalo, Åsa (2014) Categorisation. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (toim.) *Analysing Social Work Communication. Discourse in practice*. Abingdon: Routledge, 25–43.
- Nettleton, Sarah (1994) Inventing Mouths: Disciplinary power and dentistry. Teoksessa Colin Jones & Roy Porter (toim.) *Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body*. Lontoo: Routledge, 73–90.
- Nijnatten, Carolus van (2010) Children's agency, children's welfare. A dialogical approach to child development, policy and practice. Bristol: The Policy Press.
- O'Donoghue, Kieran & Maidment, Jane (2005) The Ecological Systems Metaphor in Australasia. Teoksessa Mary Nash, Robyn Munford & Kieran O'Donoghue (toim.) *Social Work Theories in Action*. Lontoo: Jessica Kingsley, 32–49.
- Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus University Press, 219–244.
- Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun

kehittämisojelma. <http://www.thl.fi/documents/647345/0/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf/4c1af916-87f3-41b0-bd61-0e9daaea69d8>. Viitattu 18.4.2015.

Osmond, Jennifer & O'Connor, Ian (2004) Formalizing the Unformalized: Practitioners' Communication of Knowledge in Practice. *British Journal of Social Work* 34(5), 677–692.

Parsons, Talcott (1951) *The Social System*. Glencoe (Ill.): Free Press.

Payne, Malcolm (1991) *Modern Social Work Theory: A critical introduction*. Chicago: Lyceum Books.

Payne, Malcolm (2012) Rethinking the Social Work Theory to Practice Debate. Teoksessa Paul Steptoe & Deirdre Ford (toim.) *Social Work Models, Methods and Theories. A Framework for Practice*. Second Edition. Dorset: Russell House, 36–50.

Payne, Malcolm (2014) *Modern Social Work Theory*. 4th Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Aga (2008) *Globalisation and International Social Work. Post-modern Change and Challenge*. Aldershot: Ashgate.

Pincus, Allen & Minahan, Anne (1973) *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca: Peacock.

Punamäki, Raija-Leena (2003) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 174–197.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* 18(4), 324–336.

Raitakari, Suvi (2006) Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1183. Tampere: Tampere University Press.

Raunio, Kyösti (2009) *Olennainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rosen, Aaron (1994) Knowledge Use in Direct Practice. *Social Service Review* 68(4), 561–577.

Räty, Tapio (2010) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.

Sibeon, Roger (1990) Comments on the structure and forms of social work knowledge. *Social Work and Social Sciences Review* 1(1), 29–44.

Silverman, David (1987) *Communication and Medical Practice. Social Relation in the Clinic*. Lontoo: SAGE.

Siporin, Max (1975) *Introduction to Social Work Practice*. New York: Macmillan.

Stepney, Paul (2012) *An Introduction to Social Work Theory, Practice and Research*. Teoksessa Paul Stepney & Deirdre Ford (toim.) *Social Work Models, Methods and Theories. A Framework for Practice*. Second Edition. Dorset: Russell House, 20–35.

Stepney, Paul & Ford, Deirdre (2012) *Social Work Models, Methods and Theories. A Framework for Practice*. Second Edition. Dorset: Russell House.

Teater, Barbra (2010) *An Introduction to Applying Social Work Theories and Methods*. Berkshire: Open University Press.

Thompson, Geoff & Hunston, Susan (2000) *Evaluation: An Introduction*. Teoksessa Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.) *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 1–27.

Thompson, Neil (2000) *Theory and Practice in Human Services*. Buckingham: University Press.

Thornborrow, Joanna (2002) *Power Talk. Language and Interaction in Institutional Discourse*. Lontoo: Pearson Education Limited.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. *Janus* 20(2), 149–167.

Vuorenmaa, Maritta (2001) *Ikkunoita arvioinnin tuolle puolen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SUOMEN SÄÄDÖSKOKOELMA:

Hallintolaki 6.6.2003/434

Henkilötietolaki 22.4.1999/523

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 9.2.2007/159

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417